NSVL

Ajaloo Kateeder

TARTU LINNA JA MAAKONNA TÖÖRAHVA VÕITLUS NÕUKOGUDE VÕIMU EEST PERIOODIL 1917.a.MÄRTS-1918.a.VEEBRUAR

Diplomitöö

Karl Siilivask

1951.

TRÜ NSVL ajal.
kat. 1175.

Sissejuhatus

Inimühiskonna ja iga üksiku rahva ajaloos on revolutsioonid otsustava ning pöördelise tähtsusega ajajärgud. Nendel suurtel ajaloolistel pöördemomentidel ilmneb eriti selgelt revolutsioonilise rahva loomisind ja määratud loomingulised võimed, murdes otsustavalt kõik vana ja kõduneva ning asendades ta uuega. Seepärast hindabki V.I. Lenin revolutsioone "... kõige elulisemaiks, kõige tähtsaimaks, olulisemaiks ja otsustavamaiks momentideks inimühiskondade ajaloos". 1)

Seepärast on marksistliku ajalooteaduse esmajärguliseks ülesandeks revolutsioonide ajaloo uurimine ja valgustamine.

Kahtlemata on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajajärk kõige suuremaks ajalooliseks pöördepunktiks kogu inimühiskonna ajaloos, eriti aga kõigi Venemaa rahvaste ajaloos. "Ta pani kehtima proletariaadi diktatuuri ja andis määratu suure riigi juhtimise töölisklassi kätte, muutes ta seega valitsevaks klassiks.

Seega Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas inimsoo ajaloos uue ajastu - proletaarsete revolutsioonide ajastu." 2)

---

1) Ленин, Сочинения, том 13, стр. 22
2) ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 120

Seltsimees Stalin osutab, et Oktoobrirevolutsioon ei ole ainult ühe maa suureks algatuseks imperialismi rinde läbimurdmisel, vaid ta moodustab ka "... maailmarevolutsiooni esimese etapi ja tema edasiarenemise võimsa baasi".[1]

Käesolev diplomitöö "Tartu linna ja maakonna töörahvas võitluses nõukogude võimu eest perioodil - 1917.a. märts - 1918.a. veebruar" käsitlebki Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajaloolistest sündmustest ühte osakest - Tartu linna ja maakonna töörahva võitlust sotsialistliku revolutsiooni teostamise eest, nõukogude võimu kehtestamise eest. See võitlus, nagu kogu eesti töörahva võitlus, toimus kõige tihedamas liidus Venemaa teiste rahvastega, eelkõige liidus suure vene rahvaga, kuulsusrikka bolševike partei juhtimisel, Lenini ja Stalini juhtimisel.

Just bolševike partei ja tema juhtide Lenini ja Stalini õige juhtimine oli selleks üliolulliseks teguriks, mis viis Venemaa töörahva võidule oktoobripäevil 1917.aastal, millal kehtestati töörahva võim nõukogude võimu näol. Nõukogude võimu kehtestamine oli proletariaadi diktatuuri kehtestamine, mis on "... proletariaadi ja töötava talurahva hulkade klassiliit kapitali kukutamiseks, sotsialismi lõplikuks võiduks, tingimusel, et selle liidu juhtivaks jõuks on proletariaat".[2] Selle proletariaadi ja töötava talurahva klassiliidu, kui sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks vajaliku poliitilise armee loomine

---

1) Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 393 jj.
2) Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 358

bolševike partei poolt, vastavalt imperialistliku sõja tõttu tekkinud rahvahulkade massilise liikumise alusel rahu, leiva, maa ja tõelise vabaduse eest, moodustabki Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise ajajärku määrava sisu, samuti nagu selle klassiliidu säilitamine ja tugevdamine moodustab nõukogude riigi ja proletariaadi diktatuuri edasist arengut määrava sisu.

Seltsimees Stalin oma geniaalses töös "Oktoobrirevolutsioon ja vene kommunistide taktika" näitab bolševike partei neljale taktikalisele põhijoonele, iseärasusele, mis aitasid luua sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamiseks vajalikku poliitilist armeed.

Bolševike partei taktika esimene põhijoon ehk iseärasus seisis selles, et ta toetudes masside revolutsioonilise liikumise stiihilisele tõusule säilitas ühe partei, kommunistide partei jagamatu juhtimise Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel.[1]

Bolševike partei teine põhijoon Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel seisnes väikekodanlike kokkuleppe parteide, kui revolutsiooni lahenduse perioodil kõige ohtlikemate parteide isoleerimises. Sest need parteid sobitasid kokkulepet võimuloleva imperialistliku kodanluse ja töörahva hulkade vahel. "On loomulik, et bolševike peamised hoobid suundusid siis nende parteide vastu, sest neid parteisid isoleerimata ei saanud loota lõhet töörahva hulkade ja imperialismi vahel; tagamata aga selle lõhe tekkimist ei saanud loota nõukogude revolutsiooni võitu"[2].

---

1) Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 377
2) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 377

Just selle taktikalise iseärasusega kindlustati töölisklassi ja töötava talurahva liit.

Kolmas bolševike taktikaline iseärasus seisnes selles, et ülestõusu ettevalmistamine teostati töörahva hulkade revolutsioonilise liikumise näol nõukogude võimu eest, loosungi all "Kõik võim nõukogudele", sest nõukogud olid kõige populaarsemaiks rahvavõimu organeiks ja parimaiks masside organiseerimisvormiks proletariaadi diktatuuri teostamisel.

Neljandas bolševike partei taktikaliseks põhijooneks oli oskus veenda masse nende eneste kogemuste varal bolševike partei poliitika, tema loosungite õigsuses, sotsialistliku revolutsiooni teostamise vajaduses. "Revolutsiooni võiduks on nõutav ... et massid ise veenduksid oma enda kogemuste najal nende loosungite õigsuses. Ainult siis saab revolutsioon tõeliseks rahvarevolutsiooniks".[1]

See bolševike partei õige, sotsialistliku revolutsiooni teostamise huvisid teeniv taktika aitaski luua poliitilise armee kodanluse võimu kukutamiseks. Seda armeed lõid bolševikud "... klasside võitluse ja kokkupõrgete käigus 1917.aasta aprillist oktoobrini, moodustasid teda nii aprillikuu manifestatsiooniga, kui ka juuni- ja juulidemonstratsiooniga, nii valimistega rajooni ja linnavolikogudesse, võitlusega Kornilovi mässu vastu kui ka nõukogude vallutamisega"[2].

Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamine ja selleks vajaliku poliitilise armee ettevalmistamine bolševike partei poolt

---

1) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 384
2) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 376

toimus kolmes etapis. Need ajajärgud on määritlenud seltsimees Stalin oma töös "Kas trotskism või leninism?" järgmiselt:

1) Partei uue orientatsiooni ajajärk (märts-aprill);

2) Rahvahulkade revolutsioonilise mobiliseerimise ajajärk (mai-august);

3) Rünnaku organiseerimise ajajärk (september-oktoober)

Esimene ajajärk algab tsarismi kukutamisega Veebruarirevolutsioonis, mille tulemusena Venemaal tekib kaksikvõim Ajutise Valitsuse (kodanluse diktatuur) ja tööliste ning soldatite saadikute nõukogude (proletariaadi ja talurahva diktatuur) näol. Sellal töörahva laiad hulgad, olles kaitsesõjalaste - menševike ja sotsialistide-revolutsionääride - mõju all, usuvad Ajutise Valitsuse lubadusi ja sellepärast ei ole veel tõsiseid konflikte nende kahe diktatuuri vahel.

Bolševike partei endine, veebruarirevolutsiooni eelne kodanliku valitsuse otsese kukutamise platvorm ei vastanud enam olukorrale, sest kodanlikku Ajutist Valitsust toetasid Nõukogudes enamuses olevate kaitsesõjalaste parteid. Kuid bolševike partei, kui järjekindlalt internatsionaalne töölispartei, ei võinud teostada imperialistliku Ajutise Valitsuse toetamise poliitikat, imperialistliku röövsõja jätkamise poliitikat, mille pidamine käis rahvale üle jõu. Samal ajal aga töörahvahulgad petetuna kodanluse ja kaitsesõjalaste poolt uskusid kaitsesõja jätkamise vajadusse ja toetasid Aju-

tist Valitsust. Ajutise Valitsuse, kui imperialistliku valitsuse kukutamiseks oli vaja need rahvahulkade illusioonid hajutada. Aga vastavalt uuele olukorrale, tuli bolševike parteil leida ka sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks uus platvorm, uus orientatsioon.

Revolutsiooni uue orientatsiooni parteile andis Lenin oma kuulsais Aprilliteesides, millised bolševike partei võttis oma töö aluseks. Partei võttis kursi sotsialistlikule revolutsioonile, võttes omaks Lenini loosungid "Kõik võim nõukogudele!", "Maha sõda!", "Ei mingit toetust Ajutisele Valitsusele!" , "Rahu!", "Leiba!", "Maad!" jne. Sellest ajast algas bolševike võitlus töörahvahulkade mobiliseerimiseks sotsialistliku revolutsiooni teostamise ja nõukogude võimu kehtestamise eest.

Rahvahulkade revolutsioonilise mobiliseerimise ajajärgul maist-augustini bolševike partei teostas järjekindlalt masside poliitilist kasvatamist ja nende isoleerimist kokkuleppe parteidest. Revolutsiooniline kriis kasvab järjekindlalt. "Revolutsioon mobiliseerub kutsudes esile kontrrevolutsiooni mobiliseerumise. Kontrrevolutsioon omakorda ergutab revolutsiooni, kutsudes esile uusi revolutsioonilise tõusu laineid" [1]. Ajutise võidu saavutab kontrrevolutsioon 1917.a. juulis, ent samal ajal toimub laialdane masside revolutsioneerumine ja koondumine bolševike partei ümber. Partei võtab kursi relvastatud ülestõusule. Revolutsiooni kasv kutsub esile Kornilovi kontrrevolutsioonilise pealetungi Petrogradile, mis aga nur-

---

1) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 333

jub ja kutsub esile võimsa revolutsioonilise tõusu. Algab rünnaku organiseerimine Ajutisele Valitsusele.

Rünnaku organiseerimise ajajärgul septembris-oktoobris revolutsiooniline kriis süveneb äärmiselt kiiresti, valitsevad ringkonnad on täiesti peata, kokkuleppeparteid isoleeritakse massidest lõplikult [1]. Revolutsiooniline töörahvas bolševike juhtimisel kukutab Ajutise Valitsuse ja kehtestatakse Nõukogude võim. Algab uus ajajärk - kodanliku riigiaparaadi purustamise ja nõukogude riigiaparaadi ülesehitamise ajajärk. Venemaa rahvad bolševike partei juhtimisel näitasid sellal tõelist loomingulist vaimustust ja algatusvõimet, luues mõne kuuga nõukogude riigiaparaadi alt kuni üles. Nõukogude võim tõelise rahvavõimuna näitas oma esimestest päevadest alates üle haruldaselt suurt elujõulisust ja tugevust.

Eesti ja sealhulgas Tartu maakonna töörahvas tegi need ajaloolised sündmused läbi õlg õla kõrval Venemaa töörahvaga, eesti bolševikud õlg õla kõrval vene bolševikega Lenini-Stalini otsesel juhtimisel. Seepärast ongi Eesti rahva selle perioodi ajalugu samuti sotsialistliku revolutsiooni ajalugu, sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks vajaliku poliitilise armee loomise ajalugu, kokkuleppeparteide isoleerimise ja töölisklassi ning töötava talurahva liidu loomise ajalugu, eesti kodanluse võimu kukutamise ja nõukogude võimu kehtestamise ning nõukogude riigiaparaadi ülesehitamise ajalugu. See on ühtlasi leninlik-stalinliku sotsialistliku revolutsiooni teooria, strateegia

---

1) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 336

ja taktika ellurakendamise ajalugu eesti kommunistide poolt. Klassijõudude asetus ja võitlusvormid nii Venemaa ulatuses üldse kui ka Eestis olid samasugused, ainult teatud erinevus seisnes selles, et Eestis ühena Tsaari-Venemaa ääremaadest võitlus võttis teravalt rahvuslikku värvingu.

Sellel ajajärgul ilmneb erilise selgusega eesti kodanluse reaktsiooniline rahvuspoliitika, sest rahvuslikud loosungid olid kõige mugavamaks võitlusvormiks oma töölisklassi vastu, andes samal ajal võimaluse eraldada eesti töörahvast vene töörahvast. Mida enam poliitiliselt pankroteerus kodanlus töörahva silmis, seda ägedamini haarab ta kinni rahvusliku šovinismi relvast. See ilmneb selgesti kogu revolutsioonilise mobiliseerimise ajajärgu vältel ja tuleb varjamatult lagedale Oktoobrirevolutsiooni järele, millal eesti kodanlus, kaotanud endise kindla toe ja liitlase Ajutise Valitsuse ning vene kodanluse näol, tõstab üles "iseseisvusloosungi", selleks, et eraldada Eestit revolutsioonilisest Venemaast, lõhkuda revolutsioonilise rinne ja kehtestada Eestis lääne imperialistide abiga kodanlik diktatuur. "Oktoobris-novembris - kirjutab V. Kingissepp - purustab klassivõitlus verises kodusõjas kodanluse kui poliitilise võimu. Ja novembrist hakkab eesti kodanlus oma hüüdsõnu looma eriliselt Eesti jaoks, sest novembrist alates tuli tal hakata omal käel võitlust pidama võimu pärast".[1] Kodanluse iseseisvuse mõte "... tekkis eesti töörahva ja eesti kodanluse vahelise klassivõitluse tules. Ja juba seepärast ei võinud "Eesti iseseisev vabariik" muud olla, kui kodanliku vasturevo-

---

1) V. Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 16

lutsiooni lipukiri ja võitlushüüe"[1] .

Kõige lootusetumas olukorras oli eesti kodanlus perioodil Oktoobrirevolutsioonist Saksa imperialistliku Okupatsioonini, sest sellal eesti töörahvas, koondunud bolševike partei ümber ja võitnud enda kätte võimu, likvideeris kogu kodanliku võimuaparaadi, ehitas selle asemele üles nõukogude võimuaparaadi alt kuni üles ja asus eesti kodanluse majandusliku võimsuse likvideerimisele, võttes talt ära vabrikud ja pangad ning tegi ettevalmistusi majade, suurtalude jne. natsionaliseerimiseks. Sellest lootusetust olukorrast päästis eesti kodanluse vaid Saksa imperialistlik okupatsioon ja selle kokkuvarisemise järele Lääne imperialistlike suurriikide - Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa sõjanduslik, majanduslik ja poliitiline abi, nende otsene sõjaline interventsioon Eestis. Inglismaa laevastik ja sõjavarustus, Ameerika imperialistide poolt viimase rahadega värvatud Valge-Soome ja Skandinaavia kõrilõikajad, ja Ameerika imperialistide igakülgne helde abi päästsid eesti kodanluse täielikust hävingust juba tollal.

Seoses eesti kodanluse võitlusega eesti töörahva vastu on kodanlik "ajalooteadus" jämedalt võltsinud käsiteldava perioodi sündmusi, selle ajajärgu tõelist olemust, püüdes näidata, nagu poleks eesti töörahva hulgad 1917.a. bolševike järele läinud, nagu oleks Eestis revolutsiooni teostanud venelased, vene soldatid, nagu oleks eesti kodanlus võidelnud eesti rahva "iseseisvuse" ja "enesemääramise" eest bolševike vastu

---

1) V. Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 16

jne. Sellega taheti eesti rahva mälust maha kustutada tema poliitilise võitluse ühte hiilgavamat ja kangelaslikumat lehekülge.

Ajaloolise tõe jaluleseadmine kodanlike apologeetide vale ja laimu kummutamiseks Eesti tööliskiassi ja bolševike kangelasliku võitluse õigesse valgusse asetamine seisab selle ajaloolise perioodi uurijate ees. See on määratu suure poliitilis-moraalse ja kasvatusliku tähtsusega küsimus, eriti lähtudes võitlusest meil veel praeguseni säilinud kodanliku natsionalismi jäänuste vastu.

Käesolev töö püüabki omalt poolt neid ülesandeid täita käsitledes konkreetselt Tartu linna ja maakonna töörahva võitlust nõukogude võimu eest. 1917.aasta Tartu revolutsioonniliste sündmuste valgustamine on vajalik, kuna väikekodanlik-talupoegliku Lõuna-Eesti selle perioodi ajalugu on peaaegu täiesti läbi uurimata ja valgustamata meie nõukogude ajalooteaduse ja publitsistika poolt, samal ajal kui Põhja-Eesti, eriti aga eesti proletaarse keskuse Tallinna selle perioodi sündmused on küllaltki üksikasjalist valgustamist leidnud.

Lõuna-Eesti linnad ja nende hulgas ka Tartu olid väikekodanliku klassistruktuuriga linnad, Siin vastandina Põhja-Eesti tööstuskeskustele - Tallinnale ja Narvale, oli väiksearvuline ja oma klassiteadlikkuse astmelt nõrgemini arenenud proletariaat. 1913.a. oli Tartus vaid 31 vabriku-tööstuslikku ettevõtet 1070 töölisega [1], seega keskmiselt ühe ettevõtte

---

1) Koguteos "Tartu", lk. 506

kohta 35 töölist. Kahjuks puuduvad Tartu linna ja maakonna elanike klassistruktuuri kohta käsitletavast perioodist statistilised andmed, kuid toome Tartu iseloomustamiseks mõned andmed 1922,aastast, pidades silmas seda, et vaatamata suurtele poliitilistele sündmustele 1917.-1922.aastate vahemikul linna majanduslik struktuur ei muutunud kuigi oluliselt. 1922.aastal arvestatakse tööliste arvu Tartu suurematesse ettevõtetes 1855 töölisele. Üldse aga vabrikute, äride jne. omanike arv, kes kasutasid pidevalt võõrast tööjõudu on 791 (3%), peremehi alalise tööjõuta (käsitöölised, vürtspoodnikud, majaomanikud jne.) 4285 (16,1%), töölisi ja teenijaid 13 564 (51,1%), ametnikke 3070 (11,5%), vabakutselisi 495 (1,9%) muud ja väljaspool neid kategooriaid (intelligents - advokaadid, arstid, üliõpilased jne.) 4364 (16,4%)[1] .

Kuigi see kodanlik ebateaduslik elanikkonna klassikihitus ei anna meile täiesti selget pilti Tartu klassikoostisest, näeme siiski seda, et linnas on suhteliselt väike tööstusproletariaat (alla 2000), et linna töölisklassi hulgas domineerivad mustatöölised, hooajatöölised, sadamatöölised, käsitöölised jne., seega linnaproletariaadi klassiteadlikkuse poolest madalam osa. Ka olemasolev tööstusproletariaat on nõrga kontsentreerituse astmega. Tartu töölisklassi sellise koostise mõju ilmneb meile selgesti järgnevalt revolutsioonilise liikumise käigu jälgimisel.

Linnas on aga samal ajal väga kogukas väikekodanlik pisi-

---

1) Koguteos Tartu, lk. 448

omanike ja kodanliku intelligentsi ning ametnike hulk, mis oli soodsaks pinnaks kodanlike ja väikekodanlike parteide tegevusele.

Ei või unustada ka Tartu linna rahvuslist koostist. Nimelt elas Tartus eesti rahvusest kodanlike kõrval arvukalt venelasi, sakslasi, juute ja sõja tõttu ka päris palju leedu ja läti sõjapõgenikke. Eestlaste arvu arvestatakse sellal Tartus umbes 2/3-le. See elanikkonna rahvuslik koostis ning Eesti ääremaa seisund Venemaal andis laiad võimalused rahvuslikule liikumisele.

Tartu tööllisklass vaatamata oma arvulisele vähesusele oli siinsete revolutsiooniliste sündmuste juhiks, kusjuures Tartu linn oli juhtivaks keskuseks kogu Kagu-Eestile.

Tartu tööllisklassi truuks liitlaseks võitluses nõukogude võimu eest oli Tartu maakonna maaproletariaat, mis nii nagu kogu Eesti ulatuses nii ka Tartu maakonnas moodustas ligi 3/4 maaelanikkonnast.

Kuid neile revolutsioonilistele jõududele lisanduvad veel väga tähtsa tegurina Esimese imperialistliku Maailmasõja tõttu Tartus asuvad revolutsioonilised sõjaväeosad, soldatid, kes sisuliselt olid soldatisinelisse riietatud töölised ja talupojad.

Tööliste ja töötava talurahva olukord tsaari-Venemaal oli halb juba enne sõda - halvad tööolud, pikk tööpäev, madal töötasu linnas, maapuudus ja viletsus maal, kapitalistide ja

tsaari bürokraatia rõhumine linnas ja maal, mõisnike ja kulakute halastamatu rõhumine maal - selline oli tööliste ja talupoegade olukord ka Tartus ja maakonnas.

Esimene Imperialistlik Maailmasõda viis tööliste, talupoegade ja soldatite kannatused äärmise piirini, tõstis nende revolutsioonilist meelsust ja viis nad kiirendatud korras revolutsioonilisele võitlusele oma rõhujate vastu.

Selle revolutsioonilise rinde vastasleeri kohapeal moodustas eesti kodanlus, saksa mõisnikud ja endine tsaari bürokraatia. Eesti kodanluse sotsiaalseks toeks ja agentuuriks töörahva hulgas aga olid eesti menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid (esserid).

Eesti kodanlus, nagu Vene kodanluski, oli alates 1905.a. revolutsioonist ja eriti Esimese Maailmasõja päevil poliitiliselt kasvanud ja organiseerunud. Sõja käigus saavutas ta sellised organisatsioonid nagu Tallinna ja Tartu Eesti Organisatsioonide Liidud, Põhja-Balti Komitee ja Sõjatööstuskomiteed. Samal ajal tõusis otsustavalt eesti kodanlike ametnike ja intelligentsi osatähtsus administratiiv- ja kohtuasutustes, toitlus- ja tarbeainete komiteedes jne. See eesti kodanluse organiseeritus ja töörahva hulkade väikekodanlik kergeusklikkus kodanluse suhtes Veebruarirevolutsiooni järele on olulisteks teguriteks, mis võimaldasid eesti kodanlusel asendada administratiivalal ja omavalitsustes tsaarivõimu kukutamise järel endist tsaaribürokraatiat, saksa linnakodanlust ja mõisnikkonda.

Kuid samal ajal oli kasvanud, karastunud ja organiseerunud ka eesti töölisklass. Koos vene töölisklassiga läbisid nad 1905.-1907.aastate revolutsiooni, Stolõpini reaktsiooni ja töölisliikumise tõusuaastad - 1912-1914. Sellest perioodist saadi määratu suured poliitilised kogemused. Vene töölisklassi küpsemine viis 1912.aastal bolševistliku partei, uut leninlikku tüüpi partei formeerimisele. Töölisliikumise massilise tõusu alusel 1912.-1914.a. kasvas bolševike partei liikmete arv, töölisklass organiseerus massiliselt ametiühingutesse.

Esimene Imperialistlik Maailmasõda oma esialgse šovinistliku uima ja tsaari-ohranka märatsemisega, mis oli suunatud just bolševike vastu, tõi kaasa esiaeglselt revolutsioonilise liikumise languse. Paljud bolševike organisatsioonid ja legaalsed bolševistlikud töölisorganisatsioonid rüüstati. Bolševike partei ainukese töölisparteina jäi truuks proletaarsele internatsionalismile ja püstitas loosungi imperialistliku sõja kodusõjaks muutmise kohta. Ta kuulutas, et revolutsioonilise liikumise tagasilöök sõja tõttu on ja saab olla ainult ajutine, sest sõda teravdab vastuolu töö ja kapitali vahel, toob töörahva hulkade viletsuse järsule suurenemisele ja selle tõttu revolutsioonilise liikumise ennenägematule tugevnemisele. Sündmuste areng tõendas täiesti partei, Lenini ja Stalini sõnu. 1916.aastal, eriti 1916.a. teisel poolel algab revolutsioonilise liikumise uus tõus. Selle alusel bolševike partei laiendab ja aktiviseerib oma tegevust nii tagalas kui ka rindel.

Kõikjal taastatakse vanu ja organiseeritakse uusi bolševistlikke organisatsioone. Ka Tartus taastatakse 1916.a. teisel poolel bolševike organisatsioon, mis 1916.a. detsembris levitab linnas lendlehti [1]. Suurt tähtsust omas 1916. aastal Tartus illegaalselt viibiva leedu bolševiku Vladas Rekašiuse tegevus, "... kes organiseeris Tartus ajutise üle-eestimaalise keskuse - VSDTP Põhja-Balti büroo, mille ülesandeks oli kokku kutsuda VSDTP Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide konverents" [2].

Bolševike organisatsiooni tegevuse tõttu elavneb ka ametiühingute tegevus. Kuid 1916.a. lõpul või 1917.a. algul õnnestub tsaari politseil provokaatori abil rüüstada Tartu bolševike organisatsioon ning osa ta liikmeid arreteerida [3]. See on vist ilmselt ka põhjuseks, miks VSDTP Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide konverentsi ei suudeta organiseerida enne Veebruarirevolutsiooni. Kuid tsaaripolitsei märatsemine ei suutnud peatada kasvavat revolutsioonilist meelsust ega purustada ka Tartu bolševike organisatsiooni, missugune Veebruarirevolutsiooni päevil asub Tartu revolutsioonilise töörahva ja soldatite etteotsa kohaliku tsaarivõimu kukutamiseks.

Käesoleva diplomitöö kirjutamiseks on kasutatud allikmaterjalidena ENSV Tartu Riikliku Ajaloo Keskarhiivis leiduvaid materjale ja kaasaegset ajakirjandust. Domineerivaks allikmaterjali alal jääb ajakirjandus, kuna peamised käsitletava ajajärgu revolutsioonilisi sündmusi kajastavad materjalid

---

1) Kiir nr. 21, 20.04. 1917.
2) Rahva Hääl nr. 79, 04.04. 1951.
3) Kiir nr. 21, 20.04. 1917.

koondusid Tartu Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu fondi, ent seoses kodusõjaaegsete oludega on sellest arhiivfondist säilinud vaid tema tegevuse jooksul kogunenud dokumentidest vähesed haledad riismed. Fondi iseloomustamiseks on küllalt kui mainida, et selles fondis pole säilinud ühtegi Nõukogu enda ega ta osakondade koosolekute ja otsuste protokolliraamatuid. Teised arhiivmaterjalid aga ei valgusta küllaldaselt revolutsioonilise liikumise arengut Tartu bolševike ja Tartu Nõukogu tegevust. Selle tõttu osutus paratamatuks töö rajamine põhiliselt ajajärgule vastava ajakirjanduse andmeile.

Ajakirjanduse kasutamisel oli raskendavaks asjaoluks see, et Tartus puudus kuni 1917.a. novembrini kohalik bolševistlik ajakirjandus, mis õigesti ja objektiivselt oleks sündmusi kajastanud. Tartus ilmunud kohaliku eesti kodanluse häälekandja "Postimehe", vene kodanluse häälekandja "Rižski Vestniku" ja sotsialistide-revolutsionääride ajalehe "Töö Lipu" andmeid tuli võtta väga suure kriitikaga ja neid võis enam-vähem usaldada vaid faktiliste andmete osas, sündmuste käigu väljaselgitamisel jne. Kõige usaldatavama allikmaterjalina kuni bolševistlike ajalehtede "Edasi" ja "Molot" ilmumiseni 1917.a. novembris, tuleb lugeda Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu Teatajat, mis ilmus enam-vähem regulaarselt kord nädalas 1917.a. suvel ja valgustas üksikasjalisemalt Tartu Nõukogu selleaegset tegevust. Kuid tema ilmumine jäi seisma just ajajärgu olulisemate sündmuste - Oktoobrire-

volutsiooni sündmuste eel 1917.a. septembris-oktoobris, Mille tõttu just andmed 1917.a. sügisest on väga napid ja lünlikud ega luba vajaliku selgusega vastata kõigile selle aja järse tähtsamaile sündmustele.

Tartu sündmuste seostamisel üle-eestiliste sündmustega on kasutatud seltsimeeste Saati, Sepa ja Reimani artikleid ajakirjas "Eesti Bolševik". Käesolev töö oma territoriaalse piiratuse tõttu ei haara täielikult ega igakülgselt neid probleeme, mis Eestis sellal üldiselt teravalt päevakorras seisid, nagu Ajutise Valitsuse poliitika Eesti kodanluse suhtes, Eesti autonoomia küsimus, Eesti sõjavägede küsimus jne., neid käsitletakse töös vaid niivõrd, kuivõrd see on vajalik kohalike sündmuste konkreetseks käsitlemiseks ja selgitamiseks.

Kohalikku ajaloolist kirjandust on kasutatud väga piiratult ja teravalt kriitiliselt, ühtlasi on antud nende väärkontseptsioonidele bolševistlik kriitika konkreetse faktilise materjali alusel.

Töö liigendamise aluseks on võetud seltsimees Stalini poolt tema töös "Kas trotskism või leninism?" antud periodiseering bolševike poolt Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise ajajärgu kohta. ~~antud periodiseering~~. Pärast Oktoobrirevolutsiooni toimuv nõukogude korra ülesehitustöö on antud kahes peatükis, millest üks käsitleb nõukogude riigiaparaadi ülesehitamist ja teine majanduslikku-kultuurilist ülesehitustööd. Eraldi peatükk on pühendatud kodanlik-parunliku kontrrevolutsiooni paljastamiseks.

Kronoloogia on antud kuni 31.detsembrini 1917.a. vana kalendri järele. Üleminekuperioodil uuele kalendrile - 1917.a. jaanuaris on antud kronoloogia järjekindlalt nii vana kui ka uue kalendri järgi, kuna alates 1918.a. 1.veebruarist kasutatakse vaid uut aja-arvamist.

I Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Tartus ja kohapealse kaksikvõimu väljakujunemine.

Tartu bolševikud partei uue orientatsiooni ajajärgul

Esimene Imperialistlik Maailmasõda kiirendas maailma-ajaloo kulgu, tekitades äärmiselt tugevaid "... ülemaailmseid kriise - majanduslikke, poliitilisi, rahvuslikke ja rahvusvahelisi ... Imperialistlik sõda pidi objektiivse paratamatusega erakordselt kiirendama ja ennenägematult teravaks ajama proletariaadi klassivõitluse kodanluse vastu, pidi muutuma kodusõjaks vaenuliste klasside vahel".[1] Sõja poolt väljakutsutud majanduslik-poliitiline kriis algas kõige enne majanduslikult ja poliitiliselt mahajäänud tsaari-Venemaal, kus proletariaat oli kõige revolutsioonilisem.

Kolmandat aastat kestev maailmasõda kurnas needki puudulikud ressursid, millega Venemaa oli astunud Esimesse Maailma-

---

1) Lenin, Valitud Teosed, lk. 703

sõtta. Majandusliku nõrkuse tõttu sai tsaari-Venemaa sõjavägi ühe kaotuse teise järgi. Rindel oli puudus kahureist, mürskudest, püssidest ja varustusest. Miljonid mehed olid mobliliseeritud sõjaväkke. Töökäte puudusel jäid põllud sööti, osa vabrikuid ja raudteid jäi seisma või funktsioneeris väga korratult. Majanduslikule laosele lisandus korralagedus ja korruptsioon valitsusaparaadis. Kodanlus ja mõisnikud aga rikastusid sõjast, samal ajal kui soldatid rindel ja töölised tagalas nälgisid. Eriti kannatasid linnaelanikud, kuna põllusaaduste hinnad järjest tõusid, kasvas spekulatsioon, suurenesid sabad. Rahva rahulolematus sõja, nälja ja viletsuse vastu üha suurenes. Rängad lüüasaamised rindel teravdasid olukorda ja eemaldasid tsaarivalitsusest ka kodanlikud ringkonnad, kelledele tsaarivalitsus, nagu lääne imperialistidelegi, osutus sõja edasipidamist takistavaks teguriks. Tsaarivalitsus ei olnud kodanluse meelest selles suhtes küllalt energiline. Rahva rahulolematus oli kasvamas revolutsiooniliseks kriisiks, seda eelkõige Petrogradis ja selle järgi provintsis. Osutades Veebruarirevolutsiooni põhjustele, kirjutab Lenin:

"On loomulik, et Tsaari-Venemaal, kus desorganisatsioon oli kõige suurem ja kus proletariaat on kõige revolutsioonilisem (mitte ta eriliste omaduste tõttu, vaid tänu "viienda aasta" elavaile traditsioonidele), - puhkes revolutsiooniline kriis kõige varem. Seda kriisi kiirendas rida kõige raskemaid lüüasaamisi, mida tekitati Venemaale ja tema liitlastele. Need

lüüasaamised lõid vankuma kogu vana valitsusmehhanismi ja kogu vana korra, ajasid tema vastu vihale kõik rahva klassid, kibestasid sõjaväe, hävitasid tohutus ulatuses tema vana kivinenud aadelliku ja eriti pehkinud ametnikulise iseloomuga juhtkonna, ning asendasid selle noore, värske, peamiselt kodanliku, raznotšinetsliku ja väikekodanlikuga". [1] See sõja tõttu põhjani vapustatud tsaarimonarhia kukutati poliitilises konjunktuuris, kus langesid ühte vene kodanluse ja lääne imperialistide püüded sõja jätkamiseks ning "... sügav proletaarne ja massiline (kogu linna ja maa vaesema rahva) revolutsioonilise iseloomuga rahvaliikumine leiva, rahu ja tõelise vabaduse eest" [2].

Tänu Petrogradi proletariaadi kangelaslikule võitlusele kukutati tsaarivalitsus. 27.veebruaril oli revolutsioon Petrogradis võitnud. Siit levis revolutsioon üle kogu Venemaa. "Kui sõnum revolutsiooni võidust Petrogradis levis teistes linnades ja rindel, hakkasid töölised ja soldatid kõikjal kihutama kohtadelt tsaariametnikke. Veebruari kodanlik-demokraatlik revolutsioon oli võitnud" [3].

Töötava rahva ja soldatite hulgad, kes tegelikult teostasid Veebruarirevolutsiooni, lõid omad revolutsioonilised võimuorganid - Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogud, mis kujutasid iseendast proletariaadi ja talurahva diktatuuri. Kuid kodanluse lubadustest ja väikekodanlike kokkuleppepartei de poliitikast petetud töörahva hulgad ja nende võimuorga-

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 1.kd., lk. 704
2) Samas, lk. 705
3) ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 174

nid asuvad Ajutise Valitsuse näol tekkinud kodanluse diktatuuriga koostöö poliitikale.

Iseloomustades partei uue orientatsiooni ajajärku (märts-aprill 1917.a.) seltsimees Stalin osutab, et " Selle ajajärgu iseloomustavaks jooneks on tõsiasi, et kõrvuti, üheskoos ja üheaegselt eksisteerivad kodanluse diktatuur ning proletariaadi ja talurahva diktatuur, kusjuures viimane suhtub esimesse kergeusklikult, usub tema rahutaotlusi, loovutab võimu vabatahtlikult kodanlusele ja muudab enese seega kodanluse ripatsiks. Tõsiseid konflikte kahe diktatuuri vahel veel ei ole" [1].

Uues olukorras, millal imperialistlikku Ajutist Valitsust toetasid nõukogud ja nende nõukogude taga seisvad töörahva hulgad, ei sobinud enam bolševike partei vana veebruarirevolutsiooni-eelne "... valitsuse otsese kukutamise platvorm..." [2]

Uuele olukorrale vastava uue orientatsiooni parteile andis Lenin oma kuulsates Aprilliteesides, mis nägid ette sotsialistliku revolutsiooni teostamise ja selle ettevalmistamise konkreetse plaani. Siin püstitati loosung "Kõik võim nõukogudele!" Sellest ajast alates algab bolševike juhtimisel laiade töörahvahulkade võitlus sotsialistliku revolutsiooni teostamise eest, nõukogude võimu kehtestamise eest.

---

1) Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 327 jj.
2) Samas, lk. 328

1) 3.-4. märtsi revolutsioon Tartus. Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu tekkimine

Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Petrogradis võitis juba 27.veebruaril, ent teated tsaarivõimu kukutamisest jõuavad provintsidesse alles märtsi esimestel päevadel, sest revolutsiooni tõttu posti, telegraafi ja raudteeühendus Petrogradiga oli katkenud.

Ka Tartus liiguvad selleal ärevad kuuldused sündmustest pealinnas. 2. märtsil kirjutab ajaleht "Postimees": "On arusaadav, et meeled ootusest ärevuses ... kuid koha pääl on veel ajutisi takistusi, mis meid ei luba täie selgusega sellest kõnelda, mis meie riiklise elu keskkohas sünnib"[1]. Ometi saab sellest teatest Tartu esmakordselt pooloffitsiaalselt teada, et Petrogradis on uus valitsus kehtestatud. Kohalik kodanluse häälekandja "Postimees" kutsub üles rahvast "rahulikus meeles" tööd tegema ja ära ootama "... kuni uus valitsuse võim kõik asjad riigi keskkohas, kui ka eemal kindlasti oma kätte saab võtma"[2]. Nii püüab kohalik kodanlus anda edasistele sündmustele rahulikku iseloomu, halvata rahvamasside revolutsioonilisust ja asuda oma võimu kindlustamisele uue valitsuse raamides.

Kuid Tartu revolutsiooniline töörahvas ja soldatid bolševike juhtimisel asuvad tegutsema, et kukutada vihatud tsaari-

---

1) Postimees nr.50, 02.03. 1917.
2) Samas

võim. Bolševike initsiatiivil organiseeritakse Tartu Revolutsiooniline Komitee. Siia võetakse ka sotsialistlide-revovutsionääride ja menševike esindajaid, kuna nad sellal omasid teatud mõju revolutsioonilise töörahva hulgas. "See revolutsiooniline komitee ühines parteita, kuid siiski revolutsiooniliste kalduvustega üliõpilaskonna esindajate koguga. Ühisel nõul ja jõul korraldati ajutine üliõpilaste miilits, kelle esimeseks ülesandeks oli politsei ja sandarmivõimude kõrvaldamine ning linnas korra alal hoidmine. Üliõpilaskonna saadikud valisid eneste keskelt Täidesaatva büroo, kes pärast Tartu Revolutsioonilise Komiteega ühines ja sünnitas Täidesaatva Komitee (s.o. Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee, - K. S.)" [1]

Tartu Revolutsiooniline Komitee organiseeriti kas 2. või 3.märtsil, millal saabusid kindlamad teated revolutsiooni võidust Petrogradis. 3.märtsil igatahes tegutseb ta juba puhkenud revolutsiooni juhina. 4.märtsil toimus "... Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu valimine". [2]

3.märtsil saabusid post ja ajalehed ka Tartusse, neile "... jooksti tormi. Lehti loetakse uulitsal salkade kaupa..." [3] Nende teadete järgi kaovad juba 3.märtsi hommikul tänavatelt sandarmid ja linnavahid. Üldine ärevus linnas kasvab. Tartus algavad massilised revolutsioonilised sündmused õieti Tartu Kõrgemate Koolide Üliõpilaskonna keskkorralduse poolt 3.märtsi keskpäeval organiseeritud koosolekuga toimunud sündmuste selgitamiseks. Koosolek algab Toomel ühes kliiniku loenguruu-

---

1) Töö Lipp nr.1, 24.03.1917.
2) Riźski Vestnik nr.33, 7.03.1917.
3) Postimees nr.51, 3.03.1917.

mis, mille kitsaks jäädes minnakse üle praegustele tennisväljakutele Toomeorus. Siin loetakse hurraahüüete saatel ette teated revolutsiooni käigust ja võidust Petrogradis. Teadetele endiste võimukandjate arreteerimisest reageerisid koosolijad naeru ja hurraahüüetega. Kõnelejad, peamiselt üliõpilased, kutsuvad üles Tartus samuti revolutsiooni teostama "... nagu seda Peterburis seltsimehed töölised ja soldatid on teinud"[1]. Miitingule jõuavad parajasti ka üliõpilased, kes hiljuti kohaliku sandarmipolkovniku Bojakovitši käsul poliitilistel põhjustel olid arreteeritud ja vabastati[x]. Miiting otsustab Bojakovitši arreteerida. Kogu miitingul olev rahvas siirdub nüüd koos äsja lippude ja loosungitega kaunistatud rongkäigus miitinguga liitunud Tartu Eraülikooli naisüliõpilastega läbi linna teater "Vanemuisesse". Teel ühinevad meeleavaldajatega Tartu kodanikud ja üliõpilaskoosolekust alguse saanud üritus kasvab revolutsiooniliseks rahvamiitinguks. "Vanemuises" miitingu jätkumisel kutsub esile rahva üldise vaimustuse kohaliku garnisoni delegatsiooni teada garnisoni üleminekust uue valitsuse poole ja teade sandarmipolkovnik Bojakovitši arrteerimisest[2]. Enamik koosolekul esinejaist on üliõpilased või professorid (Tarle, Taranovski, Grabar), nende sõnavõtud on enamikus liberaal-kodanlikud või väikekodanlikud. Erinevaks on ühe üliõpilase, ilmselt bolševiku, sõnavõtt, kes püstitab bolševistliku loosungi - "Maha sõda!", kuna kõneleja arvates ka Berliini nagu Petrogradigi töölised sõda ei taha. See loosung ei leia koos-

---

1) Kiir nr.20, 18.04.1917.
x) Ilmselt üliõpilased-bolševikud, kes arreteeriti seoses bolševike Tartu organisatsiooni rüüstamisega enne Veebruarirevolutsiooni. Tartu bolševike organisatsioon sellal koosnes peamiselt ~~veel~~ üliõpilastest ja eesti töölistest Tartus
2) Kiir nr.20, 18.04.1917.

olijate poolehoidu. Üldiselt jääb domineerivaks kaitsesõjaline ja saksluse-vastane seisukoht: kutsutakse rahvast üles uue valitsuse alla ühinema ja sõda edasi pidama. Koosolek oma resolutsioonis nõuab täielikku poliitilist amnestiat ja Asutava Kogu kokkukutsumist [1].

Nagu juba kuulsime, läheb samal ajal revolutsiooni poole üle kohalik sõjaväeüksus - Tartu garnison. Üliõpilasmiilitsa poolt arreteeritakse sandarmipolkovnik Bojakovitš. 3.märtsi õhtul võtab sõjavägi üle raudtee- ja elektrijaama, rentei ning postkontori [2].

Kogu järgmine päev, s.o. 4.märts "... pühendati ägedale puhastustööle" [3]. Vangistatakse Tartu garnisoni ülem Petrov, samuti kõik sandarmivalitsuse ametnikud koos pristavite ning mõnede politseiametnikega. Üliõpilasmiilits, kelle juhatajaks on üliõpilane Strauss [x], võtab ära sandarmeilt ja politseinikelt relvad ning võtab üle ka kohalikud politseijaoskonnad, kus võeti "... vana administratsiooni asjaajamise raamatud ning paberid ära ja toimetati kindlasse kohta, et pärast vana valitsuse kuritegusid järele uurida" [4]. Muide, selles aktis vastandub Tartu revolutsioon Tallinna veebruarirevolutsioonile, kus politseivalitsused rüüstati ja paberid põletati [5], et neid ei saadaks enam rahva vastu kasutada nagu 1905.-1907.a. revolutsiooni järgi. Selle fakti tingis ilmselt revolutsiooni organiseeritum käik Tartus, teiselt poolt aga näitab see revolutsioonilise hoo ja ulatuse madalamat astet Tartus.

---

1) Kiir nr.20, 18.04.1917. ja Postimees nr.53, 6.03.1917
2) Postimees nr.52, 4.03.1917.
3) Kiir nr.20, 18.04.1917.
4) Samas
5) Saat, Eesti Bolševik nr.14, veebr.1946, lk.281
x) Ka Strauss on vist bolševik, sest Oktoobrirevolutsiooni võidu järele määratakse keegi Strauss siis juba bolševistliku Tartu Nõukogu poolt uuesti Tartu linna miilitsa komissariks. Kahjuks ei õnnestunud kindlaks teha, kas see on üks ja sama isik

Vana, end põhjalikult kompromiteerinud tsaarivalitsuse kait seks ei astu enam mitte keegi välja. Võim läheb täiesti 4.märtsil valitud Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu kätte, kelle kohta märgib "Rižski Vestnik": "Kogu võim linnas tervikuna läks Nõukogu kätte. 3.märtsil organiseeritud linna kaitseks organiseeritud miilits samuti on Nõukogu käsutuses"[1]. 4.märtsil valiti Tartu Nõukogusse eelkõige ametiühingute, üliõpilaste, bolševike organisatsiooni ja samuti menševike ja esseride parteide esindajad. Tööliste valimine töökodadest toimub natuke hiljem, kuna seda oli raske kohe organiseerida. 5.märtsi õhtul Nõukogu poolt organiseeritud tööliste koosolekul kutsutakse "... kõiki kohalikka töölisi ja ametiühisusi endid ühiseks koguks korraldama, mille tarvis iga töökoja ja ametiühisuse poolt tööliste, soldatite ja üliõpilaste saadikute nõukogusse asemikud tuleb valida"[2]. Samal koosolekul esineb ka Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindaja ülevaatega revolutsioonist ja ta ohvritest Petrogradis ning sõja ja uue valitsuse küsimustest, soovitades jätta need Asutava Kogu otsustada. Koosoleku lõpul räägib keegi revolutsiooniline madrus, kes on Romanovite troonilejätmise vastu ja tema nõue - kehtestada demokraatlik vabariik, võetakse vastu koosolijate poolt tormiliste kiiduavaldustega[3]. Selles faktis ilmneb rahva eitav suhtumine tsarismile ja asumine kindlalt vabariigi seisukohale, kuid see näitab ka, et puudub veel nõudmine - kogu võim nõukogudele!

---

1) Rižski Vestnik nr.33, 7.03.1917.
2) Postimees nr.54, 7.03. 1917.
3) Samas

Revolutsioon Tartus oli võitnud, ta võitis tegelikult juba 3.märtsil, millal linna garnison tuli üle revolutsiooni poole. Revolutsiooni Tartus teostasid peamiselt kolm jõudu: töölised, ametiühingute ja bolševike partei näol, revolutsioonilised üliõpilased ja soldatid (soldatisinelitesse riietatud talupojad). Kohalik kodanlus aga jäi pealtvaatajaks, asudes esialgu äraootavale seisukohale. Kui Peterburis "revolutsioonilised töölised ja soldatid purustasid põhjani alatu tsaarimonarhia vaimustumata ja laskmata end segada sellest, et teatavail lühikestel konjunktuurist erandlikel ajaloolisil hetkil tuleb neile appi Buchanani, Gutškovi, Miljukovi ja Ko võitlus, kes tahtsid ainult ühe monarhi asendamist teisega"[1], siis toimub põhiliselt midagi sama ka Tartus, kus revolutsioonilised töölised, soldatid ja üliõpilased purustasid kohalikud tsaarivalitsuse toed, vaatamata kohaliku kodanluse äraootamismanitsustele, ja püstitasid kindlalt vabariigi nõudmise idee. Kommenteerides suurvürst Mihhaili demagoogilist avaldust, et ta keisriks astub vaid rahvavõimu sanktsioonil, ütleb aga kohaliku kodanluse häälekandja "Postimees": "... On tunne, et meil siin kindla mehega tegemist on, kes täieliku konstitutsionalistina Venemaa ette tahab astuda"[2]. Siin protesti asemel uue monarhi vastu ollakse ta poolt. Revolutsioonilise rahva loosungiks esialgu oli aga - vabariik, mille pidi kehtestama Asutav Kogu. Nii ilmneb ka Tartus juba alates kohaliku tsaaribürokraatia kukutamise esimesist päevist alates kahe leeri,

Kahe poliitika

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 1.kd., lk. 705
2) Postimees nr.53, 6.03.1917.

olemasolu - konservatiivse eesti kodanluse ja revolutsiooniliste rahvahulkade poliitika.

Nagu juba eespool näitasime, läheb võim kohapealse tsaarivõimu kukutamise järele täielikult Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu kätte, sest tal on kohalike soldatite ja töölisklassi kõige laialdasem toetus, tema käsutuses on ka revolutsiooniline üliõpilasmiilits

Kuid väikekodanlikud kokkuleppeparteid - menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, kes saavad ka Tartu Nõukogus enamuse, loovutavad töörahva hulkade poolt bolševike juhtimisel saavutatud võimu samm-sammult kohalikule kodanlusele.

Tartus, nagu üldreeglina kogu Venemaal Veebruarirevolutsiooni järele, said enamuse nõukogus kodanlusega kokkulepet sobitavad menševikud ja esserid, sest kiiresti poliitilisele elule tõusnud töörahva hulgad olid veel kodanliku ja väikekodanliku ideoloogia kammitsais, ei suutnud näha Ajutise Valitsuse imperialistlikku olemust ja suhtusid kergeusklikult kodanluse kõlavaisse lubadustesse. Seda ekslikku usku aitasid süvendada kokkuleppeparteide liidrid. Väikekodanlike kokkuleppeparteide ülekaal Tartu Nõukogus on veelgi mõistetavam arvestades Tartu väikekodanlikku olemust.

Edasiste sündmuste käigus Tartu Nõukogu laieneb, töölised tööstustest ja soldatid sõjaväeosadest valivad siia oma saadikud.

19.märtsil töötatakse laienenud ja kasvanud nõukogule

välja uus kindel põhikiri. Endine nimetus - TartuSoldatite, Tööliste ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu - asendub 19.märtsist alates nimetusega: "Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu". 19.märtsil vastuvõetud nõukogu põhikirjas öeldakse, et "Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu on asutatud demokraatlike hulkade huvide kaitsmiseks"[1]. On iseloomulik, et siin sõnagi ei räägita võimu võtmisest enda kätte, vaid ainult rahva huvide kaitsemist, sest Tartu nõukogus enamuses olevad esserid ja menševikud väikekodanlike parteidena ei seadnud nõukogudele seda eesmärki.

19.märtsi põhikirja järgi võisid nõukogusse kuuluda soldatite, tööliste, talupoegade, kohapeal organiseeritud revolutsiooniliste rühmade ja revolutsiooniliste parteide esindajad. Need sotsiaalsed kihid ja rühmitused võisid saata saadikuid järgmises proportsioonis: soldatid ühe roodu pealt kaks esindajat või saja soldati kohta üks esindaja; töölised iga viiekümne isiku kohta ühe saadiku (töökojad, kus oli 15-20 töölist, samuti üks saadik; väiksemad töökojad ja üksikud töölised peavad ühinema viiekümne kaupa saadikute valimiseks); vastav esindus on ka tööliste ametiühinguil; organiseeritud üliõpilaste rühmad saadavad viiekümne liikme pealt ühe saadiku; neli saadikut lubatakse saata Tartu vabariiklikul ohvitseride klubil[x]; "sotsialistlikud revolutsioonilised"[xx] parteid iga esimese viieteistkümne liikme pealt kaks saadikut ja iga järgneva viieteistkümne liikme pealt üks saadik[2]. Nagu näeme, on selline

---

1) Töö Lipp nr.1, 24.03.1917
2) Samas
x) Tartu ohvitseride klubi loodi märtsi esimesel poolel peamiselt Tartu garnisoni demokraatlikult meelestatud alamohvitseridest. Tema programm oli peamiselt esserlik. Vt. Töö Lipp nr.1, 24.03.1917.
xx) Põhikirja järele peeti enesekeelt ka menševike ja esserite parteisid sotsialistlikeks, kuigi nad seda ei olnud.

nõukogu koostis just soodus ~~sotsialistlikele~~ parteidele (nemdeks peeti põhikirja järgi VSDTP bolševike ja menševike ning ~~sotsialistide-revolutsionääride~~ parteisid) ja töölistele, kellede esindus peale kasuliku proportsiooni võib olla veel kahe kuni kolmekordne, kuna töölised olid koondunud ka ametiühinguisse ja parteidesse. Sellevastu aga põhikiri annab ülekaalu sõjaväelastele nõukogu Täitevkomitees, mis koosneb esimehest, kahest abiesimehest, kolmest presiidiumi liikmest ja osakondade esindajaist, igast osakonnast kolm esindajat (sellal oli ette nähtud administratsiooni, propaganda, raha- ja trükiasjade ning töö osakonnad [x]). Nimelt nõukogu põhikirja eriparagrahviga nähti ette, et sõjaväelaste arv peab täitevkomitees olema vähemalt üks üle poole liikmete arvust [1]. See osutab sõjaväelaste esialgsele arvulisele ülekaalule nõukogus. Vastavalt uuele põhikirjale "... valiti uus 24-liikmeline Täidesaatev Komitee - 13 soldatite, 5 tööliste, 4 poliitiliste parteide ja 2 ohvitseride esindajat. Peale selle koopteeriti 8 kohalikku seltskonna tegelast (s.t. kodanlast) sõnaõigusega" [2]. Mis puutub talurahva esindajaisse, siis märgib nõukogu uus põhikiri nendest: "... talupoegade organisatsioonide poolt, kui selliseid peaks tekkima, võivad nõukogus olla saadikud, kelle arvu ja valimiskorra kindlaks määrab Täidesaatev Komitee" [3]. Sellest järeldub, et kohalike talupoegade otsene esindus nõukogus sellal puudus, kuid talupoegade esindus oli kaudselt olemas soldatisineleisse riietatud talupoegade näol. Seega Tartu Soldatite

---

x) Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu tööosakonda nimetatakse ajakirjanduses hiljem kogu aeg Tartu Tööliste Nõukoguks ja mõnikord ka tööliste osakonnaks.

1) Töö Lipp nr.1, 24.03.1917
2) Töö Lipp nr.2, 29.03.1917
3) Töö Lipp nr.1, 24.03.1917

ja Tööliste Saadikute Nõukogu oli tööliste ja talupoegade revolutsioonilise liidu väljendus, ta oli Tartu revolutsioonilis-te jõudude võimuorgan, mis oli "... Tööliste valitsuse algidu, kõigi elanikkonna vaeseimate masside, s.o. üheksa kümnendiku osa huvide esindaja elanikkonnast, kes taotleb rahu, leiba ja vabadust ..."[1]

Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu sündis revolutsiooni käigus kui revolutsioonilise rahvavõimu organ, mis ei toetunud mitte tsentraliseeritud korras antud seadusele, vaid rahvahulkade revolutsioonilisele võimuhaaramisele alt[2]. Nõukogude edasiseks ülesandeks tsarismi kukutamise järele seadis Lenin nõukogude võimu igakülgse tugevdamise ja laiendamise, "sest ainsaks vabaduse ja tsarismi lõpliku purustamise tagatiseks on proletariaadi relvastamine ning Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu osa, tähtsuse ja jõu kindlustamine, laiendamine ja suurendamine"[3]. Kuid ka Tartu Nõukogus enamuses olevad kokkuleppeparteid ei järgi seda leninlikku printsiipi. Nad ei taotlenud revolutsiooni edasiarendamist, võimu võtmist nõukogu kätte, vaid saavutatud kodanlik-demokraatlike vabaduste kaitsmist ja kodanlik-demokraatliku vabariigi kehtestamist. Tartu nõukogus domineeriva sotsialistide-revolutsionääride partei, kelle kantsiks oli Tartu garnisoni 174 polk ja Tartu maakond, häälekandja "Töö Lipp" ütles nõukogude ülesannetest: "Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu peab kodanlastele tõeliseks vastukaaluks olema, peab nii kaua, kui töörahvas

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 1.kd., lk.706
2) Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 11
3) Lenin, Valitud Teosed, 1.kd., lk. 706

maal ja linnas veel ennast organiseerinud pole, temale toeks olema, peab kõige jõuga täielist organiseerimistööd tegema"[1] Siit on täiesti selge, et ei mõeldagi võimu võtta nõukogude kätte, vaid peetakse nõukogusid ajutiseks organisatsiooni vormiks, kuni teised organisatsioonid tugevnevad. See on ka mõistetav, sest menševikud ja esserid panid oma pealootuse Asutavale Kogule, mis "üldrahvaliku" esindusena pidi kõik küsimused lõplikult otsustama.

Väikekodanlike parteide domineerimine sellal ei ole juhuslik, sest sõda ja revolutsioon äratas ja tõmbas kaasa poliitilisele elule Venemaa väikekodanluse ääretud hulgad, kõik väikeomanikud, kes asuvad kapitalistide ja palgatööliste vahel. See väikekodanluse hiiglalaine ujutas üle ja lämmatas "... klassiteadliku proletariaadi mitte üksi oma rohkusega, vaid ka ideeliselt, s.t. on väga laialdastele tööliste ringkondadele külge pookinud väikekodanlikud vaated poliitikale, on nad endaga kaasa haaranud"[2]. See Lenini poolt antud ajajärgu iseloomustus on eriti oluline Tartu kohta, kuna viimase klassikoostis oli põhiliselt väikekodanlik ja selle tõttu moodustas soodsa pinna väikekodanlike kokkuleppeparteide tegevuseks.

Väikekodanlike parteide domineerimine Tartu Nõukogus määras ka nõukogu kokkulepliku poliitika, nii Ajutise Valitsuse kui ka kohaliku eesti kodanluse suhtes. Kuid rahvamassi-de survel väljastpoolt ja bolševike tegevuse tõttu nõukogus endas tekib nõukogul järgnevas arengus siiski terve rida kon-

---

1) Töö Lipp nr.2, 29.03.1917.
2) Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 17

likte kohaliku kodanlusega. Nendes kokkupõrgetes kokkuleppe-parteide liidrid ajavad rahvamasside rahustamise poliitikat ja asuvad "vastastikuste huvide" austamise alusel kompromissidele kodanlusega. See väikekodanlike parteide töölisklassi huvisid reetev poliitika annabki võimaluse kohapealsel eesti kodanlusel Ajutise Valitsuse abiga koondada kohapealne riiklik-administratiivne võim endi kätte

2) Riiklik-adminstratiivse võimu koondumine kohaliku eesti kodanluse kätte - kohapealse kaksikvõimu väljakujunemine

Selle asemel, et kasutada Nõukogu kätte koondunud võimu nõukogu positsioonide tugevdamiseks või vähemalt laiaulatuslike demokraatlike ümberkorralduste teostamiseks uues poliitilis-administratiivses riigiaparaadis siia töörahva esindajaid paigutades jne., lasksid kokkuleppeparteid minna riiklikul võimul Tartu eesti kodanluse kätte.

Tartu eesti kodanlust, kes revolutsiooni esimestel päevadel asus (pooleldi) äraootavale seisukohale ja püüdis rahvahulki hoida tagasi revolutsioonilistest sündmustest, asub nüüd, nähes et tsarism on saanud täieliku kaotuse osaliseks, kiiresti tööle võimu organiseerimiseks enda kätte. Kodanlus Eestis ja Tartus kiirustas seda enam, et sündmuste pealtvaatamine oleks tähendanud võimupositsioonide sattumist revolutsiooniliste elementide kätte.

Kodanlus, kelle eraomandi truuks kaitsjaks seni oli olnud tsaaripolitsei, tundis end väga ebakindlana selle purustamise järele. Tekkinud revolutsioonilist miilitsat, Tartus revolutsioonilist üliõpilasmiilitsat, mis pealegi allus täiesti Tartu Nõukogule, ei saanud kodanlus usaldada. Seepärast esimeseks eesti kodanluse sammuks oma võimu kindlustamisel saab kodanliku miilitsa organiseerimine. Juba 4.märtsi õhtul arutavad Tartu eesti kodanlike organisatsioonide esindajad seda küsimust. Valitakse uue "rahvamiilitsa" loomiseks organiseerimiskomitee [1]. "Seadusliku aluse saamiseks uue regulaarse miilitsa organiseerimiseks palub J. Tõnisson eesti seltside nimel uuelt Liivimaa kubermangukomissarilt Riia linnapealt Krastkolnilt luba miilitsa organiseerimiseks, Krastkoln vastutelegrammiga teebki miilitsa organiseerimise Tartus ülesandeks J. Tõnissonile [2]. Seega Ajutine Valitsus oma esindaja kaudu andis "seadusliku" aluse revolutsioonilise üli*pilasmiilitsa asendamiseks kodanliku miilitsiga. Edasine "rahvamiilitsa" organiseerimine toimub tegelikult täiesti kodanlike organisatsioonide abil. Viimastelt nõutakse miilitsaks astujate kohta iseloomustust [3], mis pidid siia tõkestama tee mittekodanlikele elementidele. Miilitsaülemaks saab tuntud eduerakondlane Hans Luht, sekretäriks aga isegi endine tsaaripolitsei sekretär, kommissarideks miilitsajaoskondades sellised tegelased nagu raamatukaupmees Raudsepp, advokaat Ostrat, Bochman jt. nn. kodanlise miilitsa ülemaks aga valiti tsaaripristav [4]. Seega eesti kodanlus asus endise

---

1) Postimees nr.53, 6.03. 1917.
2) Postimees nr.55, 8.03. 1917.
3) Postimees nr.57, 10.03.1917.
4) Postimees nr.59, 13.03.1917.

tsaariametnikkonna säilitamise ja temaga koostöötamise seisukohale revolitsioonilise rahva vastu. V.I. Lenin näitas, et Ajutine Valitsus revolutsiooniliste fraaside varjul määrab "... juhtivaile kohtadele vana korra pooldajaid. Kogu riigimasina aparaati (sõjaväge, politseid ja ametnikkonda) püüab see valitsus võimalikult vähe reformida, andes selle kodanluse kätte"[1]. See on täiesti maksev ka kohaliku eesti kodanluse kohta, kes koondades enda kätte kohapealset riigivõimu, kasutas selleks vana tsaariametnikkonda ja riigiaparaati.

Kodanlik miilits võtab täiesti selge klassiiseloomu. Märtsi lõpul toimuv miilitsa organiseerimine palgaliseks[2] vaid aitab ~~seda~~ tugevdada miilitsat kodanluse võimuorganina. Seega toimub Tartus nagu Tallinnaski algul revolutsioonilisena sündinud rahvamiilitsa reorganiseerimine kodanlikuks, mida ei hoidnud ega tahtnudki ära hoida nõukogudes valitsevad väikekodanlikud parteid oma töörahva huvisid reetva kokkuleppepoliitikaga.

Järgmisena tõuseb üles linnaomavalitsuse küsimus. Ajutine Valitsus üldreeglina andis kogu endise tsaristliku võimuaparaadi, eriti kubermangu- ja maakonnavalitsuste funktsioonid üle zemstvo organisatsioonidesse koondunud kodanluse kätte. Kuna need Baltimail puudusid, siis siin kubermanguvalitsused läksid peamiselt kohalikesse linnaomavalitsustesse koondunud kodanluse kätte. Nii Liivimaa kubermangus sai Ajutise Valitsuse kubermangukomissariks Riia linnapea Krastkoln ja Eestimaa kubermangus Tallinna linnapea J. Poska. Kuid Tartus tänu

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 14
2) Postimees nr.71, 29.03.1917.

tsaariaegsele linnavalimisseadusele, mille järele valimistest võtsid osa vaid linna kinnisvara omanikud, valitsesid linnavalitsuses veel kohaliku saksa mõisnikkonna ja linnakodanluse esindajad eesotsas linnapea Otto von Grenwickiga.

Selle purureaktsioonilise poolfeodaalse linnavalitsusega ei saanud leppida Tartu töörahvas, kelle esindus siin täiesti puudus. Kuid ka mitte Tartu eesti kodanlus - sest ta oli siin vähemuses, ent ta taotles kogu linnaomavalitsust kiskuda enda kätte oma majandusliku ja poliitilise võimu tugevdamiseks. Kuid kodanlus, kes oli revolutsiooniliste sammude vaenlane, ei asu sakslik-poolfeodaalse linnavalitsuse kohese kõrvaldamise ja asendamise seisukohale, sest selleks kaasa tõmmatud töörahva massid võiksid oma revolutsioonilisuses kodanluse arvates liiga kaugele minna ja kogu võimu linnavalitsuses enda kätte kiskuda. Seepärast eesti kodanlus otsib sobivamaid teid linnavalitsuse kättevõitmiseks ja piirdub esialgu vaid rahuloleamatuse avaldustega ajakirjanduses ja koosolekuil.

Vastupidiselt eesti kodanlusele on Tartu töörahvas küsimuse revolutsioonilise lahendamise poolt. Tartu linnavalitsuse asendamise küsimuse tõstab teravalt üles Tartu Vabatööliste Ametiühing, nõudes oma 11. märtsi koosoleku resolutsioonis Tartu Nõukogu Täitevkomiteelt vana linnavalitsuse kohest tagandamist ja linnapea areteerimist. Otsuse koheseks elluviimiseks saadetakse deputatsioon Tartu Nõukogusse ja deklareeritakse et koosolek ei lähe enne laiali, kui otsus on täide viidud.

Sellele järgnebki Nõukogu Täitevkomitee poolt linnapea kodusesse aresti panemine ja mõne päeva pärast Tartu Nõukogu survel järgneb linnavalitsuse offitsiaalne teadaanne ametist tagasiastumise kohta [1].

Seega sakslaste sajandite pikkusele valitsemisele Tartu linnas ja raekojas tegi lõpu Tartu töörahvas Tartu Nõukogu kaudu, mitte aga eesti kodanlus. Kuid Tartu Nõukogu väikekodanlikud partei asuvad ka selles küsimuses kodanlusega kokkuleppe poliitikale, mis lõpptulemusena annab linnavalitsuse eesti kodanluse kätte. Vana linnavalitsuse ametliku tagasiastumisega avanes eesti Tartu kodanlusele tee linnavalitsuse uuendamiseks. Küsimust arutatakse jällegi "Tartu eesti seltside ja ühiskondlike korralduste kogu" [2] koosolekul, mis säilitades nn. " seaduslikkust" otsustab, kuna puudub Ajutise Valitsuse määrus linnavalitsuste ümbervalimiseks, valida ühiskondlike organisatsioonide (mitte rahva poolt) dubleeriv linnavolikogu, mis pidi valima uue linnavalitsuse, vanale linnavolikogule aga jätta formaalne kinnitamise õigus. See dubleeriv linnavolikogu valiti rahvusliku printsiibi järgi. "Siia enamusrahvuse - eestlaste poolt saadeti 70% esindajaist (60-st 42), kusjuures Tartu Nõukogu sellest 70%-st pidi saatma 1/3 esindajaid, sest siis olevat ka töörahvas siin esindatud [3]. Kindlustades nii eesti kodanlusele ülekaalu blokis kohaliku vene kodanlusega valitakse linnapeaks eduerakondlane J.Tõnisson hiljem H.Luht ja abiks vene kodanluse esindaja

---

1) Postimees nr. 60, 14.03.1917.
2) Postimees nr. 64, 20.03.1917.
3) samas

õigusteaduse eradotsent Štšukin. Aprillis võtab uus linna-
valitsus võimu raekojas üle [1]. Saksa kodanluse ja mõisnik-
konna esindajaid asendab nüüd eesti kodanlus. Oma kokkulep-
liku poliitikaga ja Nõukogu esindajate saatmisega uude "lin-
navolikogusse" Tartu Nõukogu kokkulepik enamus sanktioneeris
võimu ülemineku linnavalitsuses eesti kodanluse kätte.

Põhilise riikliku võimu koondumine eesti kodanluse kätte Tartus on seotud nn. eesti autonoomia küsimusega. Veeb-
ruarirevolutsioon avas rahvaste vanglaks nimetatud tsaari-
Venemaal kõigi rahvuste ees avaramad poliitilised perspektii-
vid. Võimu haaranud vene kodanlus ei olnud muidugi huvitatud
rahvuslike vabaduste kehtestamisest, vaid taotles oma huvide
kaitsmist ja sõja jätkamist, kuid olles ehmunud rahvamasside
määratust revolutsioonilisest liikumisest, oli ta sunnitud
tegema poliitilisi järelandmisi väikerahvuste kodanlusele, et
kasutada teda oma liitlasena revolutsioonilise liikumise ma-
hasurumiseks kohtadel. Nii nagu tööliskũsimuses, küsimuses
demokraatlike reformide jne. alal oli kodanlik Ajutine Valit-
sus sunnitud ajama järeleandmiste, lubaduste ja põiklemiste
poliitikat, nii pidi ta ka rahvusküsimuse osas tegema järele-
andmisi. Just nendest seisukohtadest lähtudes on mõistetav
nn. eesti autonoomia küsimus, mis aga eesti kodanluse taotlus-
tes kuni Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini ei läi-
nud kaugemale piirkonna autonoomia taotlustest, kuna eesti
kodanlus oli kõige tihedamalt seotud Venemaa üldise turuga
ja ta kartis jääda silm silma vastu oma töörahvaga. Sellal
ei mõtelnud eesti kodanlus mingist "iseseisvusest", vaid oli

---

1) Postimees nr.95, 29.04.1917.

alates 1905.aastast alandlikult käinud Vene kadettide partei loosungite all. "Kadettide, Vene liberaalse kodanluse partei, programmi võttis omaks eesti kodanlus - nii Tõnissoni eduerakond, kui Pätsi kodanlikud demokraadid. Rahvusküsimus ei omanud Pätsi jaoks üldse olulist tähtsust, Tõnissoni eduerakonna taotlused ei läinud kaugemale kultuurrahvuslikust autonoomiast. "Riigitruuduses" ühinesid kodanluse mõlemad tiivad. Tõnissoni suu läbi kinnitas kodanlus, et Eesti maa ja rahvas on Vene riigi lahutamatu osa" [1].

Ka antud juhul sammub esialgu "aatepoliitika" poolest kuulus Tartu eesti kodanlus nn. eesti autonoomia küsimuses esirinnas, eelkõige eduerakonna juhi J. Tõnissoni näol, kes juba 8.märtsil 1917.a. "Kodumaa valitsuse-korra uuendamise asjus ... käis päälinnas pääministri vürst Lvovi jutul ja ühes riigivoliniku dr. Raamotiga siseministri abi Stschepkini jutul" [2]. Siit saadud informatsiooni ja lubaduste põhjal asubki eesti kodanlus autonoomia seadusprojekti väljatöötamisele. 14.märtsil annab J. Tõnisson juba Tartu kodanlusele "Tartu Eesti seltside ja ühiskondliste korralduste kogu" koosolekul aru autonoomia küsimuse edasiarengust. Siin valitaksegi kaks esindajat (J. Tõnisson ja H. Koppel) Tartu eesti kodanluse poolt neljaliikmelisse komisjoni (kaks esindajat valis Tallinna kodanlus), mis valmistas ette vastava seaduseelnõu. Seega nn. eesti autonoomia küsimus lähtus kodanlikest ringkondadest ja oli täiesti eesti kodanluse ettevõte, kuna laiemad rahvahulgad jäid sellest täiesti kõrvale. 30.märtsil kinnitataksegi

---

1) Eesti Bolševik nr. 13, 1946, lk. 942 jj.
2) Postimees nr.56, 9.03.1917.

Ajutise Valitsuse poolt "Määrus Eestimaa kubermangu ajutise valitsus-korra kohta". Selle seadusega sai Eestimaa formaalselt administratiivse autonoomia, eesotsas kohaliku maanõukoguga. Samuti pidi moodustatama maakondades maakonnanõukogud. Kubermangu valitsemine pandi aga Ajutise Valitsuse poolt määratavale kubermangukomissarile. Kubermangu maanõukogu otsused jõustusid alles pärast kubermangukomissari nõusolekut. Sama määrusega ühendati Lõuna-Eesti Eestimaa kubermanguga, kuid siin moodustati ajutiselt üleminekuperioodiks eri halduslik institutsioon eesotsas kubermangukomissari ja ta kantseleiga [1].

Maanõukogu moodustamise kord, mida ligemalt käsitlema eespool, oli äärmiselt ebademokraatlik ja kindlustas kodanlusele enamuse. Nii toimus "rahvaesinduse" loomine rahvata ja rahva seljataga. Revolutsiooniline demokraatia vastas sellele seaduseelnõule protestide ja mittetunnustamisega. Oma autonoomia seadusprojekti ettevalmistuskäigus organiseeris kohalik kodanlus Tartus 26. märtsil "Eesti autonoomia püha", s.o. poliitilise demonstratsiooni. Kodanlus püüab ka Tartu revolutsioonilist rahvast tuua autonoomia lipu all demonstratsioonist osa-
võtma, milleks J. Tõnisson käib Tartu TSSN-s püüdes seda veenda, et Eesti autonoomia suhtes olevat neil ühised huvid. Antud juhul astub Tartu TSSN printsipiaalselt selle vastu, võttes vastu otsuse: "Meie ei ole rahvaste enesemääramise vastu, kuid seda autonoomia eelnõu, mis kodanlaste poolt ilma tööliste osavõtmata ja nõusolekuta välja on töötatud, meie ei toeta, ja et meie ainult üks osa Eesti tööliste klassist

---

1) Redikson, lk. 30 jj.

oleme ja iseseisvalt välja astuda ei või, sellepärast meie pühast osa ei võta"[1] . 26.märtsil toimubki peamiselt Tartu eesti kodanlike seltside osavõtul "autonoomia rongkäik". Nagu "Postimees" ütleb, "Võttis sellest osa kogu Tartu eesti seltskond"; selle kohta tähendab irooniliselt bolševike ajaleht "Kiir": ""Seltskonna" all ei mõista Tartu kodanlus vist töölisi, kes sellest meeleavaldusest osa ei võtnud"[2] . Nii asub Tartu töötav rahvas eitavale seisukohale kodanliku autonoomia suhtes.

Autonoomiaseaduse lühikäsitlusest nägime, et Lõuna-Eesti liideti Eestimaa kubermangu külge, kusjuures ajutiselt eraldati ta eri administratiivüksuseks eesotsas kubermangukomissari abiga. Kubermangukomissari abi kujunebki peamiseks kodanliku võimu esindajaks Tartus ja kogu Lõuna-Eestis, olles peaks /
nn. "seadusliku" võimu/ja Ajutise Valitsuse kõrgemaks esindajaks kohapeal. Kubermangukomissari abi kandidaadi pidid kohalikud organisatsioonid Ajutisele Valitsusele kinnitamiseks soovitama. See kandidatuuri valimine toimub Tartu ühiskondlike organisatsioonide kogu koosolekul. Eesti kodanlus paneb siin kõik rattad käima, et suruda läbi oma meest, Vaatamata eelarutluskoosoleku otsusele, kus Tartu tööliste esindajate ja kodanluse vahel saavutatakse kokkulepe, et esitada ühiselt advokaat Lui Oleski kandidatuur kubermangukomissari abi kohale, seab kodanlus 28.märtsi valimiskoosolekul üles veel J. Tõnissoni ja K.Partsi kandidatuurid. Nüüd astub L.Olesk

---

1) Kiir nr.8, 1.04. 1917.
2) Samas

tagasi, kuna ta oli andnud nõusoleku kandideerida (vastavalt) vaid kokkuleppele. Samuti astub K.Partsi kasuks tagasi ka J. Tõnisson. "... ja nii viisid kodanlased perekondlisel viisil oma kandidaadi läbi"[1]. Lisaks kõigele ei olnud niigi vähemuses olevaile töölisesindajaile koosolekukutseid saadetud; koosoleku teade avaldati ainult "Postimehes", mida töölised vähe lugesid. Nii osutus otsese pettuse teel valituks kubermangukomissari abiks juba 1905.aastast tuntud reaktsiooniline tsaarikohtu tegelane eduerakondlane K.Parts. Ta kinnitatakse Ajutise Valitsuse poolt 12.aprillil[2]. See oli kohaliku kodanluse väga oluline võit, sest Ajutise Valitsuse "seaduslik" esindaja kohapealses riikliku võimu kõrgemas instantsis oli nende mees. Tartu TSSN esineb küll protestiga Partsi kui reaktsioonilise mehe ja ta ebademokraatliku valimise vastu, lootuses et Parts ise tagasi astub[3], võtmata ta kõrvaldamiseks ette mingeid resoluutseid samme. Kohalik töötav rahvas aga väljendas oma suhtumist K.Partsi kubermangukomissari abiks nimetamise vastu oma 1.mai miitingul, võttes vastu järgmise resolutsiooni:"Tööliste miiting esimesel mail (18.aprillil vkj. - K.S.)[x] Tartus protesteerib kindlalt adv. Partsi Eesti kub. abikomissariks nimetamise vastu, kuna adv. Partsil kohaliku demokraatia ja laialiste töörahva kihtide usaldus puudub ja valimised mitte õiglaselt korraldatud ei olnud"[4].

14.aprillil toimub ka maakonnakomissari valimine, mille teostavad tsaariaegsete vallavalitsuste esindajad oma koos-

---

1) Töö Lipp nr.10, 29.04. 1917.
2) Töö Lipp nr. 3, 13.04. 1917.
3) Töö Lipp nr.9, 26.04. 1917.
4) Postimees nr.82, 14.04. 1917.
x) Venemaal pühitseti 1.maid samaaegselt teiste maade töölistega, kuid kuna siin 1918.a. kehtis vana kalender, siis langes 1.mai/ 18.aprillile vana kalendri järgi.

olekul Tartus. Maakonnakomissariks valitakse tuntud kodanlane, advokaat Ostrat, tema abideks vallakirjutajad Wulff ja Priimägi. Ajutisse nõuandvasse kuueliikmelisse maakonnanõukogusse maakonnakomissari juurde valitakse tuntud kodanlikud tuusad Tõnisson, Mägi, Raudsepp, Pärlin ja Pillerson.[1] Nii on Tartu linnas ja maakonnas väljakujunenud kaskikvõim, mille ühel pool on riigivõimu ja valitsusaparaadi omav kodanlus ja teisel pool Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu. Tänu Tartu Nõukogu väikekodanlike parteide kokkuleppepoliitikale, masside kergeusklikkusele, kodanliku Ajutise Valitsuse toetusele ja kohaliku eesti kodanluse poliitilistele riugastele ja otsesele pettusele saab viimane enda kätte kohalikud riigivõimuorganid - linna ja maakonnavalitsus, kubermangukomissari abi institutsioon ja kodanlik miilits. Võimupositsioonide esirinnas on k kohaliku eesti kodanluse reaktsioonilised esindajad, kes seni olid tuntud endiste omavalitsus- ja kohtutegelastena. Endist tsaariametnikkonda asendas nüüd eesti kodanlik ametnikkond jätkates oma ekspluataatorlikku poliitikat töörahva suhtes. Saavutatud kohaliku võimu positsioonidelt kavatses eesti kodanlus asuda oma ainuvõimu kehtestamisele ja nõukogude kõrvaldamisele.

Kuid Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogul oli sellal olemas reaalne jõudude ülekaal kohaliku kodanluse üle, sest ta omas laiade töörahvahulkade otsese toetuse ja väga olulisena - teda toetasid kindlalt Tartu garnisoni sõjaväeosad. Seepärast oli kohaliku kodanliku võimupositsioon, nagu ta oli

---

1) Postimees nr.82, 14.04.1917.

seda ka Petrogradis ja Tallinnas, ebakindel ja ta pidi tahes või tahtmata arvestama Nõukogude seisukohta. Nõukogude tähtsuse ja jõu murdmiseks hakkab eesti kodanlus energiliselt valmistama, püüdes kasutada loodavaid rahvusväeosi oma reaktsioonilise poliitika tööriistana.

3) Klassivõitluse areng Tartu maakonnas märtsis-aprillis ja esimene kohapealne võimukriis.

Tartu bolševikud partei uue orientatsiooni ajajärgul

Linna järele tõuseb aktiivsele poliitilisele võitlusele ka maatöörahvas, ta hakkab otsima vastust ja lahendust teda vavavatele küsimustele, eelkõige maaküsimusele. Maaproletariaat hakkab organiseeruma võitluseks mõisnike ja kulakluse vastu. Selles võitluses otsib ta liitu töölistega linnas, Linnades tekkinud nõukogudes näeb ta samuti oma võimuorganeid ja toetub neile võitluses külakodanluse vastu.

Kuid kiiresti poliitilisele elule tõusva maaproletariaadi väikekodanlik mentaliteet on veelgi tugevam kui linnas, tema klassiteadvus madalam ja see loob esialgu soodsa pinna väikekodanlike parteide mõju levikule maatöörahva hulkades. Ka Tartumaal, kii nagu üldreeglina kogu veebruarirevolutsiooni-

järgsel Venemaal kujunes talurahva hulgas ajutiselt domineerivaks sotsialistide-revolutsionääride partei. Tartu linn ja maakond kujuneb sellal üheks tugevamaks esseride kantsiks Eestis. Nad olid esialgu enamuspõarteiks Tartu Nõukogus, Tartu garnisoni soldatite hulgas ja ka Tartu maakonnas. Tartus hakkab 24.märtsil 1917 ilmuma ka eesti esseride häälekandja "Töö Lipp", mis oma revolutsiooniliste fraasidega, millele kohe algul ei antud teravat vastulööki, aitas kaasa nende mõju levikule maal. Kuid see esseride mõju töörahva massidele sai olla vaid ajutine nähtus, sest revolutsiooniliste fraasidega ei saanud kaua katta oma kodanlikku olemust. Seepärast esseride mõju hakkab hiljem kaduma ja asenduma bolševõ vike mõju järjekindla kasvu ja süvenemisega töötava talurahva hulkades.

Tartu maakonnas arenes märtsis-aprillis külakehvistu koondumine maatööliste seltsidesse, millistes esserid püüdsid oma mõju kindlustada. Nii 3.aprillil luuakse Pukas 103 liikmeline maatööliste selts [1]. Sellised seltsid luuakse Tähtvere, Luunja [2], Kastre-Võnnu, Mäksa [3] jt. valdades. Mai lõpuks on nende arv tõusnud kolmekümnele keskmiselt 150 liikmega igas seltsis [4].

Maaproletariaat esitab juba sellal oma põhilised majanduslikud ja poliitilised nõudmised. Nii aprillis Mäksa kehvtalurahva koosolek ütleb oma otsuses: "1) Meie nõuame, et maa saaks riigiomanduseks tunnistatud ja igale inimesele antud, kes seda harida soovib. Maaga kaubelda ei tohi keegi -

---

1) Töö Lipp nr.3, 7.04. 1917.
2) Töö Lipp nr.7, 17.04. 1917.
3) Töö Lipp nr.11, 3.05. 1917.
4) Töö Lipp nr.20, 3.06. 1917.

sest tema ei ole kellegi oma. 2) Meie nõuame, et viljamonopol ajaviitmata sisseseataks igas vallas"[1]. Need nõudmised on tüüpilised ka teistele valdadele. Seega näeme, et bolševistlik maa natsionaliseerimise programm vastas ka Tartu maakonna maaproletariaadi huvidele ja võeti nende poolt maaküsimuse lahendamise aluseks.

Majanduslike nõudmiste kõrval areneb maal ka äge poliitiline võitlus maaproletariaadi ja külakodanluse vahel. Algab võitlus võimu pärast. See ilmneb selgesti rahvamiilitsa organiseerimise ja vanade vallavalitsuste reorganiseerimise küsimustes.

Vana tsaaripolitsei kaotamisega maal kerkib üles rahvamiilitsa loomise küsimus. Selles küsimuses algabki teravam poliitiline võitlus külakodanluse ja maakehvistu vahel. Tartu kodanluse häälekandja "Postimees" annab külakodanlusele juhiseid "kuidas tuleb maal rahvamiilits käima panna"[2] nii, et sinna mitte maatameeste esindajaid ei pääseks. Seda teeb külakodanlus vanade vallavalitsuste kaudu, kus ta tänu tsaariaegseile seadustele valitses. "Rahvamiilitsa" organiseerimine Raadi vallas on tüüpiliseks näiteks külakodanluse tegevusest selles küsimuses. Siin kutsus vana vallavalitsus miilitsa valimiseks kokku peremeeste koosoleku ja see valis "rahvamiilitsa" etteotsa endise tsaariaegse kordniku, tema asetäitjaks aga kohaliku mõisavalitseja. Järgnev Raadi valla maatameeste protest sellise ebademokraatliku tegevuse vastu

---

1) Töö Lipp nr.18, 26.05. 1917.
2) Postimees nr.61, 15.03. 1917.

jäeti aga Ajutise Valitsuse ja tema kohapealsete võimu-
organite poolt tähele panemata [1]. Ka teistes valdades üldreeglina miilits satub külakodanluse kätte, kes kasutasid selleks oma võimupositsioone vallavalitsustes, samuti nagu nad peremehetsesid valla tarbeainetekomiteedes jne. Seepärast maatöörahvas, kes moodustas enamuse maal, nõudis vanade vallavalitsuste ümbervalimist, sest siin valitsesid täiesti peremehed, kuna tsaariaegse vallavalimisseaduse järele, valimistest said osa võtta kõik peremehed aga maatameestest oli esindatud vaid üks valija iga 10 kohta. Reas valdades maatamehed asusid koheselt vanade vallavalitsuste ümbervalimistele, ootamata Ajutise Valitsuse korraldust, üldise ja võrdse valimisõiguse alusel. Eesti kodanlus, eriti vallavalitsustes peremehetsev külakodanlus ehmus sellest rahva revolutsioonilisest algatusest, mis ähvardas kodanlust võimupositsioonide kadumamineku maal, sest külakehvistu moodustas ligi 3/4 maaelanikkonnast. Juba meile tuntud vallavalitsuste esindajate koosolekul Tartus 12,aprillil, kus valiti maakonna Ajutine Nõukogu ja maakonnakomissar, otsustati keelata valla omavalitsuste "omavolilised" ümbervalimised "segaduste ärahoidmiseks" [2]. Selle külakodanluse esindajate otsuse muudab seaduseks Eestimaa kubermangukomissari abi K. Parts andes 25.aprillil välja määruse, kus keelas tsaariaegse kaelakohtu karistuse ähvardusel vallavalitsuste ümbervalimise, kuna selleks puuduvat Ajutise Valitsuse korraldus ja senistest ümbervalimistest vähe

---

1) Töö Lipp nr.3, 7.04. 1917.
2) F. R-1, 1, 20, lk. 8

elanikke osa olevat võtnud [1].

See reaktsiooniline korraldus, mis oli otseselt suunatud revolutsioonilise rahva vastu, kutsus esile suure protestitormi Tartu linna ja maatöörahva hulgas ja viib töörahva hulkade survel konfliktile Tartu Nõukogu ja K. Partsi kui Ajutise Valitsuse kohapealse võimukandja vahel, mis tähendas võimukriisi algust kohapeal. Tartu Nõukogu töörahva hulkade survel võtab vastu otsuse, milles loeb Partsi sammu kontrrevolutsiooniliseks ja nõuab Ajutiselt Valitsuselt Partsi tagandamist, kuna:

1) Partsi valimised toimusid ebademokraatlikult;
2) Partsi tuntakse juba 1905.aastast reaktsioonilise mehena;
3) Parts takistab valla omavalitsuste ümbervalimist, kus vallavanemaiks, kirjutajaiks, kohtunikeks ja ametnikeks reaktsioonilised isikud on määratud, keda rahvas kahjulikkudeks peab, nende ümbervalimine aga ei too mingit korralagedust [2].

Tartu Nõukogu otsusega ühineb energiliselt maakonna maatööliste konverents [3]. Kodanlus võtab kõik abinõud tarvitusele Partsi kaitseks organiseerides ajakirjanduses ja Ajutise Valitsuse aadressil protestide kampaania Tartu Nõukogu otsuse vastu. Protestisid kodanlikud seltsid, piimaühisused, vanad vallavalitsused jne. aga ikka kogu "rahva" nimel. Kuidas neid "rahva" proteste tehti, sellele osutab teade Kaarepere

---

1) F. R-1, 1, 20, lk.8
2) Töö Lipp nr.11, 3.05. 1917.
3) F. R-1, 1, 20, lk. 15

vallast. Siin paarkümmend peremeest valla "täiskogu" nimel K. Partsile poolehoidu avaldada, sest "... paljud koosolijaist jäid K. Partsi käskkirja põhjal veel tükiks ajaks kaunis rasvast vallapiirakut nosima. Eks siis oma "häätegijale" ikkagi tänu avaldama pea" [1].

Ajutine Valitsus olles kodanluse võimu organiks asub ka selles küsimuses eesti kodanluse ja K. Partsi poolele. Siseministeerium lükkas Tartu Nõukogu nõudmise kui vähe põhjendatu tagasi [2].

Sellega lõpebki esimene tõsisem konflikt Tartu Nõukogu ja Ajutise Valitsuse kohapealse kõrgema võimukandja vahel, kelledest esimese seljataga seisis Tartu linna ja maakonna töörahvas, teise seljataga aga eesti kodanlus ja Ajutine Valitsus. Kuid see konflikt oli kohapealse kaksikvõimu kriisi esimeseks tõsisemaks avalduseks, nagu seda olid Petrogradis 20.-21.aprilli sündmused. Klassivõitluse loogika näitas kodanluse ja töölisklassi ning maaproletariaadi huvide vastandlikkust, ta näitas ka töörahvale, et Ajutine Valitsus on kodanluse tööriistaks ja et väikekodanlike parteide kokkuleppepoliitika on töörahva huvide reetmine, et kaksikvõim ei saa olla püsiv nähtus. Just sellises poliitilises olukorras asus bolševike partei ja samuti Tartu bolševikud uuele, sotsialistlikule revolutsiooni orientatsioonile.

Kuni Lenini Aprilliteeside vastuvõtmiseni Eesti bolševike poolt 16.-17.aprilli parteikonverentsil, valitses ka Tartus bolševike hulgas endine ebaõige taktika. Bolševike organisatsioon Tartus tegutses energiliselt revolutsiooni teostamisel kohapeal,

---

1) Töö Lipp nr.15, 17.05. 1917.
2) F. R-1, 1, 20, lk. 34

Revolutsioonilise Komitee, nõukogu ja üliõpilasmiilitsa organiseerimisel jne. Kuid väikekodanlikud partei said järgnevalt ülekaalu Tartu väikekodanlikult meelestatud rahvahulkades, kes uskusid Ajutise Valitsuse lubadusi, samuti kokkuleppeparteisid. Oli vaja hajutada see masside kergeusklikkus ja nende puhtsüdamlik kaitsesõjalus. Kuid partei ei olnud veel kohanenud uuele olukorrale ega määranud uut taktikalist joont.

See ilmneb väga selgesti ka Tartus. Nii 3.märtsi miitingul esitatud bolševistlik loosung "Maha söda!" ei leidnud koosolijate toetust, kelle enamus asus veel puhtsüdamlikult kaitsesõjalaste positsioonil. [1] asuvate koosolijate poolt maha [1]. Lenin osutas, et uues olukorras masside puhtsüdamliku kaitsesõjaluse tõttu loosung "Maha söda!" Veebruarirevolutsiooni järgsel perioodil sarnanes "... loosungile "maha tsaar" millega"vanal heal ajal" oskamatu agitaator läks lihtsalt ja otse külasse - ning sai peksa" [2].

Tartu bolševike organisatsioon ise on sellal samuti väiksearvuline, aprilli esimesel poolel on selles 50 liiget ja ta koosneb eesti ja vene osakonnast, milles esimeses on peamiselt eesti töölised ja teises vene intelligents, peamiselt üliõpilased [3]. 23.märtsil ilmub organisatsiooni häälekandja ajalehe „Jurjevskaja Pravda" [x] (Tartu õigus) esimene number. Selles avaldub eriti selgesti Lenini Aprilliteeside-eelne orientatsioon. Siin nõutakse demokraatliku vabariigi kehtestamist, mitte aga nõukogude võimu kohest teostamist, samuti nõutakse siin sõjaväe asendamist rahva üldise relvastamisega, rahvaste eneseemääramisõigust jne. [4]. Puuduvad aga sellised olulised nõud-

---

1) Postimees nr.52, 6.03. 1917.
2) Lenin, Valitud Teosed, II kd., lk. 19
3) Kiir nr.21, 20.04. 1917.
4) Jurjevskaja Pravda nr.1, 24.03. 1917.
x) Ilmus vaid üks number. Organisatsioonile osutus sellal ülejõu käivaks oma häälekandja väljaandmine.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

mised nagu kogu võim nõukogudele, tööliskontrolli kehtestamine jne.

Uue sotsialistliku revolutsiooni orientatsiooni ja selle teostamise konkreetse plaani andis parteile Lenin oma kuulsates Aprilliteesides. "Käesoleva momendi omapärasus Venemaal - ütles Lenin - seisab ü l e m i n e k u s revolutsiooni esimeselt etapilt mis proletariaadi nõrga organiseerituse tõttu andis võimu kodanlusele, - tema teisele etapile, mis peab andma võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte"[1]. Lenin näitas, et üleminek revolutsiooni teisele etapile peab toimuma rahvamasside seniste poliitiliste vigade kritiseerimise teel, rahvamasside veenmise teel, olukorra kannatliku selgitamise teel, selleks et näidata neile Ajutise Valitsuse tõelist imperialistlikku olemust ja kokkuleppepoliitika ekslikkust, koondada rahvamassid bolševike ümber ja saavutada enamus nõukogudes mille tulemusena kehtestada "... Tööliste, Maatööliste ja Talupoegade Saadikute Nõukogude Vabariik üle kogu maa, alt kuni üles"[2].

Aprilliteesides anti ka partei esialgne majandusliku poliitika programm, mis seisnes mõisamaade konfiskeerimises ning maa natsionaliseerimises ja maatöörahva nõukogude käsutusse andmises; pankade liitmises üheks üldrahvalikuks pangaks nõukogude kontrolli all; nõukogude kontrolli sisseseadmises tootmise ja saaduste jaotamise üle.

Analüüsides oma töös "Kaksikvõimust" kaksikvõimu sotsiaalseid aluseid, Lenin näitas, et kaksikvõim on ebapüsiv nähtus, sest "Kodanlus on kodanluse ainuvõimu poolt".

Klassiteadlikud töölised on Tööliste, Maatööliste ja Talu-

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 2. kd., lk. 7 jj.
2) Lenin, Valitud Teosed, 2. kd., lk. 8

poegade ja Soldatite Saadikute Nõukogude ainuvõimu poolt, mis on ettevalmistatud proletaarse klassiteadvuse selginemisega, tema vabanemisega kodanluse mõju alt...

Väikekodanlus - "sots.-dem.", sotsialistid-revolutsionäärid jne. jne., köigub kahevahel, takistades seda selginemist, seda vabanemist" [1].

Lühidalt seisnes Lenini poolt antud uus revolutsiooniline orientatsioon rahvahulkade veenmises bolševike partei poliitika öigsuses ja sellega nende koondamises partei ümber, partei enamuse saavutamises nõukogudes ja nende kaudu proletariaadi diktatuuri kehtestamises. See oli revolutsiooni rahuliku arengu orientatsioon.

Lenini Aprilliteeside heakskiitmisega ja nende võtmisega partei tegevusprogrammiks algab sotsialistliku revolutsiooni energiline ettevalmistamine bolševike partei poolt, algab töörahvahulkade koondamine võitluseks nõukogude ainuvõimu kehtestamise eest.

Eesti bolševikud võtsid Lenini Aprilliteesid oma töö aluseks 16.-17. aprillil toimunud parteikonverentsil, millel viibisid ka Tartu bolševike organisatsioonist 2 esindajat. Sellest ajast alates algab eesti bolševike ja nende hulgas ka Tartu bolševike võitlus nõukogude võimu kehtestamise eest Eestis.

Ka Tartus algab nüüd bolševike edukas tegevus partei uue orientatsiooni alusel. Algab bolševike mõju laialdane ja järjekindel levik Tartu tööliste ja soldatite hulgas ning Tartu maakonna töötava talurahva hulgas. Algab võitlus kohapealse po-

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 12 jj.

liitilise armee loomise eest sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks, nõukogude võimu kehtestamiseks.

Kokkuvõte

Veebruarirevolutsiooni järele Petrgradis, mis andis surmahoobi tsaristlikule režiimile pealinnas, ka Tartus teostavad revolutsioonilised töölised, soldatid ja üliõpilased kohaliku tsaarivõimu revolutsioonilise likvideerimise. Revolutsiooniliste sündmuste juhtide esirinnas sammuvad Tartu bolševikud. Nende sündmuste käigus sünnib revolutsioonilise rahvavõimu organina Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Saadikute Nõukogu,koondadas märtsi esimestel päevadel kogu poliitilise võimu enda kätte, sest tema käsutuses olid linna relvastatud jõud nõukogu toetavate soldatite ja revolutsioonilise üliõpilasmiilitsa näol. Üliõpilaste, eriti vene üliõpilaste-bolševike osa on Tartu märtsi-sündmustes suur, millele osutub nii üliõpilasmiilits, tema tegevus kui ka Tartu Nõukogu esialgne nimetus. Edasiste sündmuste käigus kahaneb üliõpilaskonna osatähtsus Tartu Nõukogus ja põhilisteks gruppideks jäävad siin töölised ja soldatid (soldatisinelitesse riietatud talupojad) ning küllaltki tähtis osa on väikekodanlusel. Väikekodanlikud parteid saavadki enamuse Tartu Nõukogus enda kätte. Kuid nad ei asu rahva revolutsiooniliste nõudmiste teostamisele ja revolutsiooni edasiarendamisele, vaid tahtsid asuda koos kodanlusega "normaalse" konstitutsioonilise olemasolu rööbastele [1].

---

1) ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 145

Seepärast nad ei tugevda Tartu Nõukogu, kui revolutsioonilise töörahva võimuorgani positsioone, vaid asuvad töörahva poolt kättevõidetud võimupositsioonide loovutamisele, koostöö poliitikale kohaliku kodanlusega, eelköige Tartu eesti kodanlusega. Selle poliitika alusel kujuneb välja kohapealne kaksikvõim. Tartu eesti kodanlus, kasutades Ajutise Valitsuse abi, oma organiseeritust, masside ebateadlikkust ning menševike ja esseride töörahva huvisid reetvat poliitikat, kisub enda kätte kohaliku riiklik-administratiivse võimuaparaadi. Võitluses riiklik-administratiivse võimuaparaadi eest toetub eesti kodanlus rahvuslikule loosungile ja olulist osa võimu kodanluse kätte koondamisel mängib nn. Eesti rahvusautonoomia seadus, mille järele moodustatav valitsusaparaat - Eestimaa Maanõukogu (Maapäev) ja maakonnanõukogude näol pidi vastandatama tekkinud Tööliste ja Soldatite Nõukogudele viimaste likvideerimiseks. Antud etapil aga endisi kõrgemaid tsaariametnikke ja sakslasi hakkavad asendama eesti kodanluse esindajad poskade, päätside, luhtide jt. näol. Eesti töölisklass ja töötav talurahvas seisab nüüd mitte ainult majanduslikult, vaid ka poliitiliselt vastamisi eesti kodanlusega, kes oli nüüd kohaliku riikliku võimu eesotsas .

Algab eesti töörahva majanduslik, poliitiline ja ideoloogiline võitlus riikliku võimu juures oleva eesti kodanluse vastu, kusjuures viimane oli liidus vene kodanlusega, Ajutise Valitsusega töörahva revolutsioonilise liikumise vastu jagades täiesti viimase imperialistlikku poliitikat. Seda poliitikat toetasid eesti kokkuleppeparteid, olles

eesti kodanluse agentuuriks töörahva hulkades.

Ent imperialistliku söja ja majandusliku laose olukorras jätkus revolutsiooni kiire süvenemine. Ei eesti kodanlus ega teda faktiliselt toetavad kokkuleppeparteid ei saanud anda töörahvale rahu, leiba, maad ega töelist vabadust, kuigi nad seda lubasid. Ainult bolševike partei programm ja töörahvahulkade nöudmised langesid ühte. Ent töörahvahulkade nöudmisi sai täita vaid kodanluse vöimu kukutamise ja nöukogude vöimu kehtestamise näol. Vöitlus nöukogude vöimu kehtestamise eest algab Tartus pärast Lenini Aprilliteeside vastuvötmist eesti bolševike poolt.

Esimene tösine konflikt Tartu Nöukogu ja K.Partsi, kui eesti kodanluse vöimukandja vahel näitas, et kaksikvöim ei saa olla püsiv nähtus. Eesti kodanlus alustas vöitlust oma ainuvöimu kehtestamise eest, samal ajal bolševike partei hakkas koondama töörahva hulki vöitluseks nöukogude vöimu, s.o. proletariaadi diktatuuri, kehtestamise eest.

II Tartu linna ja maakonna töörahvahulkade võitlus revolutsioonilise mobiliseerimise ajajärgul (mai-august 1917)

"Selle ajajärgu iseloomustavaks jooneks tuleb pidada kriisi teravnemist ning nõukogude ja Ajutise Valitsuse vahel eelmisel ajajärgul - olgu hästi või halvasti - püsinud ebakindla tasakaalu lõppemist. Kaksikvõim muutus mõlemale poolele väljakannatamatuks... "võimukriis" ja "tants ministrikohtade ümber" olid tol ajal kõige moodsamad lööksõnad. Kriis rindel ja laos tagalas teevad oma tööd tugevdavad äärmisi tiibu ja avaldades mõlemast küljest survet kokkuleplastele-kaitsesõjalastele. Revolutsioon mobiliseerub, kutsudes esile kontrrevolutsiooni mobiliseerimise. Kontrrevolutsioon omakorda ergutab revolutsiooni, kutsudes esile uusi revolutsioonilise tõusu laineid. Võimu uue klassi kätte üleminek saab järekordseks

päevaküsimuseks"[1].

See seltsimees Stalini iseloomustus on täiel määral maksev ka sündmuste kohta Tartus ja maakonnas. Ka siin teravneb klassivõitlus, mis viib paratamatult töörahvahulgad konfliktidele kohapealsete riigivõimu organitega, missugustes valitses eesti kodanlus. Klassivõitluse teravnemine loob bolševikele soodsad eeldused kokkuleppeparteide isoleerimiseks rahvahulkadest vastavalt Lenini poolt antud tegevusplaanile. Tartu töölised pööravad juba mais-juunis selja kokkuleppeparteidele. 1917.a. kevadel ja suvel levib laialdaselt bolševike mõju Tartu Soldatite ja maakonna töörahva hulkades. Revolutsiooni süvenemine kutsub esile kodanluse kontrrevolutsiooniliste jõudude mobiliseerimise, kes kasutades oma administratiivvõimu positsioone ja rahvusliku šovinismi relva, püüab likvideerida revolutsioonilisi jõude, eriti nõukogusid, nende hulgas Tartu Nõukogu.

Alles juulis, tänu kontrrevolutsiooni võidule Petrogradis, saavutab Eesti kodanlus kohapeal ajutise ülekaalu, siinsete kokkuleppeparteide avaliku ülemineku tõttu kontrrevolutsiooni poolele, millega ka kokkuleppeparteide käes olevad nõukogud lakkasid olemast revolutsioonilise töörahva võimu organiks. Lõppes revolutsiooni rahuliku arengu etapp ja bolševikud võtsid kursi relvastatud ülestõusule. I917.a. suvel ja sügisel toimuv rahvahulkade laialdane revolutsioneerumine tekitab lõhe kokkuleppeparteide ja masside vahele ja viimased koonduvad bolševike loosungite alla sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks.

---

1) Vt. Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 332 jj.

1) Bolševike mõju kasv Tartu linnas ja maakonnas 1917.a. kevadel ja kohapealse kontrrevolutsiooni mobiliseerumine

Lenini Aprilliteesid andsid konkreetse tegevusplaani bolševike parteile võitluses nõukogude võimu eest. Lenini seisukohad vastasid rahvahulkade nõudmistele ja avaldasid määratut mõju revolutsioonilise liikumise kasvule.

Tartu linna ja maakonna töörahva nõudmisi sellal väljendas Tartu Nõukogu teadaanne Ajutisele Valitsusele aprilli keskpaiku, kus nõutakse: 1) salalepingute avaldamist ja nende asendamist rahutaotlevatega; 2) kohest rahutingimuste väljatöötamist ja nende rahvale teatavaks tegemist; 3) kindlate hindade määramist toiduainetele ja toiduainete rekvireerimist; 4) söödis olevate mõisamaade andmist ajutiselt talupoegade komiteede käsutusse ülesharimiseks, kuni maaküsimuse lõpliku otsustamiseni Asutavas Kogus; 5) vabrikukomiteede abil kontrolli sisseseadmist vabrikute ja tehaste üle; 6) soldatite päevapalga suurendamist; 7) kõigi parteide vaba selgitustöö lubamist sõjaväes"[1]

Selles teadaandes on juba silmnähtav Lenini aprilliteeside mõju nii rahu, tööliskontrolli kui ka reas teistes nõudmistes.

Tuleb siinkohal märkida ka seda, et need nõudmised on sellal revolutsioonilisemad kui Petrogradi Nõukogu omad, Petrogradi Nõukogu aprillis oma otsustes "Meelespea rindel

---

1) Töö Lipp nr.7, 17.04. 1917.

viibivaile tööliste saadikuile" ja "Üleskutse rindesõdu-
ritele" püüab veenda soldateid, et vennastumine ei töo rahu
vaid rahu huvides olevat tarvis peale tungida. Samas ei luba-
ta söödismaade ülevõtmist, kuna see on "seadusevastane",
agraarrahutused aga on kasulikud vaid kontrrevolutsioonile
jne.[1] . Seepärast osutabki sellal seltsimees Stalin, et Pet-
rogradi Nõukogu Täitevkomitee "... on maha jäänud provintsis
toimuvast revolutsioonilisest liikumisest ja selle mahajää-
mise tõttu viimasega vastuollu sattunud? ... Revolutsioon
areneb ja süveneb, haarates uusi alasid, tungides tööstus-
se, põllumajandusse ja saaduste jaotamise alale, tõstes
päevakorrale kogu võimu ülevõtmise küsimuse"[2] .

Veebruarirevolutsiooniga saavutatud poliitilised vaba-
dused ja nõukogude kätte koondunud tugev võim lõid laialda-
sed eeldused tööliste organiseerumiseks ja võitluseks oma
majandusliku olukorra parandamise eest. Kui Tallinna Töö-
liste ja Soldatite Saadikute Nõukogu kohe pärast tsaari-
võimu kukutamist kehtestas 8-tunnise tööpäeva (see osutab
revolutsioonilise hoo ja ulatuse tugevusele Tallinnas),
siis Tartus areneb võitlus 8-tunnise tööpäeva ja palgakõr-
gendamise eest ametiühingute ja üksikute käitiste kaupa.
Selle võitluse eesotsas seisavad eelkõige ametiühingud.
Märtsis-aprillis toimubki Tartu tööliste massiline ühinemi-
ne ametiühingutesse; vanad ametiühingud kasvavad ja tekib
juurde terve rida uusi. Ametiühingute organiseerimisel ja
nende töö juhtimisel on peamised teened just Tartu bolše-
vikel. Tartu vanemad ja tugevamad ametiühingud - trüki-,

---

1) VVV Stalin, Teosed, 3.kd., lk. 57 jj.
2) Samas, lk. 60 jj.

raua- ja puutööliste ametiühingud olid bolševike organiseeeritud ja töötasid nende juhtimise all [1]. Samuti tekib terve rida uusi ametiühinguid - nii asutatakse 13.märtsil meile juba tuntud Tartu Vabatööliste Ametiühing, kuhu kohe asutamiskoosolekul astus üle 170 liikme [2]. See ametiühing koondas just Tartu päevatöölisi, ehitustöölisi jne. kujunedes üheks revolutsiooniliseks rühmitiseks, mida nägime juba ta t tegevusel vana linnavalitsuse kõrvaldamisel. Oktoobrirevolutsiooni teostamise eel kujuneb ta üheks bolševike tugevamaks bastioniks Tartu tööliskonnas. 27.märtsil toimub lihunike ametiühingu asutamine ja umbes samal ajal organiseerivad Tartu bolševikud rätsepatööliste ametiühingu [3], toimub sadamatööliste ja kivitööliste ametiühingute [4] rajamine. Organiseerunud töölised asuvad võitlusse 8-tunnise tööpäeva ja palgakõrgendamise eest. Esirinnas sammuvad bolševistlikud ametiühingud, eriti Tartu Trükitööliste Ametiühing, kes 13. märtsil esitab trükikäitiste omanikele 8-tunnise tööpäeva nõudmise. 14.märtsil võtab selle vastu "Postimehe" trükikoda ja järgnevalt streigi ähvardusel ka teised trükikojad [5]. Aprilli algul saavutavad trükitöölised, ähvardades ettevõtjaid streigiga, palgakõrgenduse [6]. Rätsepatööliste palgakõrgendusnõudmiste esitamise järgi tekib terav konflikt rätsepmeister Palmiga, kes rätsepate ametiühingu saadikutega käitub ülbelt - ei võta vastu tööliste nõudmisi, ässitades ka teisi rätsepmeistreid käremeelseid töölisi vallandama. Neil põhjustel otsustas rätsepatööliste ametiühing välja kuulutada Palmi üldise boikoti.

---

1) Kiir nr. 21, 20.04. 1917.
2) Postimees nr.60, 14.03.1917.
3) Postimees nr.70, 28.03.1917.
4) Töö Lipp nr.14, 13.05.1917.
5) Postimees nr.60,14.03.1917.
6) Töö Lipp nr.6, 15.04.1917.

Terav konflikt tekib tööliste ja ettevõtjate vahel Tartu vildivabrikus, kus tööliste nõudmiste mittetäitmise pärast puhkeb streik. Streigimurdmiseks otsustas vabrikuvalitsus vallandada kõikm töölised, et neid sundida streigist loobuma. Konflikti sekkub tööliste initsiatiivil Tartu TSSN, saates olukorra lahendamiseks kohale komisjoni. Vabriku osanik Erik aga ei täida tööliste nõudmisi, ei tunnusta Tartu TSSN komisjoni, teatades avalikult, et ta üldse nõukogusid ei tunnusta. Arutades läbi vildivabrikus tekkinud olukorra, otsustas Tartu TSSN Täitevkomitee: 1) Erik kui tagurlane, kes avalikult uut korda ei tunnusta ja streigivabadust rikub, vabrikuvalitsusest kõrvaldada; 2) kehtestada vabrikus 8-tunnine tööpäev ja võtta tagasi tööle kõik endised töölised, makstes neile välja tasu streigipäevade eest; 3) asutada töölistest komisjon vabrikuvalitsuse tegevuse üle valvamiseks [1]. Nii astub Tartu TSSN, käitudes revolutsioonilise võimuna, välja tööliste huvide kaitseks. Veelgi kaugemaleminevad otsused võtab Tartu TSSN lepituskomisjon streigi järele Jaure vabrikus, kus omanik keeldus tööliste nõudmist - tõsta 50% võrra palka - täitmast. Seoses sellega otsustab lepituskomisjon: 1) 20.juunist alates tõsta tööliste palka; 2) maksta töölistele tasu streigipäevade eest; 3) töölisi võib vabrikuomanik vallandada vaid tööliste üldkoosoleku loal ja tal ei ole õigust sõlmida töölistega individuaallepinguid; 4) tööliste nõudel peab vabrikuomanik esitama kontrollimiseks tulude ja kulude raamatu. Lõpuks märgitakse otsuses: "Sel määrusel on kindel kohustusline jõud mõlematele pooltele" [2]. Selles 19.juuni otsuses

---

1) Töö Lipp nr.9, 26.04. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.1, 29.06. 1917.

läheb nõukogu väga kaugele, **ssu**des juba teatavas möttes töölis-kontrolli sisseseadmise seisukohale. Tööliste kõrval asuvad võitlusse oma palgaolude eest ka teenistujad. Tartu eraülikooli teenistujad esitavad eraülikooli juhtkonnale palgakõrgenduse nõudmise, mida see ei täida, püüdes demagoogiliste võtete kaudu veenda teenistujaid oma nõudmistest loobuma. Konflikt kandub Tartu TSSN-sse, kus võetakse vastu järgmine resolutsioon: "Tartu eraülikooli teenijate seletusi ja nõudmisi ära kuulates ja teada saades, et teenijate õiglased nõudmised täitmist ei ole leidnud, tunnistab Nõukogu, et Tartu eraülikooli professorite Nõukogu teguviis on kapitalistide ja kurnajate kohane, mis vabal Venemaal häbiplekina professorite peale lasub"[1)].

Tartu TSSN astub välja kõigi kehvemate rahvakihtide huvide eest, eriti sõjaväelaste perekondade eest. Aprillis esitab Tartu TSSN linnavalitsusele nõudmised, et majaomanikel keelatakse sõjaväelaste perekondade korterist väljatõstmine, et neile korraldatagu tasuta arstiabi ja kool ning lastele antagu abiraha õppevahendite muretsemiseks.

Kõigist neist faktidest ilmneb, et Tartu TSSN astub sel perioodil tihti resoluutselt ja revolutsioonilise võimuna välja tööliste ja teenistujate huvide eest, murdes ettevõtjate lokautide katsed.

Tööliste keskseks organisatsiooniks on sellal Tartu Tööliste Nõukogu. Nagu nägime, pidi Tartu TSSN põhikirja järgi omama vaid töölisosakonna; see aga kujuneski Tartu Tööliste Nõukoguks, mis tegeles just tööliste huvide kaitsmisega linna piirides. Oma majanduslike ja poliitiliste õiguste eest võitlevate töö-

---

1) Kiir nr.23, 22.04. 1917.

liste juhtimisel on just Tartu Tööliste Nõukogul määrav osa; tema seisukohtade järgi võtavad vastu otsused Tööliskküsimuste Üldnõukogu ja Täitevkomitee. Tänu bolševike avangardsele osale võitluses töölisklassi õiguste eest kasvab nende mõju Tartu tööliste hulgas. Tartu töölised vabanevad kiiremini kui teised töötava rahva kihid kokkuleppeparteide mõju alt. See avaldub Tartu bolševike võidus Tööliste Nõukogu ümbervalimistel 1917.a. mai lõpus. Tartu Tööliste Nõukogu juhatusse valitakse: esimeheks A. Lukin (bolševik), esimehe abideks V. Rättsepp ja J. Silk (bolševikud), kirjatoimetajaks K. Varikoff (parteilisus teadmata), kirjatoimetaja abiks P.Pihlo (bolševik), kassapidajaks A. Sein (bolševik) ja kassapidaja abiks K. Sukk (parteilisus teadmata)[1]. Seega on Tartu Tööliste Nõukogus saavutatud bolševike enamus ja seda tänu Tartu töölisklassi enamuse asumisele bolševike poole.

Bolševike mõju kasvu töölisklassi hulgas näitab ka parteiridade kasv. Kui aprilli keskel oli Tartu bolševike organisatsioon 50-liikmeline, siis mai keskel on organisatsioonis juba 111 liiget[2].

Kuid tänu menševike ja esseride mõju domineerimisele kohalikes sõjaväeosades ja nende amorfsete parteide arvukusele, on viimased veel suures ülekaalus Tartu Nõukogus.

Aprillist alates hakkab bolševike mõju üha laialdasemalt kanduma ka maale. 16.aprillil luuakse Laiuse vallas bolševike organisatsioon, mis maikuuks kasvab 80-liikmeliseks, omades valla töörahva hulgas laialdast poolehoidu. Selle organisatsiooni tööd käivad kohapeal korraldamas bolševikud J.Käspert Tal-

---

1) Töö Lipp nr.19, 31.05.1917. ja TTSSN Teataja nr.2 7.07. 1917.
2) Kiir nr.42, 16.05.1917.

linnast ja Blaufeldt Tartust. Organiseeritakse Maakorraldus-
komitee vallas ja luuakse kontakt Tartu Nõukoguga [1] . Bolševike mõju levib ka teistes Tartumaa valdades. Bolševike poolt organiseeritud maatameeste ja maatööliste Konverentsil Tallinnas 21.-22. mail on esindatud 6 Tartumaa valda - Laiuse, Vara, Ahja, Kirepi, Röngu ja Konguta [2] , mis osutab bolševike tegevusele nendes valdades. Aprillist alates hakkab bolševike mõju maal järjekindlalt kasvama ja asendama esseride mõju, kellede äraootamispoliitika Asutava Kogu kokkukutsumiseni, mis pidi alles maaküsimuse lahendama, ei saanud külakehvistut rahuldada. Ta aktiviseerub ja kasvab poliitiliselt, esitades üha teravamalt oma nõudmisi.

Ka Tartu soldatid avaldavad oma meelepaha jätkuva imperialistliku sõja vastu. 21.aprillil panevad Tartu garnisoni soldatid oma polguülema korteri ees toime suurema sõjavastase meeleavalduse [3] . Bolševike sõjavastane propaganda leiab kaitsesõjalaste, eriti menševike tugevat vastupanu. 4.juuni rahvakoosolekul Helsingist külalisena Tartus viibiv bolševik Untipea räägib muude küsimuste kõrval ka sellest, miks bolševikud "... söda eitavad ja Ajutist Valitsust toetada ei või. Seletused võeti kiiduavaldustega vastu" [4] . Järgnevail läbirääkimistel kokkuleplased süüdistasid bolševike töörahva rinde lõhkumises. Ent need süüdistused lükati bolševike poolt tagasi ja "... nad tehti koosolijate ees naeruväärilisteks, sest nende kandidaatide [x] nimekirjas seisid purukodanlised herrad-prouad Oleskid ja teised töörahva kasude vastased" [5] .

Üldine revolutsioonilise liikumise süvenemine ja eriti bolše-

---

1) Kiir nr.43, 17.05. 1917.
2) Kiir nr.49, 26.05. 1917.
3) Kiir nr.42, 16.05.1917.
4) Kiir nr.62, 10.06.1917.
5) Samas
x) Kõne all on Tartu linnavalitsuse valimised

vike mõju kasv häirivad eesti kodanlust. Ta asub energilisemalt tegutsema töörahva vastu. Administratiivse surve kõrval püüab ta kindlustada ka oma ideoloogilisi positsioone töörahva hulgas. See avaldub kodanlike parteide reorganiseerimises nende loosungite ja propagrammide muutmises.

Nii nagu vene kodanlus nii ka eesti kodanlus Veebruarirevolutsiooni järele pidi rahva üle valitsemiselt vägivalla meetodilt abil minema meelitamismeetodile ja just sellal märtsis-aprillis toimub ka Eestis peadpööritavalt kiire üleminek esimeselt meetodilt teisele, vägivallalt meelitamisele lubaduste, deklaratsioonide jne. näol [1)].

Tartus 1905.a. loodud eesti kodanluse konservatiivne-kadetlik eduerakond reorganiseerub nüüd nn. demokraatlikuks erakonnaks, sest endise erakonna programmis asuti ju veel konstitutsioonilise monarhia positsioonidel. Kodanluse parteilise ümberkorralduse sisu paljastab selgesti Tartu eesti kodanluse juht J. Tönisson kirjutades "Postimehes": "Kui aga üksi töölised endid kindlasti korraldavad ja köik võimu enda kätte saavad, kodanlised ollused aga korraldamata hulgana täiesti võimupidajate (!!?) meelevalla alla satuvad, siis (mötelge ómeti!) ei ole see tösine rahvavabadus, vaid ühekülgne klassivabadus..." [2)] Siin avaldub selgesti kodanluse klassipositsioon, kelle kogu võitluse teravik suunatakse teadlikult töölisklassi vastu.

1.mail toimubki Tartus endise eduerakonna ümbersündimine "Eesti Demokraatlikuks Erakonnaks". Uue erakonna programmis deklareeritakse demokraatlike vabaduste ja Eesti rahvusautonoomia nõudmised; lubatakse lahendada tööliste nõudmised,

---

1) W.I. Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 18
2) Postimees nr.89, 22.04.1917.

maasaamise küsimus jne.[x] . Kuid lubadused lubadusteks. Vaatame aga kuidas nn. eesti demokraadid kavatsesid lahendada maaprobleemi. Nad kuulutasid maaprobleemi lahendamise suurmaaomandi otsese ja tasuta võõrandamise näol võimatuks, kuna seda tahetavat teostada vägivalla teel. Eesti rahvas aga olevat "seadusliikust vaimust" nii läbi imbunud "... et ta igast vägivallast eemale hoiab"[1] . Ja edasi püütakse töörahvast hirmutada, nagu tooks möisade tasuta võõrandamine suure rahvamajandusliku vapustuse kaasa, sest möisnikel olevat suuri võlgu eraisikuilt ja pankadest, need aga jääksid pankrotti, mis tooks kaasa rea pankade, ühingute ja vabrikute hävimise (!!) ja siis ei olevat enam kuskilt tööd saada jne.[2] . Seega kaitstakse siin selgelt saksa möisnike ja nendega majanduslikult seotud eesti kodanluse huve. Maad aga lubatakse vaid "öiglase" tasu eest. Aga millega erineb see siis endisest talupoegade maaostmisest möisnike käest? Mitte millegagi. Eesti kodanlus ei tahtnud anda maatameestele ja külakehvistule maad, ta asus saksa möisnike huvide kaitsele, püha eraomandi kaitsele.

Seega erakonna nime ja programmi muutmine tähendas vaid uue oludele kohasema välise fassaadi ümberkorraldamist eesti töörahvahulkade sobivamaks petmiseks. Kodanluse tegevuse kohta eduerakonna reorganiseerimisel ütleb tabavalt kaasaegne poliitiline pilkelaul:

"Asi polegi nii paha,
paneme köik kokku raha,
uue erakonna loome,
Tönissonile siis koome
kena uue ülikonna..."[3]

---

1) Postimees nr.89, 22.04.1917.
2) Samas
x) Kasutan seletust, mis ilmus "Postimehes" Eesti demokraatliku erakonna programmi kohta
3) Töö Lipp nr. 11, 03. 05. 1917.

Uue valitsemismeetodi varjul,aga valmistus kodanlus ette jõude revolutsioonilise võimu - Nõukogude likvideerimiseks. Eesti kodanlus asub organiseerima eesti marurahvuslikke väeosi, Eesti Maapäeva jne. Tsentraalse koha eesti kodanluse kontrrevolutsioonilises vandenõus omaski Ajutise Valitsuse 30.märtsi määruse alusel moodustatav Eesti Maanõukogu (Maapäev) ja maakonnanõukogud kohapeal. Need nõuandvad organid Ajutise Valitsuse komissaride juures pidid andma viimaste võimule rahvaesindusliku ilme ja nende abil taheti likvideerida tööliste ja soldatite nõukogud. Selleks aga tuli eesti kodanlusel saada Maapäeval enamus. Eesti kodanlus lootis seda saavutada klassiteadlikult vähem arenenud talurahva arvel. Selleks ta kiirustas nn. Maanõukogu valimistega, et jõuda ette bolševike mõju levikust maal. Selleks kubermangukomissar Poska määras valimised 23.maile. Valimismäärustik oli äärmiselt ebademokraatlik. Nii ei saanud valida isikud, kes olid vallas elanud alla aasta. See puudutas aga just sulaseid ja moonakaid, kes pidid tihti töökohta vahetama. Peale selle diskrimineeriti suuri tööstuskeskusi, siin valiti saadikud iga 20 000 elaniku kohta, kuna väikelinnad, kus elas 3-4 tuhat inimest saatsid samuti ühe saadiku. Peale selle olid valimised mitte otsesed vaid kolmeastmelised (valdades valiti valijamehed, need valisid Maakonnanõukogu ja see valis Maanõukogu saadikud). Linnades aga ei toimunudki valimisi - siin saatsid esinduse Maanõukogusse vanad reaktsioonilised linnavolikogud[1)].

Selle valimisseaduse abil tahtis kodanlus Eesti Maanõukogu enda kätte saada. Bolševikud selgitasid töörahva hulkadele

---

1) Töö Lipp nr.12, 6.06. 1917.

nende valimiste töelist mötet ja nöudsid valimiste edasilükkamist. Laiad töörahva hulgad nii Tallinnas kui ka Tartus protesteerisid selle valimiskorra ja nende valimiste vastu. Nii Tartu rätsepate ametiühing ei loe 30.märtsi "... seadust demokraatlikuks ja vastuvöetavaks töörahvale"[1]. Samale seisukohale asub Tartu maakonna maatööliste konverents[2]. Eesti töörahvas nöudis seaduseelnöu ümbertöötamist ja valimiste edasilükkamist. Vastavalt sellele Tallinna Nöukogu esitaski kubermangukomissarile Poskale nöudmise - lükata valimised edasi 25.juunile. Kuid Poska eesti kodanluse truu teenrina jääb kangekaelselt endise tähtaja juurde. Selline rahvavastane tegevus tingis Tallinna Nöukogu otsuse - arreteerida Poska ja nöuda ta tagandamist kubermangukomissari kohalt[3]. Kuid Ajutine Valitsus toetudes eesti menševike ja esseride abile jättis Poska kohale ja valimised toimusid 23. mail.

Tartu Nöukogu teeb sellal siiski suurt tööd maakonna kehviktalurahva organiseerimisel ja nende vastuseadmisel külakodanlusele. Nii 14.mail Kuremaa vallas toimub algul peremeeste ja maatameeste ühine valimiseelne koosolek kandidaatide nimekirja koostamiseks. Ent Tartu Nöukogu esindaja kohalejöudmisel, kes selgitab valimisöigust ja räägib maaküsimusest, tekkib terav löhe maatameeste ja peremeeste vahel. "Asi löppes sellega, et nad (s.o. peremehed - K.S.) ühes oma Maa Liidu meestega teise ruumi kolisid ja sääl iseseisvalt oma kandidaatide nimekirja üles seadsid"[4], Kuid paljudes valdades, kus külakehvistu klassiteadlikkus oli vähem

---

1) Töö Lipp nr.5, 12.04. 1917.
2) Töö Lipp nr.12, 6.05. 1917.
3) Saat, Eesti Bolševik nr.14, 1949, lk. 34
4) Töö Lipp nr.15, 17.05. 1917.

arenenud, seati kokku peremeeste ja maatööliste seganimekirjad, nii et tihti maatameeste kandidaadina esines külaköster või vallakirjutaja, kes ju ka oli "maata" mees [1]. Ropka vallas, kus muide kandideeris ka Jaan Tönisson ise, seadis vallavalitsus kokku kandidaatide nimekirja ega lasknud enam hiljem maatameeste kandidaatide nimekirja üles seada [2]. Nii "demokraatlikult" teostas eesti kodanlus Eesti Maanõukogu ja maakonnanõukogu valimisi ja nagu hägime, valiti selliselt ka Eesti demokraatliku erakonna liider J. Tönisson.

Kuid vaatamata kiirustamisele ja pettusele ei saa eesti kodanlus Tartu maakonnas valimistel võitu. Üle poole hääletest saab nn. sotsialistlik blokk, mis koondus Tartu Nõukogu ümber. Selles blokis nagu Tartu Nõukoguski domineerisid aga täiesti esserid. Selle "sotsialistliku" bloki võit ilmneb Tartu Maanõukogu valimistel 24.juunil, kus nn. sotsialistliku bloki kandidaatide nimekiri saab 71 häält ja kodanluse "demokraatlik" blokk saab 62 häält [3]. Selle tõttu ~~ka~~ Tartu maakonnavalitsus läheb esseride kätte, selle esimeheks saab esser Jan/s. Siin esserid ja menševikud asuvad tegelikult praktilisele koostööle eesti kodanlusega, nagu nad seda lõppkokkuvõttes tegid hiljem ka Eesti Maapäeval.

Valimiste tulemused aga näitasid, et maatöörahva enamik Tartu maakonnas oli juba pööranud selja eesti kodanlusele, kuid oli veel põhiliselt esseride mõju all, kellede mõju talurahvahulgas kulmineerubki 1917.a. mais-juunis. Töötav talurahvas, külakehvistu usub veel kokkuleppeparteide poliitikat. 1917.a. suvest alates hakkab aga külakehvistu usaldus esseride

---

1) Töö Lipp nr.15, 17.05. 1917.
2) Töö Lipp nr.16, 27.05. 1917.
3) Postimees nr.140, 26.06. 1917.

vastu möranema ja asenduma bolševike möjuga. Samad valimised aga näitavad, et Tartu bolševikud ekslikult asuvad nn. sotsialistlikus blokis koostööpoliitikale menševike ja esseridega, kes asusid **kodanlusega** kokkuleppimise seisukohal. See Tartu bolševike väikekodanlik kallak, mis 1917.a. suvel Tartu linnaomavalitsuse valimistel veelgi süvenes, tähendas võitluse nõrgendamist kokkuleppeparteide vastu ja aeglustas nende isoleerimist laiadest töörahvahulkadest, mis oli bolševike taktika üheks põhijooneks, milleta oli võimatu teostada proletaarse partei ainujuhtimist ja sotsialistlikku revolutsiooni üldse.

Kuid samal ajal revolutsiooniline kriis üha süveneb, klassivõitlus haarab järjest laiemaid töörahva hulki, mis viib nii üldisele kui ka kohapealsele võimukriisile juunis-juulis.

2) Kohapealne võimukriis juunis ja Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu kokkulepliku enamiku üleminek kontrrevolutsiooni leeri

Vaatamata rahva üldisele rahutaotlusele imperialistlik Ajutine Valitsus ja tema taga seisev kodanlus jätkasid sõda. Majanduslik laos ja toitluskriis teravnes iga päevaga. Rahva taotlustele - rahu, **leiva, maa** ja tõelise vabaduse järgi, seadis kodanlus vastu sõja jätkamise ja võimu täieliku enda kätte kiskumise poliitika. Seda poliitikat teostati koos menševike ja esseride liidritega, kes olid asunud praktilisele koostööpoliitikale kodanlusega nii Ajutises Valitsuses endas kui ka tema kohapealseis võimuorganeis.

Töörahva ja kodanluse diametraalselt vastandliku poliitika töttu saabus juunis võimukriisi ajajärk. Juba 13.juunil 1917.a. kirjutas seltsimees Stalin: "Meie revolutsiooni arenemine on jõudnud kriisi ajajärku. Revolutsiooni uus etapp, mis tungib sisse köigisse majanduselu aladesse ja revolutsioneerib need alt kuni üles, ajab jalule köik vana ja uue maailma jõud. Söda ja sellega seotud laos ajavad klassivastuolud viimse võimaluseni teravaks. Kodanlusega kokkuleppimise poliitika, revolutsiooni ja kontrrevolutsiooni vahel laveerimise poliitika jääb ilmselt pankrotti ... Ajutine Valitsus asub selgesti varjamatu kontrrevolutsiooni teele"[1].

Samasugusele kontrrevolutsiooni teele asus üha selgemalt ka eesti kodanlus. Kaolitsioonilise Ajutise Valitsuse loomise järele mais nõuab Tartu eesti kodanluse häälekandja "Postimees", et pärast seda Petrogradi ja kohalikud nõukogud tarviliku järelduse teeksid, iga vahelesegamise "valitsuse korraldustesse kindlasti jätaksid ja täiesti seadusliku võimu nõudmistele alla heidaksid"[2]. Selle poliitikaga olid otseselt seotud nn. Maanõukogu valimised ja eesti marurahvuslike väeosade loomine. Eesti kodanlus asus nõukogude likvideerimise poliitikale. Eesti kodanluse söjakäik nõukogude vastu juunis moodustas ühe osa Vene kodanluse kontrrevolutsioonilisest väljaastumisest, mis algasid juuni-pealetungiga rindel ja 13.juuli sündmustega Petrogradis.

Tartu eesti kodanluse kontrrevolutsioonilise plaani nurgakiviks oli taotlus - saada senise venelastest koosneva revolutsioonilise 174. jalaväepolgu asemele, mis täiesti toetas Tartu

---

1) Stalin, Teosed, 3.kd., lk. 84 jj.
2) Postimees nr.101, 6.05.1917.

Nõukogu eesti marurahvuslikud väeosad. Sellega olnuks kõrvaldatud see reaalne relvastatud jõud, millele toetus Tartu Nõukogu. Linna garnison oleks sel juhul muutunud eesti kodanluse jõu ja võimu allikaks. Peale selle oleks see andnud marurahvuslike väeosade saadikute näol võimaluse Tartu Nõukogu õõnestada seestpoolt. Juba 11.mail tõstavad Tartu eesti kodanluse esindajad üles küsimuse eesti sõjaväeosade Tartusse toomisest "punase hädaohu" vastu. Sõnadelt asutakse tegudele ja Tartu linnapea Luht sõidab Pihkvasse 12. rinde staapi, kus taotles 174. polgu asendamist ühe eesti rahvuspolguga, kuna 174. polgus olevat karta rahutusi. 12.rinde staap andiski nõusoleku kahe eesti roodu saatmiseks Tartu. Kuid sellest kontrrevolutsioonilisest üritusest saab teada Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu, kes avaldab kõige kategoorilisemat protesti ja nõuab eesti kontrrevolutsiooniliste roodude Tartusse saatmise ärajätmist, paljastades ühtlasi kodanluse manöövri töelised eesmärgid [1] .Tartu töölisklassi, soldatite ja nende võimuorgani - Tartu Nõukogu otsustava vastuseisu tulemusena luhtub seekord kodanluse plaan. Kuid ta ei heida seda kõrvale. See tõuseb uuesti ja veel teravamalt üles seoses Tartus juunis puhkenud toitluskriisiga.

Juunis muutub Tartus toitlusolukord väga raskeks. Linna ähvardab leivapuudus. Tundide pikkused leivasabas seismised osutuvad tihti asjatuiks. Elanikkonna suhkrunormi vähendatakse pooleteiselt naelalt kolmveerandile naelale. Samal ajal aga kaupmehed ja spekulandid rikastusid rahva nälja arvel peites toiduainete tagavarasid ja müües neid väga kalli hinna eest.

---

1) Töö Lipp nr.23, 15.06. 1917.

Nende tegevust soodustasid kodanluse esindajaist koosnevad Tarbeainetekomiteed. Nii näiteks lubati Ülenurme eestisoost möisnikul Munnal, kes oli kokku ostnud 50 Tartu ligidase möisa piima, välja vedada Tartust juustu ja vöid, kuigi juustu tegemine oli keelatud, sest see jättis Tartu linna piimata. Kui aga miilistionäärid või agaramad naised selliseid juustuvedajaid tabasid, siis oli viimastel alati ette näidata Toitluskomiteede lubatähed [1].

Samal ajal kui rahvas kannatas toiduainete puudust oli pagaritel ja kaupmeestel kogutud suuremad toiduainete tagavarad, kuid toiduaineid müüdi vaid altkäe körge hinna eest. Terav kriis toiduainetega varustamises, visad kuuldused toiduainete varjamisest ja väljavedamisest viivad töörahva, eriti sabades asjatult seisvad naised ärevusse. 15.juunil koguneb suur rahvahulk Tartu Nöukogu hoonesse koosolekule, mis on väga tormiline ja teravalt sihitud toitluskomiteedes istuvate kodanlaste ning üldse kaupmeeste ja spekulantide vastu. Eesti kodanluse nn. "Postimehe" rühmale aadresseeriti vihaseid sajatusi ja kui keegi tahtis selle rühma vabanduseks midagi öelda, siis ei lastud tal "... üht lausetki välja rääkida; ta pidi silmapilk pritsimajast [x] pögenema" [2]. Koosolijad nöuavad kaupmeeste ja toitluskomiteede liikmete hulgas kohest läbiotsimiste teostamist ja kui üks naisterahvas julges maielda selle nöudmise vastu "... käis ka tema käsi halvasti, teda visati pritsimajast välja" [3].

Töörahva hulkade otsesel survel oli Tartu Nöukogu kokkuleplik enamus, et mitte kaotada rahva usaldust, sunnitud mine-

---

1) Kiir nr.70, 20.06.1917.
2) TTSSN Teataja nr.2, 7.07. 1917.
3) Samas
x) Tartu Tuletörjujate majas, mida sellal rahvakeeles nimetati pritsimajaks, asus Tartu Tööliste ja Soldatite Nöukogu

minema erakordsete sammude teele. Rahva otsesel nõudel ja rahutusteks kasvada ähvardava ärevuse ärahoidmiseks valib Tartu Nõukogu 12-liikmelise komisjoni läbiotsimiste teostamiseks [1] ja korra säilitamiseks ning palub leitud toiduainete tagavarade valvamiseks abiks 174. polgust soldateid [2]. Rahva kahtlustused õigustasid end täiesti. Juba esimesel läbiotsimiste päeval leiti suuri toiduainete tagavarasid. Suurkaupmeeste Kroppmani (ja Koslovi), Maslovi pagariärist , toitluskomiteede liikmete Puiati, Sermi jt. juurest leitakse suuremal hulgal jahu, teravilja, suhkrut jne. [3]. Umbkaudsee arvestuse järele leiti läbiotsimiste käigus ainult 15.-16. juunil üle 2000 puuda suhkrut ja üle 8000 puuda jahu ning palju muid toiduaineid.

Seoses läbiotsimiste esialgsete tulemustega suur rahvakoosolek 15.juuni õhtul otsustab:

1) avastatud toiduainete laod võtta valve alla ja kutsuda 16.juuni õhtuks tarveainetekomiteed Nõukogusse aru andma;

2) tagandada need tarbeainetekomiteede liikmed ja miilitsionäärid, kes soodustasid toiduainete väljavedu;

3) kui tarbeainete komiteed ei ilmu aru andma - tagandada nad [4].

Vastavalt neile töörahva konkreetsetele nõudmistele tegutsebki Tartu Nõukogu Täidesaatevkomitee.

Rahvahulkade ja Tartu Nõukogu survel tarbeaineteko-miteede esindajad on sunnitud nõustuma leitud toiduainete arvelevõtmisega ja järgneva väljajagamisega rahvale [5]

---

1) Kiir nr.70, 20.06. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.1, 29.06.1917.
3) Kiir nr.70, 20.06.1917.
4) Samas
5) Samas

Kodanlus, kelle tagavarade ja eraomandi vastu töörahva liikumine oli suunatud, ristis selle "mässuks", mis on "lubamatu ja seadusevastane". Toimuval Tartu kodanlike seltside esindajate koosolekul mõistetakse toimunu täiesti hukka ja nõutakse linnapealt ja miilitsapäälemalt Tartus valitsevale "omavolile" lõpu tegemist [1].

Tartu eesti kodanlus otsustas toimunud sündmusi ära kasutada provokatsioonina 174. polgu vastu. Parts, Luht ja Saarepera saadavad 12. rinde staabile telegrammi, milles teatatakse, et Tartus panevad 174. polgu soldatid koos alaealiste ja kriminaalkurjategijatega toime omavolilisi läbiotsimisi ja võtavad ära kõik leitud tagavarad, kusjuures 174. polgu täitevkomitee ei tegevat selleks mingeid takistusi. Sellele telegrammile järgneb rindestaabi telegramm, milles kästakse 174. polgu komandöril korratused linnas kohe lõpetada ja teatatakse, et kohale saadetakse ratsavägi [2].

Kui 174. polgu soldatid said teada sellest alatust laimust nende kohta, kogunevad nad maruvihastena Tartu Nõukogu maja juurde. Täitevkomitee korraldusel otsitakse asitõendina üles Partsi, Luhti ja Saarepera poolt saadetud telegrammi koopia. Vastavalt sellele "... silmas pidades, et see telegramm sisaldab väljamõeldud ja vale teateid ja kannab teravalt sihilikku laadi, mille tagajärjel oleks võinud tulla kokkupõrkamisi siia nõutava ratsaväe osaga, otsustas Täidesaatev Komitee tagandada selle telegrammi

---

1) TTSSN Teataja nr.1, 29.06. 1917.
2) Samas

kokkuseadjad ametikohtadelt ja asi anda prokuröri valvuse alla kaelakohtu karistuse seaduse 302. paragrahvi põhjal [1]. Vastavalt sellele arreteeritaksegi K. Parts, kuna H. Luhti ärasõidu tõttu kätte ei saada.

Tartu Nõukogu resoluutne tegevus, mis sisuliselt tähendas töörahva hulkade ja soldatite nõudmiste realiseerimist, kutsub kogu eesti kodanluses esile suure ärevuse. Kohapealse eesti kodanluse häälekandja "Postimees" hindab tekkinud olukorda võimatuna ja küsib - missugune õigus on nõukogul Ajutise Valitsuse kõrgemat kohapealset esindajat arreteerida? Kodanlus ja kodanlik ajakirjandus organiseerib protestide ja laimukampaania Tartu Nõukogu otsuse ja tegevuse vastu. Nende nn. "rahva" protestide kohta ütleb Tartu Nõukogu Teataja: "Tartus, kui Eesti Liidu pesapaigas, ei näinud me Partsi kinnivõtmise puhul kõige vähemat protesti-meeleavaldust rahva poolt. Protestid tehti kantseleides ja seltsimajades valmis, kus herrad neid ise rahva nimel alla kirjutasid" [2].

Samal ajal Tartu linna ja maakonna töörahvas avaldasid nõukogu tegevusele täielikku toetust. Tööliste organisatsioonid protestisid K. Partsi tegevuse ja kodanliku laimu vastu Tartu Nõukogu kohta. Nii Tartu telefoni- ja mööblivabriku töölised, metallistide, puutööliste, rätsepate, vabatööliste ja trükitööliste ametiühingud, Tartu Korteriüürnike Selts ja teised organisatsioonid kiitsid üksmeelselt Tartu Nõukogu tegevuse õigeks ja töörahva huvidele vastavaks. Saatis ühtlasi oma protesti Ajutisele Valitsusele K. Partsi ja kodanluse reaktsioonilise tegevuse kohta [3]. Isegi Tartu "Eesti

---

1) TTSSN Teataja nr.1, 29.06.1917.
2) TTSSN Teataja nr.2, 7.07. 1917.
3) F. - R-60, 1, 1, lk. 1-11 ja 63-65

Sõjameeste Liit" otsustas 27 poolt ja 20 vastuhäälega 10 erapooletuks jäädes Tartu Nõukogu tegevuse heaks kiita [1].

Tartu maakonna külakehvistu asus samuti Tartu Nõukogu poolele. Ropka valla töörahvas oma kirjas ütles: "Seltsimehed! Soldatite ja tööliste Nõukogu ja täidesaatev Komitee!

Meie Ropka valla palgatööliste ja väikemaapidajate ühisus, avaldame teile südamlikku tänu ja täit usaldust ja tunnistame Teie teguviisi komissari K. Partsi, linnapää H.Luhti ja miilitsaülema Saarepera ametist tagamdamise õigeks.

Ärge uskuge nende maakonna ~~valetajate~~ valijate esindajate protestisid, mis siit ja säält rahva nimel saadetakse. See ei ole õigus. Need maakonna saadikud on kõik kodanlaste poolt petise kombel endid üles upitanud. Rahvas nende seljataga aga käärib saadikute eneste ja nende protestide vastu kõige kõrgemas ärevuse tipul, hoolimata kodanlaste ähvardustest" [2].

Tekkinud konflikt omandas üleeestilise ulatuse. Kodanlus eesotsas kubermangukomissari J.Poskaga tegid kõik võimaliku Tartu Nõukogu tegevuse diskrediteerimiseks ja K.Partsi rehabiliteerimiseks. Samal ajal aga Tallinna, Narva jt. linnade töölised ning maatöörahvas avaldasid oma täielikku poolehoidu Tartu töölisklassile. Eriti kindlalt asub Tartu töörahva kaitseks välja eesti bolševike häälekandja "Kiir", valgustades üksikasjaliselt Tartus toimunud sündmusi ja paljastades Tartu kodanluse kontrrevolutsioonilised plaanid ja laimu.

Eesti kodanlus Poska ja Ajutine Valitsus vürst Lvovi näol astuvad välja K. Partsi kaitseks ja nõuavad isegi arretee-

---

1) F. - R-60, 1, 1, lk. 34
2) Samas, lk. 113

rijate (s.o. Tartu Nõukogu) karistamist [1] . Kubermangukomissar Poska ja ta abi Jaakson organiseerivad isegi selle sihiga uurimiskomisjoni [2] .

Kuid laiade töörahvahulkade kindel protest ja meelepaha, nende otsustavus selles küsimuses lõpuni võidelda, määrasid ette lõpplahenduse. 24.juunil Parts teatas Tartu Nõukogule, et ta loobub oma ametist, mille järele ta ka arestist vabastati [3] . 12.juulil järgneb ta ametlik vallandamine kubermangukomissari Poska poolt vastavalt Ajutise Valitsuse korraldusele [4] . Tema asemele aga määrati samasugune kodanlane - advokaat Ostrat. Ometi tuleb küsimuse lahendust lugeda Tartu ja kogu eesti töörahva suureks poliitiliseks ja moraalseks võiduks eesti kodanluse üle, kelle kontrrevolutsioonilised plaanid luhtusid. 174. polk jäi Tartusse, mis oli oluliseks toeks Tartu Nõukogu võimule. Kontrrevolutsiooniliste rahvusväeosade Tartusse toomise oht aga esialgu likvideeriti. Samal ajal varjatud toiduainete tagavarade avastamine, tarbeainetekomiteedes istuvate kodanlaste korruptsiooni ja Tartu eesti kodanluse kontrrevolutsiooniliste mahhinatsioonide paljastamine oli kodanlusele suureks poliitilis-moraalseks lüüasaamiseks ja seda enam, et lähenesid Tartu linnaomavalitsuse valimised.

Tartu Nõukogu revolutsioonilise rahvavõimu organina säilitas oma positsioonid täites tööliste ja soldatite tahet. Nõukogu kokkuleplik enamik oli sunnitud asuma rahvahulkade ja bolševike survel revolutsiooniliste sammude

---

1) F. R-1, 1, 20, lk. 48
2) Samas, lk. 47
3) TTSSN Teataja nr.2, 7.07. 1917.
4) F. R-1, 1, 20, lk. 41

teele, mis ei tunnistanud Ajutise Valitsuse seadusi ega korraldusi, vaid toetus töörahva revolutsioonilisele initsiatiivile oma majanduslike ja demokraatlike õiguste kaitsmisel. Tartu Nõukogu kokkulepliku enamuse poliitika oli aga suunatud masside revolutsioonilisuse vaigistamisele. See nähtub selgesti Nõukogu 24.juuni istungi protokollist, kus rõhutatakse, et ainult Partsi, Saarepera ja Luhti kohene tagandamine [illegible] võib tagada ärevuse vaibumise ja ära hoida vahekordade "... keerukaks muutumise tulevikus"[1] .

Juunis oli Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus sunnitud töörahvahulkade survel ja bolševike agitatsiooni mõjul revolutsiooniliselt välja astuma ka maakonna töö rahva, eriti mõisatööliste huvide kaitseks. Maal areneb juunis-juulis mõisatööliste energiline võitlus oma majandusliku ja õigusliku olukorra parandamise eest. Mõisnike ja moonakate vahel tekivad tõsised konfliktid. "Streigilaine - kirjutab Tartu Nõukogu Teataja - ähvardab kogu maakonda. Iga päev tuli Täidesaatvasse Komiteesse kirju töölistelt kui ka tööandjatelt"[2] . Konfliktid toimuvad Elistvere, Kabina, Kastre, Ülenurme jt. mõisades. Tartu Nõukogu esindaja käis üht sellist konflikti lahendamas Elistvere mõisas. Kohapeal selgus, et mõisnik Stackelberg maksab mõisatöölistele väga madalat palka, vallandab neid väiksemategi eksimuste puhul ja kasutab isegi nuuti ja kantsikut. Samal ajal on ta jätnud palju maid sööti. Tartu Nõukogu asub mõisatööliste poolele ja annab paruni kohtu alla. Konflikt lahendatakse tööliste kasuks[3] .

---

1) F. R-60, 1, 1, lk. 14
2) TTSSN Teataja nr.4, 22.07. 1917.
3) TTSSN Teataja nr.3, 13.07. 1917.

Terav konflikt tekkib ka Kastre möisas, kus maatamata streigile ja Tartu Nõukogu esindajate kohalviibimisele parun von Essen keeldub möisatööliste nõudmisi täitmast. Alles selle järele, kui Tartu Nõukogu 1.juulil nõuab Põhja-Liivimaa Toitluskomiteelt möisa sekvesteerimist, annab parun Essen järele, täites möisatööliste nõudmised [1]. Tartu Nõukogu võtab osa rea selliste konfliktide lahendamisest. Kuid Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus ajab ka selles küsimuses ebakindlat poliitikat motiveerides oma vahelesegamispoliitikat kui streike ärahoidvat, sest need takistavad maa varustamist toiduainetega.

Juunisündmused Tartu linnas ja maakonnas tähistasid töörahva hulkade ja soldatite revolutsioonilisuse edasist kasvu. Revolutsioonilised jõud suutsid lüüa tagasi kontrrevolutsioonilise kodanluse rünnaku revolutsioonilisele rahvavõimu organile - Tartu Nõukogule, kusjuures see Tartu kodanluse kontrrevolutsiooniline tegevus oli eesti ja üldse vene kodanluse sõjakäigu osaks revolutsioonilise liikumise mahasurumisel, mis viis lõppkokkuvõttes 3.juuli sündmustele Petrogradis, missugused andsid ajutise ülekaalu kontrrevolutsioonile. Tallinnas viis see bolševistlike ajalehtede "Kiire" ja "Utro pravdo" süüstamisele ning kodanliku reaktsiooni võidule. See kodanluse kontrrevolutsioonilise diktatuuri kehtestamine toimus kokkuleppeparteide - mensevike ja sotsialistide-revolutsionääride abil, kes asusid Ajutise Valitsuse toetamisele revolutsiooniliste tööliste ja soldatite vastu.

Juulipöörde järele asub ka Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus kontrrevolutsiooni poolele, võttes 7.juulil vastu järgmise

---

1) TTSSN Teataja nr.3, 13.07.1917.

otsuse: "Tartu T. ja S.S.N. harutades seisukorda, mis Petrogradi viimaste päevade sündmuste läbi tekkinud, teatab, et ainult ülevenemaalise S.T. ja Tp-de N. Kesk-Täidesaatev Komitee on riigi organiseeritud demokraatia enamuse esitaja, sellepärast on ka ainult temal õigus Ajutise Valitsuse uue kokkuseade üle vabalt otsustada; selle juures avaldab Tartu Nõukogu Keskkomiteele oma täielikku usaldust ja lubab teda kõigi abinõudega toetada ja protesteerib sõjariistus surve vastu, mis üks osa Petrogradi garnisoni ja töölisi ministrite kriisise küsimuse otsustamise juures Kesk-Täidesaatva Komitee peale avaldas"[1] .

Selle otsusega asub Tartu Nõukogu kontrrevolutsiooniliselt tegutsenud ülevenemaalise Nõukogude Kesktäitevkomitee tingimusteta toetamisele, mis tähendas Nõukogu kokkulepliku enamuse asumist kontrrevolutsiooni poolele, tööliste ja soldatite revolutsioonilise liikumise relvajõuga mahasurumise seisukohale.

Siinkohal tuleb rõhutada veelkordselt Lenini ja Stalini taktika õigsust, kes otsustavalt keeldusid võimukriisi lahendamisest juulisündmuste ajal Petrogradis võimu ülevõtmisega bolševike poolt, sest bolševike vastu "... oleksid astunud rinne, provints ja rida kohalikke nõukogusid. Võimul, mida ei toeta provints, poleks olnud kindlat pinda jalge all"[2] . Ka Eesti nõukogud ja nende hulgas Tartu Nõukogu oleksid sellal võimu ülevõtmise vastu. Sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks oli vaja võita rindel asuvate soldatite ja provintside töörahva hulgad bolševike poolele.

Tartu bolševikud protesteerisid Ajutise Valitsuse ja

---

1) TTSSN Teataja nr.3, 15.07. 1917.
2) J.V. Stalin, Teosed, 3.kd., lk. 170

kodanluse kontrrevolutsioonilise pöörde vastu. Bolševik A. Lukin artiklis "Olukorra kohta" hindab juulisündmusi pöördena paremale poole ja süüdistab selles kodanlust ja Ajutist Valitsust, lükates ühtlasi tagasi laimu bolševike kohta: "Köike seda, mis Ajutine Valitsus läbi ei suutnud viia, aetakse enamlaste süüks ... Süüdistused, mis kodanlased ja mustasajalised revolutsioonivastased revolutsiooni ridades võitlejate kaela ajavad, langevad just nende eneste peale"[1]. Teises artiklis "Olge valmis" kutsub ta revolutsionääre üles valvsusele, sest kodanlus kavatseb revolutsioonile anda lõpliku hoobi ja likvideerida nõukogud, mis oleks revolutsioonile raskeks ~~kaotusiks~~ ja seepärast koondagu kogu töörahvas köik oma jõud nõukogude kaitseks"[2].

Kuid Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus reedab töörahva huvid muutes Tartu Nõukogu pärast juulisündmusi Ajutise Valitsuse administratiivvõimu ripatsiks. Esserid ja mensevikud asuvad kodanlusega otsese koostöö poliitika teele, mis ilmneb nii Eesti Maanõukogus, Tartu Maakonnavalitsuse, kui ka Tartu linnaomavalitsuse ja igasugustes muudes komisjonides ja komiteedes.

Seltsimees Stalin, võttes kokku juunis tekkinud võimukriisi põhjused, näitas, et selle tekitasid üldise majanduslikku kaose taustal kolm tegurit: "1) Tööliste ja soldatite rahulolematus valitsuse suhtes, kelle poliitika oli nende jaoks liiga parempoolne; 2) kodanluse rahulolematus valitsuse suhtes, kelle poliitikat kodanlus pidas liiga pahempoolseks ja 3) nurjungid rindel"[3].

---

1) TTSSN Teataja nr.5, 28.07. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.7, 12.08. 1917.
3) Stalin, Teosed, 3.kd., lk. 115

Võimukriis üldkokkuvõttena andis võimu kodanluse kätte. Juunisündmused Tartus olid kahtlemata üheks üldise võimukriisi avalduseks. Kuid Tartus nurjusid eesti kodanluse rünnakud töörahva ja selle võimuorgani - Tartu Nõukogu vastu. Ent seda mida kodanlus ei saavutanud oma jõududega, saavutas ta Tartu Nõukogu kokkulepliku enamuse reeturliku tegevuse tõttu, kes läks avalikult üle kontrrevolutsiooni leeri.

Kaksikvõimu periood oli lõppenud, nagu lõppes ka revolutsiooni rahuliku arengu etapp. Algas kokkupõrgete ja konfliktide ajajärk. Bolševike partei asus relvastatud ülestõusu orientatsioonile, korraldades vastavalt ümber partei loosungid ja taktika. Kuna nõukogudes valitsevad kokkuleplased olid üle läinud kontrrevolutsiooni leeri, tuli vana loosung "Kõik võim nõukogudele!" asendada uue loosungiga "... Kogu võim tööliste ja kehvtalupoegade kätte, kes teostavad revolutsioonilist poliitikat"[1].

3) Rahvahulkade eemaldumine kokkuleppeparteist

1917.a. suvel. Väikekodanlik kallak Tartu

Tartu bolševike organisatsioonis

Juulipäevil saavutas kodanlik kontrrevolutsioon väikekodanlike kokkuleppeparteide toetusel ajutise võidu. Bolševike partei asus nüüd revolutsiooni rahuliku arengu orientatsioonilt relvastatud ülestõusu orientatsioonile, millise taktika ja loosungid arendas lõplikult välja bolševike partei VI kongress.

---

1) Stalin, Teosed, 3. kd., lk. 120

VI kongressi järele asusid relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele ka eesti bolševikud. Ülestõusu teostamise põhiliseks eelduseks oli väikekodanlike kokkuleppeparteide, kelle najal püsis kontrrevolutsioon, isoleerimine eesti töörahva hulkadest, võita enda poole need töörahva hulgad ja soldatid. Selle ülesande teostamise tagajärjeks pidi olema nõukogude bolševiseerimine ja nende muutmine relvastatud ülestõusu organiks.

Sõja kestmine ja majandusliku laose süvenemine löid köik eeldused rahvahulkade revolutsioneerimiseks, nende eemaldamiseks kokkuleppeparteidest. Masside eneste kogemused näitasid, et kokkuleppeparteid reedavad nende huvid ja seepärast töörahva hulgad Tartu linnas ja maakonnas pööravad neile selja. Kuid Tartu bolševike hulgas ilmneb sellal väikekodanlik kallak üha selgemini, mis seisnes sallivas poliitikas kohalike menševike ja sotsialistide-revolutsionääride suhtes, minnes kuni blokeerumiseni viimastega Tartu linnaomavalitsuse valimistel, mis toimusid 20.augustil. Neil valimistel Tartu bolševikud ühinesid koos menševike ja esseridega nn. Tartu Nõukogu Sotsialistlikuks Blokiks Tartu eesti kodanluse nn. Demokraatliku bloki vastu. Nende kahe põhilise grupeeringu kõrval esinesid valimistel veel vene, juudi ja saksa rahvuslik-kodanlikud ning nn "erapooletute" ja "parteitute" valimisnimekirjad [1]. Need olid köik rahvuslike, parteituse ja erapooletuse loosungitega maskeerida püüdvad kodanlikud rühmitused.

Nn. Sotsialistlik Blokk aga kujutas endast Tartu Nõukogu ümber koondunud töörahva hulkade esindust. Tartu bolševike

---

1) Postimees nr.191, 24.07. 1917.

blokeerumist kokkuleplastega tuleb hinnata sügavalt eksliku taktikana, mis takistas sellal bolševike ees seisvat suurt ülesandet - isoleerida menševikud ja esserid rahvahulkadest.

Juba 1917.a. mais seoses Petrogradi linnavolikogu valimistega seadis seltsimees Stalin bolševike ülesandeks valimiskampaania käigus "Kiskuda kaitsesõjalaste blokilt sotsialistlik mask ja tuua päevavalgele tema kodanlik-kadetlik olemus ..." [1]. Ent veelgi teravamalt tõusis see ülesanne üles juulisündmuste järele, millal need kokkuleppeparteid olid asunud kontrrevolutsiooni avalikule toetamisele. Tartu bolševike ühinemine nendega ühiseks valimisblokiks oma poliitilise platvormi kärpimise hinnaga, tähendas töörahva huvid reetnud väikekodanlike parteide tugevdamist bolševike autoriteediga, mis aeglustas rahvahulkade isoleerimist nendest parteidest.

Sellele põhilisele ja lubamatule veale vaatamata suutsid bolševikud nn. sotsialistlikule blokile anda terava kodanluse vastase iseloomu. On oluline märkida, et nn. sotsialistliku bloki kandidaatide nimekirja 60-st isikust, on 21 töölist ja nendest on vähemalt 11 bolševikku [x] (mittetäielikel andmeil on bolševikke nimekirjas vähemalt 15) [2]. Seega Tartu bolševikud toetusid peamiselt Tartu tööliskonnale, menševikud ja esserid aga väikekodanlikele elementidele ja inteeligentsile.

Tartu eesti kodanluse nn. demokraatlikus blokis domineerisid aga rahandustegelased, vabrikandid, kaupmehed, majaomanikud ja kodanlik intelligents. Eesti kodanlus läheb valimistele, nagu kirjutatakse "Postimehes": "... köige päält Eesti lipu all aga mitte rahvusvahelise klassivõitluse alusel" [3]

---

1) Stalin, Teosed, 3.kd., lk. 75
2) TTSSN Teataja nr.2, 7.07. 1917 ja nr.3, 15.07. 1917; ja nr. 4, 29.07. 1917
x) Linnavolikogu kandidaatide nimekirjas on parteilisus märkimata ja bolševike arv on saadud võrreldes teiste nimekirjadega, kus parteilisus oli näidatud.
3) Postimees nr. 116, 27.05. 1917

Iseloomustades Tartu eesti kodanluse maruravhuslikku valimislipukirja tähendab Tartu Nõukogu Teataja irooniliselt: "Kadunud on vahed, ainult rahvus, rahvus ja veelkord rahvus: "Olgu must või punane, kui ta aga on eestlane""[1]. Rahvuslik loosung teenis kodanlust töörahvahulkade petmiseks ja tegelikult eesti kodanlus ei tunnustanud neid eesti rahva liikmeiks, kes tema ekspluataatorlike huvide vastu võitlesid.

Eesti kodanluse linnavalimiste programm sisaldas ainult tagasihoidlikke lubadusi, samal ajal kui bolševike survel nn. sotsialistliku bloki valimisprogrammis nõuti toitlusküsimuse kohest lahendamist, kaardisüsteemi ja kindlate hindade sissetoodud seadmist, toiduainete rekvireerimist, ühiskondlike ladude ja sööklate organiseerimist, korterikriisi lahendamist, tasuta emakeelset haridust jne.[2].

Muidugi ei olnud see bolševistlik valimisprogramm. Ta oli koostatud, nagu ka nn. sotsialistlik valimisblokk enne juuli kontrrevolutsioonilisi sündmusi, ja seepärast osutus ta bolševikele äärmiselt kitsaks ja segavaks, eriti juulisündmuste järele. Tartu bolševike paremik ei piirdugi sellega, vaid näitab, et mitte linnavalitsus ei otsusta töörahva heaolu küsimust. Nii kirjutab üks Tartu bolševikke A. Lukin: "Meie ei tohi aga ka ära unustada, et meie rahva olukorda enne parandada ei suuda, kui köik maa, pangad, raudteed on rahva kätte läinud ja riigiomanduseks saanud"[3].

Sellepärast suunabki eesti kodanlus ja tema häälekandja "Postimees" oma võitlusteraviku bolševike vastu, kes tahtvat "teiste" (s.o. kodanluse) õigusi jalgadega tallata, teiste

---

1) TTSSN Teataja nr.5, 29.07. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.1, 29.06. 1917.
3) TTSSN Teataja nr.3, 15.07. 1917.

heina- ja karjamaad ära jagada jne. Tartu Nõukogu häälekandja märgib, et " ... enamlased on ka selleks põhjust andnud. Nad on Tartu mees- ja naiskohvitantad nii ära hirmutanud, ... et aptegid enam Hoffmani, Balderjani ja Pfeffermünzi tilkasid ei suuda valmistada ..." [1] .

Tundes oma positsioonide köikumist kodanlik linnavalitsus jätab valimisnimekirjades välja töölisi, saatmata neile valimissedeleid [2] . Valimisöigusest jäetakse ilma peamiselt töölistest koosnev Veeriku (ala.) Veeriku elanikkonna protest valimisnimekirjast väljajätmise vastu lükatakse tagasi kui "mitte seaduse järele kokkuseatud" [3] .

Kuid vaatamata eesti kodanluse poolt teostatavale töörahva demokraatlike öiguste rikkumisele ja marurahvuslikule agitatsioonile, saab ta valimistel suure kaotuse osaliseks. Tartu Nõukogu blokk sai 11 751, nn. eesti demokraadid aga 5701, saksa kodanlik-rahvuslik nimekiri 3042, vene kodanlik-rahvuslik nimekiri 1409 ja nn. "erapooletud" 1601 häält [4] . Ülejäänud valimisnimekirjad said väga vähe hääli. Valimiste tulemused osutusid Tartu eesti kodanlusele suureks poliitiliseks lüüasaamiseks, näidates, et Tartu töörahvahulgad olid pööranud kodanlusele selja. Nn. Tartu Nõukogu sotsialistlik blokk sai kuuekümnest kohast linnavolukogus - 29 kohta. Köik kodanlikud rühmitused eesti, saksa, vene "demokraatide" ja "erapooletute" näol 31 kohta. Seega vaid tänu köigist rahvusest kodanluse koostööle suutsid nad vaevu linnaomavalitsuse enda käes hoida. Ent varsti ilmneb ka siin väikekodanlike parteide reeturlikkus - oktoobris nad asuvad ka linnavalitsuses

---

1) TTSSN Teataja nr.8, 16.08. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.20, 2.09. 1917.
3) Postimees nr. 117, 8.08. 1917.
4) Postimees nr.191, 24.08. 1917.

täielikule koostööle kodanluse esindajatega. Tartu bolševikud löövad endid neist lahku moodustades iseseisva bolševistliku fraktsiooni.

Samal ajal kui kokkuleplik enamus muutis Tartu Nõukogu Ajutise Valitsuse riigiaparaadi kõrval jõuetuks ripatsiks ja Tartu bolševikud jätkavad ekslikku poolsallivat taktikat kokkuleppeparteide suhtes, kasvab tööliste ja külakehvistu revolutsioonilisus.

1917.a. suvel ja sügisel jätkus sõja kestmise tõttu majandusliku laose kasv, süvenes desorganisatsioon tööstuses ja transpordis. Kõige selle tõttu kasvas kiiresti elukallidus, mis teravalt mõjub linna ja maa vaesematele kihtidele. Kasvab spekulatsioon. Mõisnikud ja kulakud peitsid toiduainete tagavarasid oodates uut hindade tõusu. Toitlusküsimuse tegeliku lahendamise asemel Ajutine Valitsus tõstab suurmaaomanike huvides viljahindu 100% võrra. Selle tõttu suureneb masside rahulolematus Ajutise Valitsuse ja teda toetavate kokkuleppeparteide poliitika vastu.

Töötav rahvas jätkas võitlust rahu, leiva, maa ja tõelise vabaduse eest.

Tartu maakonnas jätkub endiselt mõisatööliste streigivõitlus. Kuid pärast juulisündmusi Tartu Nõukogu ei astu enam resoluutselt välja maatööliste nõudmiste eest, vaid moodustab juuli lõpul lepituskomisjoni "... mis on töö ja kapitali huvide vaba kaitse asutus, sest et ta kokkuseade põhjal saavad kaitset mõlemad pooled"[1]. Nii Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus võtab enda kaitse alla ka kapitali huvid!! Ülalmainitud asutus

---

1) TTSSN Teataja nr.4, 22.07. 1917.

alustab tööd Tartu maakonnavalitsuse juures[1]. Seega igas küsimuses ilmneb nende parteide koostööpoliitika kodanlusega.

Maatamehed ja külakehvistu tõstavad üles küsimuse söödis olevate mõisamaade enda kätte saamisest. Nii Rannu[2], Saadjärve[3], Raadi[4] jt. valdade külakehvistu nõuavad Tartu Nõukogult, et see astuks koheseid samme söödis olevate mõisamaade jagamiseks talupoegadele, et neid üles harida. Kuid ka selles küsimuses ei võta Tartu Nõukogu midagi ette, ta kokkuleplik enamus hoidub igasugustest revolutsioonilistest sammudest. See tekitab sügava lõhe sotsialistide-revolutsionääride ja külakehvistu vahel maal. 1917.a. suvel algab Tartu maakonna töörahva kiire üleminek bolševike poolele. Seda kiirendab 30.juulil ilmuma hakanud bolševistlik ajaleht "Maatamees", omandades laialdase leviku ka Tartumaal. Samuti omas suurt mõju 13.autustil Tallinnas bolševike poolt organiseeritud teine maatööliste konverents.

Tartu linnas areneb elukalliduse pinnal tööliste võitlus palkade tõstmise eest. Seda võitlust juhivad nüüd peamiselt ametiühingud ja Tartu Tööliste Nõukogu, kuna Tartu Nõukogu tervikuna seisab liikumisest eemal. Bolševike juhtimisel areneb edasi tööliste organiseerimine ametiühinguisse. 4.augustil asutatakse trüki-, puu-, naha-, sadamatööliste ja naisteenijate ametiühingute esindajate koosolekul Tartu Ametiühingute Keskbüroo. Seega keskbüroo luuakse bolševistlike ametiühingute poolt. Peale ülalmainitute kuulusid keskbüroosse veel rätsepa-, kivi-, maalri- ja vabatööliste ametiühingud[5].

Tartu töölistel tuleb oma ametiühingute kaudu pidada visa

---

1) TTSSN Teataja nr.10 4.10.1917.
2) Tööline nr.10, 26.07. 1917.
3) Samas
4) Tööline nr.11, 27.07.1917.
5) TTSSN Teataja nr.7, 12.08. 1917.

streigivõitlust ettevõtjatega, kes juulisündmuste järele aktiivselt võitlevad tööliste vastu, püüdes kasutada lokaute, vallandamisi jne. Linnas suureneb "... tööpuudus, see "nälja kondise käe" eelkäija. Iga päev toob uusi tööasutuste seismajäämisi"[1]. Streigid juulis ja augustis on kestvad ja ei lõpe alati tööliste võiduga, nagu see oli märtsis-aprillis. Tihti on ettevõtjate järeleandmised poolikud. Tartu Nõukogu aga, kelle kokkuleplikuenamuse poliitika viis mandumisele, ei astu enam välja tööliste õigustatud nõudmiste rahuldamise eest.

Alles kestva streigi tulemusena juuli teisel poolel saavutavad palgakõrgenduse trükitöölised[2]. Augusti algul püüavad Tartu raamatuköitmistöökodade omanikud Raudsepp, Tönisson jt. rakendada tööliste streigi nurjamiseks streigimurdjaid[3]. Septembris püüavad rätsepatöökodade ettevõtjad lõhestada streikivate rätsepatööliste ühisrinnet, lubades palka tõsta vaid rätsepatööliste erikategooriate järgi[4]. Tartu telefonivabriku töölised peavad leppima palgakõrgendamisnõudmise osalise rahuldamisega[5] jne.

Augustis ja septembris halveneb järsult toitlusolukord linnas. Augustis keelduvad eestisoost mõisnikud Munna, Simm jt., kes olid kokku ostnud Tartu ümbruskonna mõisade piima, Tartut piimaga varustamast.

Tartu Toitluskomitee ei suudagi nende sabotaaži murda[6]. Septembris jõuavad lõpukorrale ka leivateravilja tagavarad. Maakonna toitluskomitee, küsimuse otsustava lahendamise asemel vilja rekvireerimise teel, pöördub üleskutsega mõisnike ja talupoegade poole - vabatahtlikult ära anda üle normi olev

---

1) TTSSN Teataja nr.10, 4.10. 1917;
2) TTSSN Teataja nr.6, 5.08. 1917;
3) TTSSN Teataja nr.8, 16.08.1917;
4) Tööline nr.62,25.09.1917.
5) TTSSN Teataja nr.7, 12.08. 1917
6) Postimees nr.175, 5.08.1917.

vili. See tähendas ennem möisnike ja kulakute hoiatamist vilja õigeaegseks körvaletoimetamiseks, kui siirast soovi toitlusküsimust lahendada. Kaardisüsteemi sisseseadmine lükatakse toitluskomiteede poolt novembrile. Lihahindade tõusmise vastu otsustatakse võidelda "vaba võistluse teel"[1] jne. Seega kodanlus ei tahtnud ega saanud lahendada toitlusküsimust, kuna see käis tema taskuhuvide vastu. Väikekodanlikud kokkuleppeparteid jätkavad ka selles küsimuses eesti kodanluse täielikku toetamist. Veel 1. oktoobril rahvakoosolekul nõuavad mensevikud ja Ko toitlusküsimuse lahendamise täielikku usaldamist eesti omavalitsuse (s.o. kodanliku maavalitsuse) kätte. Bolševikud astuvad kindlalt selle ettepaneku vastu, näidates, et toitluskomiteedes istuvad kodanluse esindajad, pole senini lahendanud ega taha ka edaspidi seda küsimust lahendada. Bolševikud nõuavad toitlusküsimuse andmist nõukogude kätte ja kohapeal Tartu Nõukogu kätte[2]. See oli õige nõudmine, sest just sellal olid bolševikud saavutamas enamust Tartu Nõukogus.

Seega nii nagu kogu Venemaa ulatuses, nii ka Tartu linnas ja maakonnas jätkub rahva revolutsioonilise liikumise kasv, valmistades pinda sotsialistlikule revolutsioonile. Töörahva ja soldatite revolutsioonilisuse kasv ja nende üleminek bolševike poolele kutsub välja kontrrevolutsiooni uued jõupingutused. Kodanlus asub ette valmistama avaliku kontrrevolutsioonilise diktatuuri kehtestamist. Diktaatori kandidaadiks seab kindral Kornilov. 12.augustil toimunud nn. riik-

---

1) Postimees nr.222, 23.09. 1917.
2) Maatamees nr.33, 3.10. 1917.

lik nõupidamine Moskvas teeb selle eesmärgi saavutamiseks eeltööd ja võttes vastu põhimõttelise seisukoha "kindla" võimu kehtestamiseks. Nõupidamisest võtab Tartu kodanluse esindajana osa ka J. Tõnisson, kes nii nagu enamik eesti kodanlusest pooldas Kornilovi kontrrevolutsioonilist väljaastumist.

See ilmneb selgesti hinnangust, mis "Postimees" 2.septembril annab Kornilovi mässule. "Postimees" leiab, et Kornilov on Ajutise Valitsuse vastu väljaastunud üldise rahulolematuse pinnal (loe: mõisnike ja kodanluse rahulolematuse pinnal, kelle huvides ta ei suutnud küllaldaselt võidelda revolutsiooni vastu) ning üldse ei võivat iga "... rahulolematuse avaldust (kontrrevolutsioonilist sõjariistus väljaastumist!!? - K. S.) mässuks tembeldada"[1].

Kuid Kornilovi mässukatse põrkus bolševike poolt juhitava revolutsioonilise tööliskassi ja soldatite vääramatule vastupanule - ning nurjus. Töölised relvastuvad ja mobiliseeruvad, luuakse Punakaardi salgad. Ärkavad juulipäevist alates tegevusetuses olnud Nõukogud, organiseerides vastulööki kontrrevolutsioonile. Eriti tähtis osa võitluse organiseerimisel oli Petrogradi Nõukogul.

Elustuvad ka Eesti Nõukogud. Eestimaa Nõukogude Kesk-Täidesaatev Komitee saadab telegrammi Narva, Tartu, Haapsalu, Võru, Viljandi, Rakvere, Paide, Kuressaare ja Paldiski Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogudele, milles soovitab kontrrevolutsiooni vastu võitlemiseks sisse seada kontroll telegraafi- ja telefoniühenduse üle ning mitte lubada kontr-

---

1) Postimees nr.199, 2.09. 1917.

revolutsionääride-kindralite teadete edasiandmist, organiseerida revolutsiooni kaitset söjavägede poolt, seada sisse kontroll söjaväe ja kodanlike võimude üle ning vangistada kõik avalikud kontrrevolutsionäärid [1]. Tallinna Nõukogu, töörahvas ja söjaväed teatavad oma valmisolekust võidelda kontrrevolutsiooni vastu.

Kahjuks puuduvad igasugused konkreetsed teated Tartu tööliste, soldatite ja Tartu Nõukogu tegevusest Kornilovi mässupäevil. Ainult venekeelne ajaleht "Riźski Vestnik" teatab, et Tartu garnisonis valitseb ärev meeleolu. Tartu soldatite massid võtavad vaenulikult vastu Kornilovi diktatuuri nõudmise ja asuvad demokraatlike organisatsioonide ja Ajutise Valitsuse toetamise seisukohale. Samuti teatab "Riźski Vestnik", et Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogus "... toimus kolmandat päeva koosolek, millisel arutati seoses Kornilovi väljaastumisega tekkinud olukorda" [2]. Millised aga olid Tartu Nõukogu ja Tartu bolševike konkreetsed sammud Kornilovi mässu vastu, sellele on väga raske vastata, kuna uuritud materjalid sellest ei räägi. Tuleb arvata, et Tartu Nõukogu ja bolševikud tegutsesid vastavalt Eestimaa Nõukogude Kesk-Täitevkomitee telegrammile. Igatahes on ilmne, et just Kornilovi päevil pannakse ka Tartus alus Petrogradi ja Tallinna eeskujul revolutsioonilisele Punakaardile. Tallinnas Tallinna Nõukogu otsustab anda relvad eelkõige "sotsialistliste" parteide liikmeile [3]. Ka Tartus toimus see vist samuti. Sellele osutab teade ajalehes "Maatamees", kes räägitakse kommenteerib Tartu kodanliku miilitsa poolt töölise bolševiku Gurti korterisse vägivaldselt eesti

---

1) Tööline nr. 39, 29.08. 1917.
2) Riźski Vestnik nr.194, 31.08. 1917.
3) Tööline nr.43, 1.09. 1917.

söjaväelaste majutamisest septembri lõpul ja Gurti toas oleva püssi äravõtmist, kirjutab: "Olgu tähendatud, et S. Gurt on V. s-d. T-p liige, kellele t. ja s.s. nõukogu poolt, kui tööliste punase Kaardiväelasele püss välja antud on. Miilits, kes nähtavaste Kornilovi vaimus töötab ei rehkenda nõukoguga ega töölistega pörmugi, vaid ta teeb nii, nagu peremehed Ere talust ("Postimehe" - K.S.) käsevad"[1].

See teade tõendab, et Tartus on septembris tööliste Punakaart ja on kõige tõenäolisem, et selle organiseerimine algas Kornilovi mässu päevadel, millal soldatid ja töölised järjekordselt ja veenvalt demonstreerisid oma ustavust revolutsioonile.

Kuid Kornilovi mäss tõi veel ühe olulise muudatuse kaasa Tartus, mis on seotud Riia loovutamisega 21.augustil, mis teostati Kornilovi mässu õigustamiseks ja väljakutsumiseks. Riia langemine ja sellega seotud lahingud tõid aga kaasa suuremad vägede ümberpaigutused, mille tulemusena ka Tartust lahkub 174. jalaväepolk, keda septembris siin asendavad Läti revolutsioonilised rahvaväeosad, kus domineeris täiesti bolševike mõju. See oli väga oluliseks teguriks Tartu bolševike organisatsiooni tugevdamisel, Tartu sõjavägede ja töörahva edasisel revolutsioneerimisel ning Tartu Nõukogu bolševiseerimisel.

Kokkuvõte

Partei uue orientatsiooni perioodiga algab ka Tartu bolševike sihikindlam võitlus linna ja maakonna töörahva ning

1) Maatamees nr.33, 3.10 1917.

kohapealsete soldatite koondamisel võitluseks nõukogude võimu kehtestamise eest.

Kriis rindel ja majanduslik laos tagalas jätkavad töörahvahulkade revolutsioneerimist, luues soodsat pinda kokkuleppeparteide isoleerimiseks rahvahulkadest. Kõige enne koonduvad bolševike ümber Tartu töölised alates edukat majanduslikku ja poliitilist võitlust kodanluse vastu. Juba mais-juunis asub enamik Tartu töölisi bolševike loosungite alla. Sama ajal algab ka bolševike mõju laialdasem levik Tartu soldatite ja maaproletariaadi hulgas. Oneti jääb siin kuni septembrini domineerivaks kokkuleplaste mõju.

Revolutsiooni süvenemine ja sellele paralleelsena kontrrevolutsiooni kasvamine näitavad selgesti, et kaksikvõim ei saa olla püsiv nähtus. Tartu eesti kodanlus, liidus vene ja kogu eesti kodanlusega, asub rünnakule tööliste ja talupoegade diktatuuri organi - Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu vastu. Juba aprilli ja mai vahetusel ilmnevad mõrad ka kohapealse kaksikvõimu hapras hoones, kasvades juunis teravaiks konfliktideks ja üldiseks võimukriisiks. Kuid Tartu eesti kodanluse provokatsioonid ja rünnakud Tartu Nõukogu vastu, mis on osaks kodanluse rünnakuist nõukogude vastu Eestis tervikuna, ei anna otseseid tulemusi, sest nõukogul on laialdaste töörahva kihtide ja ja soldatite toetus. Juulisündmusteni, vaatamata kokkuleppeparteide domineerimisele Tartu Nõukogu on tööliste ja talupoegade diktatuuri organiks kaitstes viimaste huve, sest kokkuleppeparteid olid sunnitud töörahvahulkade ja soldatite survel väljast poolt nõukogu ja bolševike survel nõukogus endas täitma rahva-

hulkade nõudmisi.

Juulisündmuste mõjul kohalikud kokkuleppeparteid, kodanliku kontrrevolutsiooni peamise sotsiaalse toena, samuti reedavad avalikult töörahva ja soldatite huvid asudes Ajutise Valitsuse ja kodanluse toetamisele bolševike ja revolutsioonilise töörahva vastu. Ühtlasi muudavad nad Tartu Nõukogu kodanliku võimuaparaadi jõuetuks ripatsiks.

Vastavalt uuele olukorrale, bolševike partei vahetab võitlustaktikat, võtab maha endise loosungi "Kõik võim nõukogudele!" ja võtab kursi relvastatud ülestõusule. Sündmuste areng sellis-te tegurite sunnil, nagu sõja jätkumine, majandusliku laose süvenemine ja kodanliku poliitilise reaktsiooni tugevnemine, revolutsioneerivad ka Tartu linna ja maakonna töörahvast ning soldateid. Nad veenduvad oma kogemuste varal, et kodanluselt ega teda toetavailt kokkuleppeparteidelt nad ei saa ei rahu, leiba, maad ega töelist vabadust.

Rahvahulkade revolutsioneerumine tekitab sügava lõhe viimaste ja kohalike kokkuleppeparteide vahel, luues soodsad eeldused nende lõplikuks isoleerimiseks töörahvast ja soldatitest. Relvastatud ülestõusu teostamise seisukohast omas kokkuleplaste isoleerimine primaarse tähtsuse, sest nad moodustasid kodanliku kontrrevolutsiooni püstihoidva sotsiaalse toe. Kuid Tartu bolševike hulgas hakkab sellal eriti selgelt ilmnema väikekodanlik kallak kokkuleppele kokkuleplastega, mis takistas masside mobiliseerimist bolševike loosungite alla relvastatud ülestõusu teostamiseks. Relvastatud ülestõusu huvid nõudsid nende vigade

kiiret kõrvaldamist, tööliste, soldatite ja talupoegade löplikku isoleerimist rahvahulkadest ja Tartu Nõukogu bolševiseerimist, et muuta ta relvastatud ülestõusu instrumendiks.

Kornilovi kontrrevolutsiooniline mäss, mida toetas ka eesti kodanlus, revolutsioneerib/Tartu/ka töölisi ja soldateid ning elustab teatud määral Tartu Nõukogu tegevust. Tema väga oluliseks tagajärjeks oli muudatus Tartu sõjavägedes Läti bolševistlike väeosade siia ümberpaigutamise näol. See viis põhilisele murrangule Tartu soldatite revolutsioneerimisel ja bolševiseerimisel.

Seega klassivõitluse arengukäik revolutsiooniliste jõudude mobiliseerimise perioodil löi Tartu linnas ja maakonnas köik objektiivsed eeldused rahvahulkade koondamiseks bolševike ümber sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks ja nõukogude võimu kehtestamiseks. Võis alata rünnaku organiseerimine kodanliku korra ja võimu vastu.

III Töörahvahulkade koondamine relvastatud ülestõusuks ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamine Tartus

Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumise järele algab rünnaku organiseerimise ajajärk Ajutise Valitsuse ja teda toetavate jõudude vastu. "Selle ajajärgu iseloomustavaks jooneks tuleb pidada kriisi kiiret süvenemist, valitsevate ringkondade täielikku peataolekut, sotsialistide-revolutsionääride ja mensevike isoleerumist ning köhklevate elementide hulgalist ületulekut bolševike poole"[1]. Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu perioodil elustusid uuesti nõukogud, eriti Petrogradi ja Moskva nõukogud, etendades bolševike juhtimisel määravat osa mässu likvideerimisel. Bolševike mõju massides kasvab enneolematult kiiresti, mille tulemusena algab nõukogude bolševiseerimise ajajärk. 31.augustil läheb bolševike kätte Petrogradi Nõukogu. Talle järgneb 5.septembril Moskva Nõukogu. Neile

---

1) Stalin, Teosed, 6.kd., lk. 336 jj.

hakkavad massiliselt järgnema kohalikud nõukogud, nende hulgas Eesti nõukogud. Ka Tartu Nõukogu bolševiseerimiseks olid loodud kõik eeldused. Seoses nõukogude bolševiseerimisega tõusis uuesti päevakorda loosung "Kõik võim Nõukogudele!", "Kuid see polnud enam vana loosung võimu ülemínekust menševike ja sotsialistide-revolutsionääride Nõukogude kätte. Ei, - see oli Nõukogude ülestõusu loosung Ajutise Valitsuse vastu selleks, et kogu võim riigis anda bolševike poolt juhitavaile Nõukogudele"[1)].

1) Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu bolševiseerimine ja nõukogu tegevus töörahva ja soldatite ettevalmistamisel sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks

VI kongressil bolševike partei võttis kursi relvastatud ülestõusule. Kõik kongressi otsused olid suunatud selle ülesande teostamisele. Rahvahulkade edasine revolutsioneerimine, eriti Kornilovi mässu päevil ja selle järel, viis töörahva ja soldatid vasakule, bolševike poole.

Nüüd seisis bolševike ees ülesanne: bolševiseerida kõik tähtsamad nõukogud, et muuta nad relvastatud ülestõusu organiteks ning sellele järgnevalt proletariaadi diktatuuri võimuaparaadiks. See ülesanne seisis ka eesti bolševike ees.

Kui Tallinna Nõukogu bolševiseerimine 1917.a. septembris kujunes võrdlemisi kergeks, siis seisis eesti bolševike ees

---

1) ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 200

raskem töö Lõuna-Eesti tähtsamate - Tartu ja Viljandi - nõukogude bolševiseerimisel, kuna siin kodanluse ja väikekodanlike kokkuleppeparteide mõju oli tugevam, samal ajal aga kohalikud bolševike organisatsioonid olid nõrgemad ja nendes ilmneb oportunistlike, väikekodanlike elementide mõju, millest tingituna siin tehakse raskeid vigu.

Relvastatud ülestõusu teostamise ülesanne nõudis nende vigade likvideerimist, millele oli võimatu Tartu linna ja maakonna töörahvahulkade ja soldatite mobiliseerimine ja Tartu Nõukogu bolševiseerimine, et muuta ta relvastatud ülestõusu organiseerimise keskuseks.

Tartu linna ja maatöörahva revolutsioneerumine 1917.a. suvel ja sügisel ning Läti revolutsioonilise väeosade asumine Tartu seoses Riia loovutamisega ja Kornilovi kontrrevolutsioonilise vandenõuga, lõid kõik vajalikud eeldused Tartu Nõukogu bolševiseerimiseks.

Rahvahulkade ja sõjavägede otsustavaks tõmbamiseks bolševike loosungite alla oli vajalik kiiresti lõpetada Lõuna-Eesti bolševike organisatsioonide oportunistlik taktika, mille tõttu juba 1917.a. suvel kaotati ülikallist aega masside organiseerimiseks ja enda poole võitmiseks. Lähtudes relvastatud ülestõusu teostamise huvidest "VSDT(b)P 2. Põhja-Balti konverents, mis toimus Tallinnas augusti keskpaiku, otsustas muuta Tartu ja Viljandi parteiorganisatsioonid bolševistlikeks. Et täita konverentsi otsust, otsustas VSDT(b)P Eestimaa Komitee (2.konverentsil otsustati VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ümber nimetada VSDT(b)P

Eestimaa Komiteeks) Täitevbüroo köigepealt kövendada Tartu organisatsiooni ja saatis Tartu alatisele tööle kogenud parteiorganisaatori"[1], kelleks oli sm. Suuder. Sm. Suuder etendas väljapaistvat osa eesti töölisliikumises ja eesti bolševike organisatsioonis juba uue revolutsioonilise tõusu aastail 1912-1914, millal ta edukalt tegutses peamiselt Tallinnas. Ka Tartus asus sm. Suuder otsustavalt võitlema oportunistlike vigade likvideerimiseks. Bolševike Tartu organisatsiooni tegevus hoogustub eriti septembris, kui 174. jalaväe tagavarapolgu asemele tuleb Tartu läti küttide tagavarapolk, kus oli tugev bolševike organisatsioon, kelle mõju soldatite hulgas täiesti domineeris[2].

Tartu bolševike organisatsiooni eesti sektsioonis teostatakse puhastustöö ja eemaldatakse siit oportunistlikud elemendid[3]. Seoses kõige sellega tugevneb bolševike selgitustöö tööliste ja Tartus asuvate sõjavägede hulgas. Nagu poolpool nägime, oli Tartu tööliste sümpaatia ja toetus juba varem kaldunud bolševike poole ning just nende hulgast olid peamised bolševike saadikud Tartu Nõukogus. Nüüd seoses läti küttide bolševistlike sõjaväeosade Tartu saabumisega muutus bolševike fraktsioon nõukogus väga tugevaks. Tartu garnison oli muutunud - ja osalt muutumas - bolševike bastioniks. Nende muutuste baasil toimubki Tartu Nõukogu bolševiseerimine. Nii 14.septembril toimuval Tartu TSSN koosolekul võetakse revideerimisele senine nõukogu põhikiri. Endiseks jäeti nõukogus sõjaväelaste ja tööliste esindus vabrikutest ja töökodadest, ent ametiühingute ja parteide esin-

---

1) Saat, Eesti Bolševik nr.21, 1949, lk. 17
2) Töötine nr.59, 21.09. 1917.
3) Saat, Eesti Bolševik nr.21, 1949, lk. 18

dust vähendati. Iga ametiühing saatis nüüd nõukokku ühe esindaja ja parteidest saadeti esindaja iga 25 liikme pealt (varem 15 liikme pealt). See tabas just valusalt kokkuleppeparteisid, kuna just need amorfsed parteid olid suhteliselt arvukad ja baseerusid peamiselt väikekodanlik-intelligentlikul baasil. Seepärast tõstavad nad samal koosolekul suurt kära põhikirja muutmise vastu, sest "vähemlastele ja esseridele teeb peavalu, et neil linnas rühmasid ei ole ja maal raske midagi korda saata on"[1].

Nõukogu otsustab oma uueks nimetuseks võtta Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste[x] Nõukogu. Maatööliste regulaarse esinduse kohta nõukogus ilmneb, et tihedamini on maatöölised vaid Raadilt ja Ropkast Nõukogus käinud. Seega ei ole sellal veel kindlalt maatööliste esindust Tartu Nõukogus.

Oma edasise tegevuse suhtes otsustab Tartu Nõukogu seada oma eesmärgiks ",,. kavatsuste teokstegemine, mis revolutsiooni ülesannetena korda ootamas"[2].

Tartu Nõukogu 21.septembri koosolekul kerkib üles nõukogu esindajate valimise küsimus sõjakohtutesse, kus väejooksikute üle kohut mõisteti. Vastav ettepanek tuli sõjavägede juhtivaist instantsidest. Bolševikud astuvad esindajate saatmise vastu neisse sõjakohtuisse, nõudes et kõigepealt uuritagu põhjusi, miks soldatid lahkuvad väeosadest. Bolševikud nõuavad, et Tartu Nõukogu oma autoriteediga neid kodanlikke sõjakohtuid ei toetaks. Otse vastupidisele seisukohale asuvad Nõukogu väikekodanlikud kodanlusega sobituspoliitikat ajavad parteid. Kuid bolševike ettepanek saab enamuse, see "... põrutas sobituse ja kokkuleppe

---

1) Tööline nr. 59, 21.09. 1917.
2) Tööline nr.59, 21.09. 1917.
x) Nimetust "Talupoegade" ei peetud sobivaks, kuna see "Baltimail tähendavat jõukaid, s.o. peremehi ja kulakuid.

mehi, kes Tartu Nõukogus alati suures enamuses on harjunud olema, nii tuntavalt, et nad hääletamise järele enam enese üle valitseda ei suutnud ja hulk aega rahu jalule seadmiseks ära kulus ..."[1] . Nii ütleb Nõukogu kindlalt lahti kokkuleppepoliitikast. Bolševikud hakkavad järjekindlalt läbi viima oma poliitilist joont. Septembri lõpul loovad bolševikud oma iseseisvad fraktsioonid Tartu Nõukogus ja ka linnavolikogus. Seoses põhikirja muutmisega toimuvad septembri viimastel päevadel Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Nõukogu Täitevkomitee ümbervalimised. Valimistel ilmneb, et bolševikud on saavutanud nõukogus täieliku enamuse. Täitevkomitees saavad bolševikud 16, esserid 8 ja menševikud 2 kohta. Tartu Nõukogu võtab kindlalt omaks Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu seisukohad[2] . 5.oktoobri koosolekul nõuab Tartu Nõukogu otsustavalt kogu võimu minekut nõukogude kätte[3] . Tartu Nõukogu esimeheks saab bolševik, läti soldat Brunenek[4] . Uus bolševistlik Tartu Nõukogu arendab intensiivset selgitustööd Tartu linna ja maakonna töörahva ning siin asuvate sõjavägede hulgas. See töö on edukas, ja seda ka Tartu Eesti Rahvusliku tagavarapataljoni ridades.

Eesti Rahvusliku tagavarapataljoni organiseerimine toimub paralleelselt Tartu Nõukogu bolševiseerimisprotsessiga. Nagu eelnenust nähtub, oli Tartu kodanlusel juba ammu kavas maru-rahvuslike väekoondiste loomine ka Tartus. Neile taheti rajada eesti kodanluse poliitiline ülemvõim. Nagu teistes Eesti linnades, nii tegutsesid ka Tartus rahvuslike väekoondiste loomise

---

1) Maatamees nr.31, 28.09. 1917.
2) Tööline nr.71, 3.10. 1917.
3) Tööline nr.82, 20.10. 1917.
4) Postimees nr.232, 11.10. 1917.

alal nn. maakondlikud malevabürood. Juba 15.augusti valimiskoosolekul teatab Tartu Eesti Sõjaväe Malevabüroo tegelane Juhtund "... et lähematel päevadel üks bataljon Eesti soldateid Tartu asub"[1] . Tegelikult taotles Tartu eesti kodanlus Tallinnas loodud 1. eesti polgu kõrvale mitte pataljoni, vaid 2. eesti polgu loomist Tartus. Sellele osutab väga selgelt Jaan Tönisson, kes kirjutab "Postimehes": "Praegu on käimas 2. Eesti polgu ja Eesti tagavarapolgu korraldamine ... Tartu ühiskond (loe: kodanlus - K. S.) on Eesti rahvusliste väeosade asutamise mõtet kõige enne algatanud ... Nüüd on Tartu Eesti ringkondadele (loe: kodandluse ringkondadele - K. S.) võimalus antud Eesti väeosade korraldamisele otseteed tegelikult kaasa aidata"[2] . Kodanlik ajakirjandus ja eriti "Postimees" mainivad veel korduvalt, et Tartu terve eesti polk luuakse, ent tegelikult puudus sellal Ajutiselt Valitsuselt luba uue eesti polgu loomiseks. Ajutine Valitsus suhtub sellal ääremaadesse ja ääremaade kodanluse liigsele poliitilisele tugevnemisele eitavalt ning ei ole nõus rahvuslike väeosade liiga suureks paisutamisega. Selles asjaolus näeme vene ja eesti kodanluse vastuoluavaldust. Kuid igal juhul luuakse Tartus septembris eesti rahvuslik tagavarapataljon. Juba augusti lõpul kutsub "Postimees" Tartu eesti kodanluse ringkondi "... kes seni soojalt Eesti väeosadele vastu tulid..."[3] , uuesti heldelt oma käsi avama. Kodanlus toetabki kõigiti kodanliku rahvusväeosa loomist Tartu. Tönissonid, Luhtid, Hünersonid ja Ko avavad oma rahakotid. Piimakuningas Munna annetab uue eesti "polgu" heaks

---

1) TTSSN Teataja nr.9, 19.08. 1917.
2) Postimees nr.206, 11.09. 1917.
3) Postimees nr.196, 30.08. 1917.

500 rbl., Tartu Eesti Majandusühisus 500 rbl., jne.[1] . Seega lähtus rahvuslike väeosade asutamine puhtkodanlikest ringkondadest, neid taheti kasutada revolutsiooni mahasurumiseks Tartus.

Kuid Tartu eesti soldatite hulgas ei õnnestu kodanlusel juba algusest peale saada domineerivat positsiooni. Augustis hakkab üha enam Tartu eesti soldatite hulgas levima bolševike mõju. Tartu Eesti Sõjameeste Liit, mis asutati 1917.a. mais oma 1.septembri koosolekul arutab küsimust - kas võtta Tartus asutatavasse sõjaväeosasse ka neid eesti soldateid, kes 1.eesti polgust on ära saadetud. Ärasaatmise põhjuseks aga oli soldatite revolutsiooniline meelsus. Kodanluse ettepanek - neid mitte võtta - ei leia Tartu eesti soldatite poolehoidu. Enamuse saavutab ettepanek - võtta vastu kõik eesti soldatid, välja arvatud kurjategijad[2] . Juba Tartu Eesti tagavarapolgu pataljoni loomise algusest peale ei ole kodanlusel siin kindlaid positsioone.

Septembris toimub Tartu Eesti tagavarapataljoni komplekteerimine. Kodanlikud eesti ohvitserid püüavad Tallinna 1. eesti polgu eeskujul sisse viia karmi distsipliini ja kõrvaldada revolutsioonilisi vaateid soldatite hulgas. See aga ei teostu. Tartu Nõukogu bolševike initsiatiivil teostab siin järjekindlat ja edukat selgitustööd. Bolševikud Tartu Nõukogust, eriti sm. Suuder, omandavad Tartu eesti soldatite hulgas suure populaarsuse.

Reaktsioonilised eesti ohvitserid teevad katseid takistada bolševike kasvavat mõju. Tartu Eesti tagavarapataljoni ülem Kiiker tarvitab isegi füüsilist vägivalda roodu komitee esimehe

---

1) Postimees nr.220, 27.09, 1917.
2) Postimees nr.199, 2.09. 1917.

Johannes Pärna vastu, lüües teda kaks korda näkku, kuna viimane oli organiseerinud poliitilist selgitustööd ja koosolekuid soldatite hulgas[1]. Pärn annab küsimuse Tartu Nõukogu lahendada, kes Kiikeri sellise tegevuse pärast arreteerib[2]. Nii asub septembris Tartu Nõukogu jälle revolutsiooniliste sammude teele, kartmata toimida omal vastutusel. Kiikeri "kangelastegu ei ole muidugi ainuke; samuti käitus enamik eesti kodanlikke ohvitsere. Nii ähvardab leitnant Laats Tartu Nõukogu Täitevkomitee liiget, kes tema roodu soldateid agiteerimas käis, vitsadega läbi peksta, ent oli sunnitud Tartu Nõukogus "... tsaarilt pärandatud ohvitserimeelsuse pärast..."[3] andeks palumas käima. Juba septembris on kodanluse positsioon Tartu Eesti tagavarapataljonis äärmiselt ebakindel. Eesti soldatid bolševiseeruvad. See protsess tugevneb eriti oktoobris. Paljud eesti soldatid astuvad bolševike partei liikmeteks, väeosas levis bolševistlik ajakirjandus, mida soldatid saadavad ka oma kodudesse. Juba oktoobri algul luuakse Tartus Tallinna eeskujul bolševike sõjaväeline organisatsioon, mille juhiks saab eesti pataljoni soldat sm. Eduard Otter. Tartu Nõukogu sõjaväe komisjoni juurde luuakse alatine komisjon pideva selgitustöö organiseerimiseks soldatite hulgas[4].

Oktoobris kiireneb bolševike mõju kasv kogu Tartu linna ja maakonna ulatuses. Bolševike võitlus kiire rahu, leiva, maa ja töelise vabaduse eest leiab tööliste, maaproletariaadi ja soldatite üldist poolehoidu.

5. oktoobri koosolekul otsustab Tartu Nõukogu korraldada Tartus suure meeleavalduse militaristliku sõja vastu.

---

1) Tööline nr.55, 16.09. 1917.
2) Tööline nr.61, 23.09. 1917.
3) Samas
4) Saat, Eesti Bolševik nr.21, 1949, lk. 18

Ja seda mitte juhuslikult, sest sõja lõpetamine oli sellal revolutsiooni tsentraalseks küsimuseks, temast olid teravalt huvitatud kõik töötava rahva kihid. "Kui varem, eelmisel ajajärgul, revolutsiooni põhiküsimuseks oli tsaari ja mõisnike võimu kukutamine, siis nüüd pärast Veebruarirevolutsiooni, kui tsaari enam ei olnud, lõpetamata sõda aga pigistas viimase välja maa majandusest, laostades lõplikult talurahva, - sai revolutsiooni põhiküsimuseks sõja likvideerimise küsimus. Ilmselt nihkus raskuspunkt puhtsisemise iseloomuga küsimustelt põhiküsimusele - sõjaküsimusele. "Lõpetada sõda," "välja rabelda sõjast" - see oli väljakurnatud maa ja eelkõige talurahva üldine hüüd.

Kuid sõjast pääsemiseks oli vaja kukutada Ajutine Valitsus, oli vaja kukutada kodanluse võim, oli vaja kukutada sotsialistide-revolutsionääride ja menševike võim, sest nemad ja ainult nemad venitasid sõda "võiduka lõpuni". Sõjast väljapääsuks ei olnud tegelikult teist teed kui kodanluse kukutamise kaudu"[1]. Seepärast imperialistliku sõja vastase suure demonstratsiooni organiseerimine omas ülestõusu ettevalmistamise päevadel väga suure mobiliseeriva tähtsuse. Ja just sellepärast kohalik kodanlus ja kokkuleplased võtsid kõik jõud kokku, et seda demonstratsiooni nurja ajada. Sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud kodanluse truude teenritena astuvad teravalt välja selle otsuse vastu. Jäädes üldnõukogus vähemusse, püüavad nad 10.oktoobril Tartu Tööliste Nõukogus viia läbi demonstratsioonivastast

---

1) Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 127 jj.

otsust, et seada viimase otsus vastu üldnõukogu otsusele. Oma taotlust põhjendavad nad sellega, et demonstratsioon olevat bolševistlik, töölised aga peavad kõik oma lootused panema vaid Asutavale Kogule. Nende lõhestuslik tegevus ei kanna aga ka siin vilja, endine otsus kinnitatakse ka Tartu Töölist Nõukogu poolt[1]. Nii tõendasid Tartu töölised veelkordselt, et nad on kokkuleppepoliitikale selja pööranud.

Kuna kodanluse agentuuril väikekodanlike kontrrevolutsiooniliste kokkuleppeparteide näol ei õnnestunud nurjata demonstratsiooni, siis võtab eesti kodanlus ja tema truud kannupoisid kõik abinõud tarvitusele, et demonstratsiooni nurjata või vähemalt tema tähtsust vähendada. Demonstratsiooni vastu tehakse kõige ägedamat kihutustööd, lastakse isegi lendu kuuldused, nagu tuleks 15.oktoobril linna suured rüüstamised jne.

See võitlus võtab eriti terava iseloomu Tartu Eesti Tagavarapataljonis ja omas määratu suure tähtsuse ka veel selle tõttu, et Kerenski valmistas ette teist korniloviaadi revolutsiooni vastu, selles aga toetas teda kõige energilisemalt eesti kodanlus ja reaktsioonilised eesti ohvitserid. Oli oluline, et soldatite massid ei laseks end milgil määral eksitada kodanluse ja ohvitseride demagoogiast ja provokatsioonist.

13.oktoobril toimub Tartu Eesti tagavarapataljonis üldkoosolek, kuhu kodanlus on koondanud oma parimad jõud, et veenda eesti soldateid demonstratsioonist eemale jääma.

---

1) Tööline nr. 82, 20. 10. 1917.

Ent sõdurid ise paljastavad kodanlike ohvitseride kontrrevolutsioonilise tegevuse. See ilmneb eriti selgesti 6.roodu küsimuses, kuna see oli kõige bolševistlikum, siis pataljoni ülema kohustetäitja Gross andis välja käsu - 6.rood laiali saata. Pataljoni üldkoosolek tunnistas selle otsuse kontrrevolutsiooniliseks ja nõudis Tartu Nõukogu Täitevkomiteelt Grossi tagandamist ja vastutusele võtmist [1]. Üksmeelselt otsustasid tagavarapataljoni soldatid meeleavaldusest osa võtta, kuigi ohvitserid esitasid resolutsiooni - mitte osa võtta, seletades, et see on bolševike "ettevõte ja Ajutise Valitsuse vastane" [2].

Järgmisel päeval toimub samuti pataljoni üldkoosolek, kus arutati ohvitseride kontrrevolutsioonilist tegevust, kes vaatamata pataljoni üldkoosoleku otsusele keeldusid demonstratsioonist osa võtmast. Koosolek otsustab seada sisse järelevalve ohvitseride kontrrevolutsioonilise tegevuse üle ja kui nende juures on märgata vasturevolutsioonilist tegevust, teatada sellest Tartu Nõukogu Täitevkomiteele vastavate ohvitseride kohtulikuks vastutusele võtmiseks [3].

Seega kukkus järjekordselt läbi Tartu eesti kodanluse kontrrevolutsiooniline tegevus Tartu eesti soldatite revolutsioonilise meelsuse tõttu, mis võttis igasuguse aluse uue korniloviaadi organiseerimiseks.

15.oktoobril toimubki Tartus grandioosne soldatite ja töörahva imperialistliku sõja vastane demonstratsioon, mis kujunes Tartu revolutsiooniliste jõudude generaalülevaatuseks

---

1) Meos, lk. 17
2) Meos, lk. 18
3) Samas

oktoobrirevolutsiooni teostamiseks. Demonstratsioonist võtab osa üle 8000 soldati, neist 5000 läti kütti, 13 roodu eesti soldateid ja kohalikud vene väeosad. Eesti soldatitega pole kaasas ühtegi ohvitseri, kes veel kord vandusid truudust kodanluse imperialistliku sõja jätkamise poliitikale ja oma isade rahakotile, mis paisus sõja ajal töörahva viletsuse tõttu. Demonstratsioon toimub täiesti bolševistlike loosungite all: "Kogu võim nõukogudele!", "Maha sõda!", "Elagu rahvusvaheline revolutsioon!", "Sõda lossidele, rahu hurtsikutele!" jne.[1] . Miitingul Tartu raekoja ees esinevad sellal tuntumad eesti juhtivad bolševikud sm-d Sihver ja Suuder, nende bolševistlikud seisukohad leiavad täielikku heakskiitu. Miitingul esinevad Tartu Eesti tagavarapataljoni soldatid osutavad sellele, et tagavarapolgu eesti ohvitseridel pole soldatitega midagi ühist, kuna "meie nõuded: võim nõukogude kätte ja rutuline rahu ei meeldi neile"[2] . Miitingu lõppedes toimub rongkäik mööda linna, kõlab revolutsiooniline laul "Julgesti vennad nüüd tööle". Mis puutub Tartu kodanlusse, siis, nagu kirjutab ajaleht "Maatamees": "Kodanlased vaatasid aralt pealt - nad pidid pead longu laskma selle distsiplineeritud revolutsioonivõimu ees, ka Eesti polgud libisevad nende pimestava mõju alt ära"[3] .

Nii on Tartu sõjaväed asunud otsustavalt bolševike poole. Kohalikul kodanlusel ja reeturlikel kokkuleppeparteidel puudub reaalne jõud vastuseadmiseks revolutsioonilistele jõududele. 15. oktoobri demonstratsioon oli Tartu revolutsioo-

---

1) Maatamees nr.39, 19.10. 1917.
2) Tööline nr. , 24.10. 1917.
3) Maatamees nr.39, 19.10. 1917.

niliste jõudude ülevaatuse päevaks, bolševike ja bolševistliku Tartu Nõukogu triumfipäevaks.

15.oktoobri õhtul toimub "Vanemuise" saalis suur tööliste miiting. Miiting lõppes bolševike täieliku võiduga. Kokkuleppeparteid saavad siin järjekordselt ränga lüüasaamise osaliseks. Tartu töölised avaldavad soovi "... et Tallinna enamlased nende pool sagedamini külas käiks, sest "Postimehe" talus olevat nii lämbunud õhk, et hoia nina kinni. Enamlased aga toovad värskust, jõudu, julgust ja lootust tuleviku sisse kaasa"[1]. Kõik koosoleku otsused on bolševistlikud.

15.oktoobri sündmused Tartus olid Tartu revolutsiooniliste jõudude koondamise, ülevaatuse ja võitlusvalmiduse demonstratsiooniks. Tartus asuvad sõjaväed ja tööllisklass olid kindlalt koondunud bolševike poolt juhitava Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Saadikute Nõukogu ümber, et teostada võimu ülevõtmine nõukogude kätte. Nõukogu võis toetuda Tartu sõjavägede relvastatud jõule ja Tartu Tööliste Punakaardile, mille organiseerimise alus Tartus algab korniloviaadi perioodil.

Nii oli Lõuna-Eesti tähtsamasse keskusse - Tartu (aga Lõuna-Eestit eriti Tartut pidas eesti kodanlus seni oma kantsiks) koondatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamiseks otsustav jõudude ülekaal. See oli VSDT(b) Keskkomitee ja VSDT(b) Eestimaa Keskkomitee juhtimisel saavutatud suur bolševike võit, mis juba ette määras ülestõusu eduka tulemuse Lõuna-Eestis.

---

1) Maatamees nr.39, 19.10. 1917.

Juba 12.-14. oktoobril toimuval Eestimaa Nõukogude 2. kongressil võivad Tartu Nõukogu delegaadid ütelda, et Tartu Nõukogu töö on suunatud loosungi - "Kogu võim nõukogudele!" ellu[1]viimiseks .

Tartu Nõukogu bolševiseerimine oli suure tähtsusega ürituseks ka kogu relvastatud ülestõusu ettevalmistamise plaanis, sest ta oli üheks linnaks, kus oli võrdlemisi suur sõjaväeline garnison. Seepärast märgitakse teoses "Kodusõda": "Aktiviseeriusid ka teiste Petrogradi ümbritsevate linnade garnisonid... Kroonlinna, Tartu ja Tallinna Nõukogud püstitasid[2] oma võitlusloosungiks: "Kõik võim Nõukogudele!""

Ülisuure tähtsuse relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja revolutsiooniliste jõudude koondamisel otseseks rünnakuks Ajutise Valitsuse ja kodanluse vastu omas 10.-13.oktoobil toimunud Põhjapiirkonna Nõukogude Kongress, kus Petrogradi, Moskva, Novgorodi, Helsingi jt. nõukogude kõrval olid esindatud ka Tallinna, Narva ja Tartu nõukogud Eestist. Sellel kongressil oli bolševikel täielik ülekaal[3] . Ei ole kahtlust, et ka Tartu Nõukogu, mis oli selleks ajaks täielikult bolševiseerunud oli siin esindatud bolševistliku saadikuga.

Lenini ja bolševike partei keskkomitee arvates pidi Põhjapiirkonna Nõukogude Kongress moraalselt, poliitiliselt ja organisatsiooniliselt valmistama ette relvastatud ülestõusu, võimu ülevõtmise nõukogude kätte ning vajaduse korral ise võimu ülevõtmiseks valmis olema.

Arvestades Kongressi ülisuurt tähtsust, Lenin saatis 8.

---

1) Tööline nr.85, 24, 10. 1917. (lõp. 2)
2) История Гражданской Войны, стр. 30
3) Samas, lk. 39

oktoobril spetsiaalse kirja "Seltsimeestele bolševikele, osavõtjaile Põhjapiirkonna Nõukogude piirkonna Kongressist", milles andis põhjaliku poliitilise momendi hinnangu, relvastatud ülestõusu plaani ja juhendid selle ettevalmistamiseks. Lenin näitas, et teise korniloviaadi ärahoidmiseks, Petrogradi sakslastele loovutamise ärahoidmiseks ja sellega revolutsioonile surmahoobi andmise ärahoidmiseks, tuleb kõige ligemal ajal teostada relvastatud ülestõus, võimu võtmine Nõukogude kätte. "Asi on ülestõusus," kirjutas Lenin, "millise võib ja peab otsustama Petrograd, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viibur ja Tallinn. Petrogradi all ja Petrogradis - vaat kus võib ja peab olema otsustatud ja teostatud see ülestõus, kuidas võimalik tõsisemalt, kuidas võimalik ettevalmistatumalt, kuidas võimalik kiiremini, kuidas võimalik energilisemalt.

Laevastik, Kroonlinn, Viibur, Tallinn võivad ja peavad minema Petrogradi peale, purustama kornilovlikud polgud, viima ülestõusule mõlemad pealinnad, arendama massilist agitatsiooni võimu eest, mis aegaviitmatult annab maa talupoegadele ja aegaviitmatult paneb ette rahu, kukutama Kerenski valitsuse, looma selle võimu.

Viivitamine on võrdne surmale"[1].

Kongress võttis need Lenini seisukohad oma töö ja otsuste aluseks. Bolševike partei Keskkomitee esindaja räägib üksikasjaliselt relvastatud ülestõusu küsimusest, vältides vaid sõna - ülestõus, Ajutise Valitsuse kukutamise vajadusest ja võimu võtmisest Nõukogude kätte[2].

---

1) Ленин, Сочинения, том 26, стр. 159

2) История Гражданской Войны, том 2, стр. 43

Kongress asub kindlalt võimu nõukogude kätte ülemineku seisukohale ja kutsub Põhjapiirkonna garnisone kindlustama selleks oma lahingulist valmisolekut [1].

Kongressil oli määratu tähtsus relvastatud ülestõusu otsesel ettevalmistamisel. Kongressi saadikud sõites kohtadele, andsid kõikjal aru kongressi tööst, kontrollisid ja mobiliseerisid revolutsiooni jõude.

Tartu Nõukogu esindaja, kes võttis osa kongressi tööst, tõi bolševike partei ja otseselt V.I. Lenini juhendid kaasa, et vastavalt neile teostada relvastatud ülestõus Tartus.

Vaatleme nüüd, missugused jõud olid kodanlikul vastasrinnal Tartus. Oma peamise lootuse oli seni administratiivvõimu eesotsas püsiv Tartu eesti kodanlus pannud eesti rahvuslikele väeosadele. Nagu nägime, haihtus see lootus suitsuna, - Tartu Eesti tagavarapataljon ühines oma enamuses tegelikult revolutsiooni rindega. Selle kõrval oli Tartu kodanluse käes Tartu kodanlik miilits, mis aga oli suhteliselt nõrk. Septembris hakkab kodanlus selle kõrvale organiseerima nn. Tartu tagavaramiilitsat, mis koosnes peamiselt majaomanikest, äriteenijaist, kodanlikust intelligentsist jne. "Postimees" kutsub kodanlust kiiresti koonduma tagavaramiilitsasse: "Tuhandeid miilitsamehi" - kirjutab ta 2.oktoobril - "on tarvis, sellepärast ärge viivitage silmapilkugi" [2]. Tagavaramiilitsast pidi kujunema kodanliku enesekaitse organ, ta liikmeile jagatakse välja relvi.

Tartu kodanliku miilitsa ja tagavaramiilitsa juhatusel

---

1) История Гражданской Войны, том 2, стр. 44

2) Postimees nr.223, 2.10. 1917.

oma kirjas Tartu kodanikele soovitavad õhtul majad ja ärid lukustada, "rahutuste" tekkimisel korraldada majades sisemine kaitse ja teatada neist miilitsajuhatusele. Hulgaliste "rahutuste" puhul pidi helistatama kirikukelli, mis ühtlasi olnuks "... märguandmiseks, et kõik tagavaramiilits kokku tulema peab"[1] .

8.oktoobril toimubki tagavaramiilitsa, milles arvestati kuni 1000 meest olevat, mobiliseerimiskatse[2] .

Seega kodanlus valmistus samuti lahinguteks revolutsioonilise jõududega. Eesti kodanlus koos vene kodanluse ja Ajutise Valitsusega tegid ettevalmistusi teiseks korniloviaadiks. Kuid puhkenud revolutsioon tõmbas kriipsu läbi nende kavatsustest, revolutsiooniline töölisklass, soldatid ja maaproletariaat kehtestasid oma võimu.

2) Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamine Tartus

1917.a. oktoobriks oli bolševike partei Lenini-Stalini juhtimisel loonud sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks vajaliku poliitilise armee. 10.oktoobril oma ajaloolisel istungil partei Keskkomitee võtab vastu Lenini poolt kirjutatud resolutsiooni relvastatud ülestõusu kohta, kus näidati, et Vene revolutsiooni rahvusvaheline (üldine revolutsioonilise liikumise kasv Euroopas ja imperialistide ähvardus

1) Postimees nr.223, 2.10. 1917.
2) Postimees nr.232, 11.10. 1917.

teha rahu Vene revolutsiooni kägistamiseks) olukord kui ka sõjaline olukod (vene kodanluse otsus loovutada Petrograd sakslastele), samuti ka see, et proletaarne partei on saavutanud nõukogudes enamuse, - kõik see seoses talurahva ülestõusudega ja rahva usalduse pöördumisega bolševike partei poole, lõppeks teise korniloviaadi ilmne ettevalmistamine seab nüüd päevakorda relvastatud ülestõusu. Keskkomitee seab parteiorganisatsioonide ülesandeks selle otsuse elluviimise [1]. Töös "Eemalseisja nõuandeid" annab Lenin konkreetse plaani ülestõusu teostamiseks ja selle teostamise marksistlikud juhtmõtted, mis seisnevad selles, et koondada ülekaalukad jõud otsustavasse kohta otsustaval momendil ja ülestõusu järele tegutseda otsustavalt ning pealetungivalt, lüüa vastast ootamatult kui ta jõud on laialipillatud, taotledes sellejuures iga päev, iga tund edusamme [2]. Eesti bolševikud olid loonud otsustavates punktides - Tallinnas, Narvas, Tartus jne. ülestõusuks vajaliku jõudude ülekaalu. Nagu teame, rõhutab Lenin samas relvastatud ülestõusu eduka teostamise tingimustena üheaegset pealetungi kontrrevolutsiooniliste jõnkrute, kasakate jt. vastu nii Petrogradis endas kui ka väljaspool Petrogradi, Helsingist, Tallinnast jne. Eesti ja siin asuvate sõjaväeosade, eriti 12. armee väeosade seisukoht ja tegevus omas Petrogradi ja üldse kogu relvastatud ülestõusu käigule Venemaal väga suure tähtsuse. Seepärast langesid eesti, läti ja kohalike väeosade bolševikele tõsised ülesanded ülestõusu seljataguse kindlustamisel.

Nagu nägime, õnnestus Tartu bolševikel luua väga soodsad

---

1) Lenin, Valitud teosed, 2.kd., lk. 104
2) Samas, lk. 102 jj.

eeldused relvastatud ülestõusu teostamiseks Tartus. Siin oli bolševikel absoluutne jõudude ülekaal, kuna kohaliku kodanluse jõud olid äärmiselt nõrgad ja killustatud. Tartu aga omas määravat tähtsust kogu Lõuna-Eestile, eriti aga Lõuna-Eesti idaosale. Bolševike partei Keskkomitee, isiklikult Lenini ja Stalini ning bolševike partei Eestimaa Keskkomitee juhtimisel teostavad Tartu bolševikud ja Tartu Nõukogu auga neile langenud suure ülesande üldise ülestõusu raamides.

10.-13.oktoobril toimunud Põhjapiirkonna Nõukogude kongress asub bolševistlikule seisukohale relvastatud ülestõusu suhtes. Oktoobrirevolutsiooni organiseerimisel oli sellel kongressil määratu suur tähtsus. 10.oktoobril 1917.a. võtab VSDT(b) Keskkomitee vastu resolutsiooni relvastatud ülestõusu kohta, saates Keskkomitee volinikud tähtsamatesse kohtadesse. 16.oktoobril luuakse Parteikeskus seltsimees Staliniga eesotsas ülestõusu juhtimiseks. Ülestõusu Eestis suunasid ja juhtisid VSDT(b) Keskkomitee ja Parteikeskus ning ta volinikud Baltimere laevastiku juures Helsingis ja 12.armee juures Pihkvas. Petrogradi Nõukogu juurde luuakse Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee ülestõusu otseseks juhtimiseks. Selle eeskujul organiseeritakse ka Eestis nõukogude juurde sõjalis-revolutsioonilised komiteed, mis saavad relvastatud ülestõusu teostamise täisvolilisteks organiteks. Ka Tartu Nõukogu juurde luuakse ülestõusu eel Tartu Nõukogu Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee ja Revolutsiooniline Tribunal [1]. Tartus on revolutsioonilised jõud valmis iga silmapilk välja astuma sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks.

---

1) Saat, Eesti Bolševik nr.21, 1949, lk. 21

24.oktoobril 1917 algas relvastatud ülestõus Petrogradis. 25.oktoobril vallutasid ülestõusnute relvastatud jõud kõik tähtsamad strateegilised punktid Petrogradis. 25.oktoobril avaldati bolševike üleskutse "Venemaa kodanikele", milles teatati Ajutise Valitsuse kukutamisest ja riigivõimu minekust Nõukogudele. Ööl vastu 26.oktoobrit vallutati Ajutise Valitsuse viimne varjupaik - Talvepalee. Kodanluse võim Petrogradis oli kukutatud.

Sellises olukorras tuleb 25. oktoobri õhtul kell 10.45 Smolnõis kokku II Ülevenemaaline Nõukogude Kongress, kus bolševikud olid rõhuvas ülekaalus. Kongress kuulutas, et kogu võim on üle läinud Nõukogude kätte ja võttis vastu üleskutse, milles öeldi: "Tuginedes tööliste, soldatite ja talurahva määratu suure enamuse tahtele, tuginedes Petrogradis teostunud tööliste ja garnisoni võidukale ülestõusule, võtab kongress võimu enda kätte, ..." [1] .

Samaaegselt sündmustele Petrogradis toimub võimu ülevõtmine ka Tartus. 25.oktoobri hommikul hõivavad revolutsioonilised sõjaväed Tartu Nõukogu, Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee käsul raudteejaama ja kõik teised tähtsamad strateegilised punktid linnas [2] . Võim oli kohapeal läinud Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Nõukogu kätte. Seoses võimu ülevõtmisega avaldab Tartu Nõukogu Täitevkomitee 26.oktoobril üleskutse [3] Tartu linna kodanikele, kus teatatakse Ajutise Valitsuse kõrvaldamisest ja võimu minekust Ülevenemaalise Nõukogude kongressi kätte ning kohtadel kohalike nõukogude kätte. Üleskutse nõuab Tartu elanikelt rangeima revolut-

---

1) ÜK(b)P Ajaloo lühikursus, lk. 168
2) Saat, Eesti Bolševik nr.21, 1949, lk. 21
3) Postimees nr.245, 27.10. 1917

sioonilise distsipliini säilitamist. Üleskutses öeldakse: "Igasugune organiseerimise katse üleüldise korra rikkumiseks ja vasturevolutsiooniliste segaduste sünnitamiseks saab halastamata maha lämmatatud"[1]. Üleskutses lubatakse kõigile korteri- ja isikupuutumatus. 27.-29.oktoobri jooksul keelatakse omaalgatuslike miitingute korraldamine[2].

Tartu Nõukogu Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee määrab uute korralduste elluviimiseks tähtsamatele administratiivkohtadele oma komissarid[3]. Kubermangukomissari abi kohale määratakse sm. Suuder, Tartu maakonna komissariks sm. Hea, Tartu linna miilitsaülemaks sm. Streuss ja trükiasjanduse komissarideks sm-d Girschfeldt ja Suuder[4].

25.(26.) oktoobril korraldatakse Tartu Nõukogu Täitevkomitee poolt kõigis Tartu sõjaväeosades miitingud toimunud sündmuste selgitamiseks. Eesti tagavarapataljonis võetakse bolševike Suuderi ja Janneli kõned mürisevate kiiduavaldustega vastu. Ühehäälselt võetakse vastu järgmine resolutsioon: "Et Ajutise Valitsuse poliitika, mis kapitalistide ja mõisnike huvide järjekindlas kaitsemises ja teostamises esineb, Vene riigi hukatuse servale on viinud ja seda nagunii kuristikku lükata ähvardab, näeme meie, teise Eesti tagavaraväe polgu soldatid, et ainuke pääsemise tee selles seisab, kui tööliste ja soldatite nõukogud viibimata võimu enese kätte võtavad. Meie, Eesti soldatid, saame ainult nõukogude käskusid täitma ja nõukogude kaitseks välja astuma"[5]. Üksmeelselt tervitavad Tartu sõjaväed nõukogude võimu kehtestamist.

---

1) TTSSN Teataja nr.14, 1.11. 1917.
2) Postimees nr. 245, 27.10.1917.
3) TTSSN Teataja nr.14, 1.11. 1917.
4) Molot nr.1, 12.11. 1917.
5) TTSSN Teataja nr.14, 1.11.1917.

Samale seisukohale asub ka Tartu töölisklass. Tartu Vabatööliste Ühenduse Nõukogu avaldab 28.oktoobril oma täielikku usaldust nõukogude võimule [1]. 3.novembril korraldatud töölis-koosolek [2], Tartu telefonivabriku töölised, rätsepate ametiühing [3], Tartu rauatööliste ametiühingu koosolek [4] jne. kiidavad heaks bolševike tegevuse ja tervitavad võimu ülemineku nõukogude kätte. Seda teeb Tartu töötava rahva enamik.

Pärast võimu ülevõtmist on olukord Tartu linnas täiesti rahulik. Kohalik kodanlus ei oma mingeid jõude revolutsiooni vastu võitlemiseks, kodanlik miilits ja tagavaramiilits ei tee katsetki vastuhakuks. Linnas on võim täielikult revolutsiooniliste sõjavägede ja tööliste Punakaardi käes. Nagu kõikjal, nii saboteerivad ka Tartus posti- ja telegraafiametnikud, ent neid sunnitakse revolutsioonilise käsu alusel oma töökohustusi täitma.

Hirmunud ja jõuetu kodanlus asub näiliselt neutraalsele positsioonile. J. Tõnisson artiklis "Mis nüüd?" arvab, et Tartu kodanlusel polevat põhjust senise Ajutise Valitsuse eest tulle minna. "Nii tuleb meil praeguste sündmuste puhul üleüldlikult äraootlik seisukoht valida, ilma et meie kindluseta seisukorras ühe ehk teise sihi pärast võitlusesse tungiksime" [5]. Nii asub eesti kodanlus esialgu jälle äraootavale seisukohale. Sellise seisukoha tingis kohapealse kodanluse võimetus midagi ette võtta revolutsiooni vastu. Peamise lootuse pani Tartu kodanlus Kerenski katsetele kontrrevolutsioonilist pealetungi Petrogradi vastu teostada, et

---

1) TTSSN Teataja nr.14, 1.11. 1917.
2) TTSSN Teataja nr.16, 8.11. 1917.
3) TTSSN Teataja nr.19, 17.11. 1917.
4) Edasi nr.2, 21.11. 1917.
5) Postimees nr.245, 27.10. 1917.

kukutada nõukogude võim. Samal ajal aga eesti kodanlus asub võitlusse nõukogude võimu ja bolševike vastu vale ning laimu abil, tembeldades uue võimu mitteseaduslikuks, ülestõusu "mässuks" jne. jne.

Mis puutub Kerenski kontrrevolutsioonilistesse katsetesse, siis ei anna need tulemusi. Kerenski taotlus - saada 12.armeest sõjavägesid - kukub haledalt läbi. 12.armee piirkonnas moodustatud 12.armee ringkonna Sõjalis-Revolutsioonine Komitee, kuhu kuulusid VSDT(b)P Keskkomitee, 12.armee ja Läti VSDT(b)P organisatsioonide, Läti kütipolgu, Võnnu, Volmari ja Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude esindajad [1], ajas nurja kõik Kerenski katsed siit sõjavägesid saada. Kohtadel tegutsesid 12.armee Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee täisvoliliste esindajatena komitees esindatud Nõukogud [2]. Tartust, nii nagu Tallinnast ja Narvastki, ei lähe läbi ükski kontrrevolutsiooniline väeosa Petrogradi vastu.

12.armee ja Tartu bolševikud täitsid auga neile leninlikus ülestõusu plaanis ettenähtud ülesanded.

Nagu Petrogradis nii on ka Tartus revolutsiooni streigimurjateks parempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud. Petrogradis lahkuvad nad. 2.Nõukogude kongressilt. Tartus avaldavad nad novembri algul lendlehti, missugustes teatavad, et nad nõukogude valitsust ei tunnusta ja et nad Tartu Nõukogust lahkuvad. Samuti kutsutakse rahvast "...nõukogude valitsust mittemaksvaks tunnistama ja tema käskusid mitte täitma [3]. See oli ülestõusnud töölisklassi ja kehvtalu-

---

1) TTSSN Teataja nr.14, 1.11. 1917.
2) Samas
3) TTSSN Teataja nr.16, 8.11. 1917.

rahva otsene reetmine, avalik ja tingimusteta üleminek imperialistide poole.

Kuid kohalikud kokkuleplased julgevad veelgi rohkem. Nii esser Jans, kes ajutiselt kubermangukomissari abi Ostraţi ärasõidu tõttu selle kohuseid täidab, keeldub Tartu Nõukogu poolt määratud komissarile (Suuder) võimu üle andmast. Veel enam, Jans asub ise võimuhaaramisele - ta kuulutab "Postimehes" kogu rahvale, et tema ainuvõimuline seaduslik valitseja on, ja et kohalikud vallavalitsused võivad ainult tema eeskirjade järele toimida [1]. Seega kutsus Jans avalikult nõukogude valitsuse korraldustele vastu hakkama. Ta püüab end kujutada ainukese seadusliku võimuna kohapeal, kuigi Ajutine Valitsus, kelle komissar ta kohapeal oli, oli kukutatud. Tartu Nõukogu arreteeris Jansi sellise kontrrevolutsioonilise tegevuse pärast - nii lõpeb Jansi "võimuhaaramiskatse" Tartus [2]. Samuti Tartu maakonna maanõukogu, kus, nagu eelnenust teame, domineerisid esserid, töötades siin koos kohaliku kodanlusega, ei tunnusta oma otsuses nõukogude võimu, 26.oktoobril 2.Nõukogude kongressi poolt vastu võetud maadekreeti jne. [3]. Nii kujuneb kodanlusest ja väikekodanlikest kokkuleppeparteidest ühine kontrrevolutsiooniline rinne nõukogude võimu ja bolševike vastu. Nad tõstavad meeletu laimu- ja valekampaania bolševike ja nõukogude vastu, kus süüdistatakse neid võimuhaaramises, vägivallas, õhutatakse rahvuste vahelist vaenu jne. Esserid ja menševikud püüavad bolševikevastast kihutustööd teha tööliste ja eesti soldatite hulgas, ent see ebaõnnestub neil täielikult. Tuntud esseride tegelane Joonas

---

1) TTSSN Teataja nr.19, 17.11. 1917.
2) Samas
3) Edasi nr.2, 21.11. 1917.

peab Tartu eesti pataljoni soldatite koosolekult väljanaerduna lahkuma. Tartu eesti pataljon asub 31. oktoobri resolutsioonis bolševike seisukohtadele, nõudes kiire rahu sõlmimist, maa viivitamatut maatameestele andmist ja tööstustes tootmise üle tööliste kontrolli teostamist.[1]

Kontrrevolutsioon püüab organiseerida Tartu üliõpilaskonnas üldist protesti nõukogude võimu kehtestamise vastu. Ent Oktoobrirevolutsiooni päevil üliõpilaste bolševike initsiativil loodud sotsialistide-internatsionalistide grupp ülikoolis, kuhu koosnes bolševikest, menševikest-internatsionalistides ja mõnest vähemast rühmitusest nurjab selle taotluse. Neli päeva järjest toimuvad Oktoobrirevolutsiooni järele ägedad vaidlused üliõpilaste üldkoosolekul aulas. Reaktsioonilise üliõpilaskonna taotlus ei lähe läbi. Üliõpilaskonna enamiku sümpaatia võidab sotsialistide-internatsionalistide resolutsioon, mis märgib, et proletariaadi diktatuuri ja nõukogude võimu kehtestamine oli klassivõitluse arengu paratamatu tulemus, sest vastasel korral oleks võitnud aadellik-suurkodanlik reaktsioon.

Ja kuigi sotsialistid-internatsionalistid ei toeta täielikult bolševike poliitikat, kutsuvad nad üliõpilaskonda üles koostööle nõukogude võimuga, sest igasugune vastupanu uuele võimule või isegi igasugune salajane sabotaaž tema ülesehitustööle, tähendab praegusel momendil kohutavat hädaohtu demokraatlikule töörahvale Venemaal[2].

Teatavasti Oktoobrirevolutsiooni teostasid bolševikud blokis pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääridega,

---

1) Maatamees nr.49, 11.11. 1917.
2) Molot nr.7, 19.11. 1917.

kui töötava rahva kihtide teatud osa esindajatega. See blokk eksisteeris ka Eestis nii Oktoobrirevolutsiooni teostamisel, kui ka mõnda aega pärast seda. Kuid see ei kehti Lõuna-Eesti ega Tartu kohta. Tartus, Viljandis ja Pärnud sotsialistide-revolutsionääride ja menševike organisatsioonid jäävad tervikuna kontrrevolutsiooni poolele, nagu see ilmnes juba mainitud parteide tegevuse vaatlusest ülal. Erandi Tartus moodustab just üliõpilaste- sotsialistide-internatsionalistide grupp (umbes 50 liikmeline), kes asus täielikule koostööle Tartu Nõukoguga, tegutsedes eriti aktiivselt Tartu Nõukogu Kultuur-Haridusosakonnas [1]. Põhja-Eestis aga esserid tervikuna jäävad esialgu blokki bolševikega ja töötavad nendega koos nõukogudes.

Eesti sotsialistide-revolutsionääride lähenemine ilmneb eriti selgelt Eesti Asutava Kogu valimiste käigus, millal Tartu, Viljandi ja Pärnu sotsialistide-revolutsionääride parteiorganisatsioonid eraldi valimisnimekirja üles seavad, kusjuures nad bolševikega koostöötamisest nõukogudes keeldusid. Seega Eestis toimub esseride lähenemine territoriaalsel alusel - väikekodanlikud Lõuna-Eesti esseride parteiorganisatsioonid vajuvad kohe kontrrevolutsiooni rappa, kuna Põhja-Eestis see toimub hiljem [2]. Kuid seda kiiremini toimus töörahva hulkade viimastegi kihtide ärapöördumine esseride partei loosungite alt. Ajalehtedes ilmub rida avalikke teateid esseride parteist ja ta valimisnimekirjast väljaastumise kohta. Nii K. Saar teatab ajalehes "Edasi", et ta esseride parteist välja astub, kuna

---

1)
1) Edasi nr.15, 20.01 (2.02.) 1918.

see kõhenenud on. "Pääle selle olen mina kui pahempoolne s.r. parempoolsete nimekirja nr.4 (Tartu, Viljandi ja Pärnu esseride parteiorganisatsioonide saadikukandidaatide nimekiri Eesti Asutava Kogu valimistel - K. S.) üles võetud, kes viimasel ajal rahvalist vaenu õhutavad, see kõik on minule, kui tööliste asemikule haavav ja teotuseks"[1]. Samuti teatab esseride parteist väljaastumisestja valimisnimekirjast nr.4 oma kandidatuuri mahavõtmisest Tartu Eesti Tagavarapataljoni soldat J. Metsalo[2] ja terve rida teisi pahempoolseid essere. Seega toimub Lõuna-Eestis ja Tartus eesti kodanluse agentuuri - töörahva reetnud esseride partei kiire lagunemine. Töörahva hulgad tulevad üle bolševike poole ja samuti esseride partei realiikmed.

Eriti teravneb ideoloogiline võitlus seoses 12.novembril toimuvate Ülevenemaalise Asutava Kogu valimistega. Eesti kodanlus on püüdnud sotsialistliku revolutsiooni teostamist Eestis kujutada bolševike avantüürina vene soldatite abil, kuna eesti rahvas olevat sellest kõrvale jäänud ega olevat kunagi bolševikke toetanud. See on kõige jämedam vale. 1917.a. sündmused ja faktid lükkavad selle täiesti ümber. 12.novembril 1917.a. toimunud Ülevenemaalise Asutava Kogu valimised Eestis tõendavad otse vastupidist. Bolševike partei sai sellal poole Eestis hääletanute arvust. Ka Tartus, Tartu maakonnas ja siin asuvais sõjavägedes olid bolševikud kõige tugevamaks parteiks neil valimistel, kusjuures Tartu linna osas tuleb kindlalt arvestada seda, et ta oli rõhuvas enamuses väikekodanliku ilmega linn, kus suurtööstus puudus ja tööstus-

1) Edasi nr.21, 27.01.(9.02.) 1918.

2) Edasi nr.23, 12.02.1918.

töölised moodustasid vaid väikese osa linna rahvastikust. Lisaks kõigele muule algas siin selge poliitilise joonega bolševistlik selgitustöö hiljem kui Tallinnas ja üldse Põhja-Eestis, mille tingisid siinsete bolševike oportunistlikud vead. Tartu linnas saavad bolševikud üle 5400 hääle. Eesti kodanlus, kes blokeerib koos vene, saksa, juudi jne. kodanlusega, saab kokku 8382 häält, nn. Eesti Sotsiaaldemokraadid 926 häält, kuna seni Tartus küllaltki tugev olnud esseride partei sai vaid 349 häält [1]. Siinjuures tuleb arvestada, et valimised toimusid kodanluse ja väikekodanlike parteide ägedaima kallaletungi olukorras bolševikele, ent sellele vaatamata said bolševikud Tartus äraantud häältest üle 33%. Veelgi paremad tulemused ilmnevad Tartu maakonnas, kus bolševike valimisnimekiri saab 15030 häält, seega 40% hääletanute arvust maakonnas. 1917.a. kevadel Tartumaal domineerinud esseride partei saab vaid 8193 häält [2]. Veelgi rõhuvama võidu saavutavad bolševikud Tartu garnisonis [x] - siin võistlevad peamistena esserid ja bolševikud. Valimiste tulemuseks on bolševike täielik võit, kes saavad üle 8000 hääle. Esserid saavad 2000 häält [3]. Eriti tähtsad on tulemused Tartu Eesti tagavarapataljonis. Siin võistlevad peamiselt bolševikud ja eesti kodanlus, kes 12.armee piirkonnas blokeeris koos nn. Ukraina rahvuslik-kodanliku rühmitisega [4]. Bolševikud saavad siin 1623 häält, eesti kodanlus aga 621 häält. Menševike nimekiri saab 9, esseride nimekiri 28 ja rahvus-sotsialistide nimekiri 109 häält [5]. Seega bolševikud

---

1) Maatamees nr.57, 30.11. 1917.
2) Samas
3) Molot nr.10, 23.11.1917.
4) Postimees nr.240, 21.10.1917.
5) Molot nr.10, 23.11.1917.
x) 12.armee valis tsiviilelanikkonnast lahus. Tartu garnison kuulus 12.armee koosseisu

saavad üle 66% häältest Tartu Eesti tagavarapataljonis. Nende andmete valgusel on meile täiesti selge kodanluse apologeetide saamatu vale. Eesti töörahva enamik asus bolševike loosungite alla ja see protsess mitte ei kahanenud, vaid kasvas seoses Nõukogude võimu edasiste sammudega.

Kuid eesti kodanlus ei taha end tunnistada võidetuks. Toompeal istuv kurikuulus Maanõukogu saab kontrrevolutsiooni keskuseks. Eesti kodanlus tõstab üles "iseseisvuse" loosungi võitluseks revolutsiooni vastu. Eesti kodanlus, ega tema osana Tartu kodanlus, ei rääkinud midagi eesti iseseisvusest enne Oktoobrirevolutsiooni. Veel septembris kirjutab "Postimees", käsitledes Venemaa tulevast riigikorda, et eestlased, s.o. eesti kodanlus on "... oma seisukoha riigikorra asjus avaldanud, meie nõuame föderatiivset vabariiki."[1].

Ent kohe Oktoobrirevolutsiooni järele ka Tartu eesti kodanlus hakkab orienteeruma "iseseisvusloosungile". "Postimees" on nõukogude vastase propaganda esiridades. Ta süüdistab bolševikke tekkinud näljas, vene rubla kursi languses, kodusõja lahtipäästmises, isegi tööliste petmises jne.[2]. Tartu kodanluse agitatsioon ja tegevus aktiviseerub eriti seoses nn. Eestimaa Maamõukogu sündmustega. 12.nov. võtab Eestimaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee vastu otsuse kontrrevolutsioonilise Maanõukogu laialisaatmise kohta. Sellele järgneb 15.nov. Maanõukogu poolt enda "kõrgemaks võimuks" kuulutamine Eestis. Tallinna töörahva määratud hulgad ise ajasid selle Maanõukogu istungi laiali. 2o.novembril vastavalt Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee otsusele V. Kingis-

---

1) Postimees nr.203, 7.09.1917.
2) TTSSN Teataja nr.18, 15.11.1917.

sepa korraldusel saadetakse Maapäev laiali [1] .

Seoses nende sündmustega arendab ka Tartu eesti kodanlus kõige ägedamat nõukogude vastast kihutustööd. Just 15.-20.novembri paiku on kodanliku "iseseisvuse" agitatsioon ja nõukogude vastane laimukampaania oma haripunktis. Seda iseloomustab ääretu rahvuslik šovinism ja otse uskumatu laim bolševike vastu. Rahvusliku vaenu õhutamine on kõige teravamini siin suunatud just lätlaste vastu. Levitatakse laiali kuulujutte, nagu tahaks lätlased Lõuna-Eestit ära võtta, Läti sõjapõgenikud olevatki juba poole Viljandimaad üle võtnud jne. Kohalik kodanlus väidab, et kohalik Tartu Nõukogu ja ka selles asuvad lätlased ei lase ellu viia Venemaa Rahvakomissaride Nõukogu dekreeti enesemääramise õiguse kohta [2] . Seepärast tõstab kodanlus koos väikekodanlike kokkuleppeparteidega esile plaani - luua Tartus uus nõukogu, kuhu kuuluksid ainult eestlased kõigist ühiskonnaklassidest, nii tööliste, ametnike kui ka kodanluse esindajaist, sest ka töösturid ja kaupmehed tahtvat nüüd kõigi teiste rahvakihtidega "vennalikult koos töötada" [3] .

Eriti ägedat kihutustööd arendab Tartu eesti kodanlus eesti tagavarapataljonis, püüdes saada eesti soldateid relvastatud jõuna enda poolele, et nende abil organiseerida kontrrevolutsioonilist väljaastumist nõukogude võimu vastu, tuua nad relvastatuina meeleavaldusele. "Postimees" kutsub avalikult üles sellel kontrrevolutsioonilisele väljaastumisele, mis pidi andma tuge Maanõukogu tege-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 47
2) Maatamees nr.56, 28.11. 1917.
3) Edasi nr.2, 21.11. 1917.

vusele. Seoses "Postimehe" nõukogude vastase tegevusega nõuab Tartu Nõukogu töölissektsioon "Postimehe" sulgemist [1].

Kontrrevolutsioonilise demonstratsiooniga otseselt seotud sündmused algavad juba 18. novembril, mil "Postimees" ignoreerides Nõukogu määrusi, pidi ilmuma rea kontrrevolutsiooniliste artiklitega. Tartu Nõukogu Täitevkomitee saadab kohale oma esindajad, kes "Postimehe" trükkimise ja laialisaatmise seisma panevad ja ta peatoimetaja J. Tõnissoni kinni võtavad. Kohalejõudnud eesti ohvitserid marurahvuslike soldatite kaasabil vabastavad vägivaldselt J. Tõnissoni [2]. Esmaspäeval 20.novembril kaks eesti kodanluse poolt pimestatud roodu võtavad üle Tartu Nõukogu jaoks tühjaks tehtud Bürgermusse ruumid. Kuid Nõukogu poolt väljakutsutud eesti ja läti soldatitest valve kõrvaldab need sealt kokkupõrgeteta. Seoses nende sündmuste ja kuulduste-ga Tartu Nõukogu Täitevkomitee korraldab mõned läbiotsimised, mis õigustasid end täiesti. Avastati kontrrevolutsioonilise sõjariistus demonstratsiooni taotlus [3]. Seoses sellega Tartu Nõukogu Täitevkomitee oma 20.novembri öösisel istungil kuulutab linna sõjaseisukorras olevaks ja kokkupõrgete ärahoidmiseks keelab igasugused meeleavaldused [4]. Tartu Revolutsiooniline Komitee avaldab käskkirja, kuulutades linna sõjaseisukorras olevaks, keelab meeleavaldused ning öösise liikumise ja määrab Tartu garnisoni ülemaks eesti soldati Hea. Kõik avaldatud käskkirja mittetäitjad kuulutatakse Revolutsioonilise Tribunali karistuse alla langevaiks [5].

---

1) Molot nr.5, 17.11.1917.
2) Molot nr.9, 23.11.1917.
3) Samas
4) Samas
5) E dasi nr. 2, 21.11.1917.

Eesti töölistest koosnev Punakaart arreteerib nüüd uuesti J. Tõnissoni ja sellal Tartus viibiva polkovnik A. Tõnissoni kui Täitevkomitee otsustele mitteallunud isikud [1]. Kuid demonstratsiooni ei suudeta enam ära hoida. See toimub 21. novembril. Demonstratsioonist osavõtjad, mõnesaja marurahvusliku eesti soldati ja Tartu eesti kodanlike seltside näol ilmuvad raekoja ette. Heisatakse kodanlik sini-must-valge raatuse torni ja kutsutakse üles tunnustama Maanõukogu kõrgemaks võimuks Eestis. Nõukogu revolutsioonilised jõud ajavad demonstratsiooni laiali [2].

Tartu Eesti kodanlus pani oma pealootused Tartu eesti soldateile, kelle abil ta lootis isegi pööret Tartus teostada. Ent tal ei õnnestunud demonstratsioonile tuua kuigi suurt hulka Eesti tagavaraptaljoni soldateid. "Maatamehe" andmeil võttis demonstratsioonist osa üks kümnendik pataljoni soldatitest [3] reaktsiooniliste ohvitseride juhtimisel. Ajaleht "Töölise" andmeil kaks roodu Eesti soldateid. Seega seni tavaliselt antud arv - 800 osavõtjat - näib olevat ülehinnatud. Isegi mitte kõik eesti kodanlikud seltsid ei võtnud "ärevate kuulujuttude mõjul", nagu kaebab "Postimees", demonstratsioonist osa [4].

Lisaks J. Tõnissoni ja polkovnik A. Tõnissoni vangistamisele arreteerivad tagavarapataljonis soldatid juba 21.novembril 40 demonstratsioonist osavõtnud eesti ohvitseri koos pataljoni komandöri Rosenbaumiga. Tartu saabub Tallinna Punase Kaardiväe salk, eesotsas V. Kingissepaga; puna-

---

1) Molot nr.9, 23.11.1917.
2) Edasi nr.3, 22.11. 1917.
3) Maatamees nr.56, 28.11.1917.
4) Postimees nr.1, 6.12.1917.

kaartlased vennastuvad Tartu eesti soldatitega. 22.novembril esinevad Eesti pataljonis sm-d V. Kingissepp ja E. Meister [x]. Nende kõned võetakse soldatite poolt kiiduavaldustega vastu [1].

Seoses toimunuga luuakse süüdlaste karistamiseks Sõjalis-Revolutsiooniline Tribunal, kuhu kuuluvad nende Eesti tagavarapataljoni roodude esindajad, kus teenisid arreteeritud ohvitserid, Tartu Nõukogu Töölissektsiooni Punase Kaardiväe esindajad, bolševike partei esindajad ja üks esindaja sotsialistide-revolutsionääride internatsionalistide hulgast. Tribunali tööd juhatab sm V. Kingissepp [2].

Tribunali otsused on väga leebed. Enamik arreteeritud ohvitseridest vabastatakse, kuna nad olnud ainult pimedateks tööriistadeks "tumedate jõudude" käes [3]. Varsti vabastatakse ka komandör Rosenbaum ja lipnik Alver Eesti tagavarapataljoni komissaride isiklikul vastutusel, kellede kontrolli all need ohvitserid lubasid tööle hakata [4].

Tartu kodanliku autonoomia demonstratsiooniga seotud sündmused olid eesti kodanluse poolt üheks kõige suuremaks avalikuks kontrrevolutsiooniliseks väljaastumiseks üldse nõukogude võimu vastu Eestis pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamist kuni Saksa okupatsioonini. Nagu nägime, kukkus see üritus haledasti läbi, suutmata kaasa tõmmata nõukogude vastu ei laiemaid rahvahulki ega eesti rahvuslikke sõjavägesid. Tartu kodanluse sõjariistus väljaastumine oli eesti kodanluse "iseseisvusloosungi" üks teostamisavaldus, iseseisvusloosungi, mis sündis 1917.a. oktoob-

---

1) Molot nr. 10, 23.11.1917.
2) Edasi nr.5, 24.11.1917 ja Molot nr.11, 24.11.1917.
3) Edasi nr.5, 24.11. 1917.
4) Edasi nr.8, 28. 11. 1917.

ri-novembri klassivõitluse tules. "Iseseisvus" nagu nägime, lasti nn. Maapäeval lendu. Selle kohta kirjutab V.Kingissepp: "Nelja-viie nädala jooksul annab eesti kodanlus kõik, mis tal on anda vasturevolutsiooniliste ülesastumiste ja vasturevolutsiooni organiseerimise viiside poolest.

Tõnissonlaste "sõjariistus ülesastumine" Tartus sini-must-valge lipu vinnamisega raatuse torni, Püssi mõrtsukatöö, Viljandi ratsaväepolk ja Märjamaa valgekaart, need on esimesed telliskivid, millest 1918.a. veebruaris lapitakse kokku Eesti vabariigi savist jalad"[1].

Tartu eesti kodanluse ja väikekodanlike kokkuleppeparteide kontrrevolutsioonilised väljaastumised nõukogude võimu kehtestamise ja bolševike vastu kukuvad haledalt läbi. Revolutsioonilistele töölistele, soldatitele ja külakehvistule toetuv Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Nõukogu lööb tagasi kõik need kallaletungid ja asub üles ehitama nõukogude riigiaparaati Tartu linnas ja maakonnas.

Kokkuvõte

Septembris kujunevad kõik eeldused revolutsiooniliste jõudude organiseerimiseks rünnakule Ajutise Valitsuse ja kodanluse vastu.

Töörahvahulkade ja soldatite revolutsioneerumine, Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumise tulemused ja Tartu bolševike organisatsiooni vigade kõrvaldamine loob

---

1) Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 18

kõik eeldused tööliste, soldatite ja maaproletariaadi võitmiseks bolševike poole, mille tulemuseks on väikekodanlike kokkuleppeparteide isoleerimine rahvamassidest septembris ja Tartu Nõukogu bolševiseerimine.

Bolševistlik Tartu Nõukogu arendab energilist tegevust relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel. Eriti oluline on nõukogu tegevus Tartu Eesti tagavarapataljoni soldatite suure osa bolševiseerimisel ja selle reaktsioonilisema osa täielik neutraliseerimine Oktoobri ülestõusu päevil.

Tartu bolševike ja Tartu Nõukogu tegevuse tulemuseks rünnaku organiseerimise ajajärgul septembris-oktoobris oli kohaliku kodanluse ja väikekodanlike parteide täielik isoleerimine, mille tulemusena nad ei suuda nõukogude võimu kehtestamisele Tartus 25.oktoobril avaldada tegelikult mingit vastupanu. Tartu bolševikud, Tartu Nõukogu, Tartu töölised ja soldatid täitsid auga neile leninlikus ülestõusu plaanis ettenähtud ülesanded.

Toimunud sündmused ja faktid näitavad meile täie selgusega, et sotsialistliku revolutsiooni Eestis ja antud juhul Tartus teostasid eesti, vene ja läti rahvuste vennalikud revolutsioonilised jõud tööliste ja soldatite (talupojad soldatisineleis) näol. Seega Tartu töölisklass, Tartu eesti soldatid ja maakonna külakehvistu aitasid teostada Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni ja kaitsta ta tulemusi. See oli suur ajalooline ülesanne ja suur teene inimkonna ees.

Eesti kodanluse apologeedid püüdsid kõigiti laimata

eesti töörahvast ja soldateid, nagu poleks need revolutsioonist osa võtnud. Otse vastupidi, nii nagu Eestis, nii ka Tartus olid laialdased revolutsioonilised töörahvahulgad linnas ja maal koondunud bolševike partei ümber, kelle juhtimisel rünnati ja kukutati kodanluse võim. Bolševike partei oli 1917.a. oktoobris kõige tugevamaks ja mõjurikkamaks parteiks Tartu linnas ja maakonnas, mille üheks tõendiks on juba Asutava Kogu valimiste tulemused. Eesti bolševikud teostasid Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja relvastatud ülestõusu vastavalt Vene kommunistide revolutsioonilise taktika põhijoontele. Tartu bolševikud tegid küll suuri taktikalisi vigu, ent suutsid need kõrvaldada Tallinna ja Läti bolševike abiga ning see mängis olulist osa ülestõusu teostamises Tartus.

Sotsialistliku revolutsiooni tulemuse ja võidu Tartus määras ära Oktoobrirevolutsiooni üldine võit. Seepärast langevad ka täielikult kokku revolutsiooni võidu peapõhjused:

1) ka siinne eesti kodanlus oli poliitilises ulatuses kogenematu ega suutnud kiiresti kohaneda uutele poliitilistele oludele, asudes sõja jätkamise, mõisamaade võõrandamist eitavale ja töölistevastase poliitika teele. Ka siin suutis kodanlus püsida võimul vaid seni, kuni kontrrevolutsioonilised kokkuleppeparteid polnud isoleeritud rahvahulkadest ja paljastatud kodanluse agentidena, mille järele kohapealse kodanluse võim jäi kõlkuma maa ja taeva vahele;

2) ka siin omas määratu tähtsuse Venemaa revolutsioonilise töölisklassi osa, kelle üheks osaks oli Tartu töölisklass, kes sai kogu Venemaa revolutsioonidest kogenud töölisklassilt vennalikku abi;

3) ka siin omas töölisklass endal väärika liitlase eesti revolutsioonilise kehvtalurahva näol, kelle huvisid suutis rahuldada vaid töölisklassi poliitika;

4) Tartu töölisklassi eesotsas seisis tark bolševike partei, kes oskas ühendada rahva ülddemokraatliku liikumise rahu eest, talurahvaliikumise mõisamaade ülevõtmise eest, rõhutud rahvaste liikumise üheõigusluse eest ja proletariaadi liikumise kodanluse kukutamiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks ühtseks võitmatuks revolutsiooniliseks jõuks.

Kõige selle tõttu on Tartus teostunud sotsialistlik revolutsioon Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võõrandamatuks osaks, tema üheks lüliks.

IV Kohaliku Nõukogude riigiaparaadi ehitamine Tartu linnas ja maakonnas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni järel

Teine Ülevenemaaline Nõukogude Kongress väljendades ülestõusnud revolutsioonilise töörahva tahet sanktsioneeris võimu ülemineku nõukogude kätte. Ta võttis vastu dekreedid rahu ja maa kohta ning moodustas ühtlasi esimese Nõukogude valitsuse - Rahvakomissaride Nõukogu eesotsas sm. Leniniga. "25. oktoobrist (7. nov.) 1917 algas proletariaadi diktatuuri ajalugu Venemaal ning selle esimene arenemisfaas ka Eestis, algas Eesti nõukogude sotsialistliku riigi kui suure sotsialistliku riigi koostisosa ajalugu"[1].

Võiduka relvastatud ülestõusu järel seisis Venemaa töölisklassi ja tema juhi - bolševike partei ees suur ülesanne - purustada vana, proletariaadi diktatuuriks kõlbmatu kodanlik riigiaparaat ja asendada ta nõukogude riigiaparaadiga. "Asja tuum," kirjutas Lenin, "peitub selles, kas säilib vana riigimasin (mis on tuhandete niitidega seotud kodanlusega ja täiesti läbi imbunud rutiini ja inertsiga), või purustatakse see ja asendatakse

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 44.

uuega. Revolutsioon ei pea seisma selles, et uus klass käsutaks, valitseks vana riigimasina abil, vaid selles, et ta purustaks selle masina ja käsutaks, valitseks uue masina abil..."[1)]

Uue Nõukogude valitsuse programm oli esitatud sellistes põhilistes dokumentides nagu Teise Ülevenemaalise Nõukogude Kongressi läkitus "Töölistele, soldatitele ja talupoegadele" ja "Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon".

Nendes väljendatud printsiibid said ka Eestimaa nõukogude riikluse ülesehitamise alustaladeks.

Eesti töörahva eelnenud kogemused näitasid selgesti, et vanade riigiaparaadile toetuda ei saa. Tuletagem siinkohal meelde vaid kubermangukomissari K. Partsi, kodanliku maakonnavalitsuse ja linnavalitsuse ning toitluskomiteede tegevust Tartus. Pärast Oktoobrirevolutsiooni aga saavad need asutused kurikuulsa Eesti Maanõukoguga eesotsas kodanliku kontrrevolutsiooni ja nõukogude vastase võitluse ning sabotaaži keskusteks.

Vana kodanliku riigimasina lammutamine ja nõukogude riigi ülesehitamine toimus kõige ägedama klassivõitluse olukorras. Kujunes välja kaks lepitamatut leeri. Eesti töörahva enamik linnas ja maal koondus nõukogude võimu ümber ja asus aktiivselt nõukogude riigiaparaati üles ehitama, andes selleks kogu oma jõu ja ärganud loomingulise talendi. Selle Eesti rahva enamiku vastasleeri moodustas Eesti kodanlus, koos eesti menševike ja sotsialistide-revolutsionääridega, kes taotlesid nõukogude võimu likvideerimist ja kodanliku diktatuuri taastamist.

Eesti Maanõukogu ja Kubermangu Maavalitsuse laialisaatmisega, kes vahepeal oli jõudnud maha mängida enda "kõrgemaks või-

---

1) Lenin, Valitud teosed, 2. kd., lk. 171 jj.

muks" tunnustamise komödia, saab vana kodanlik valitsusaparaat väga raske hoobi. Eesti kodanluse kontrrevolutsiooni tähtsaim, juhtiv keskus lakkas tegutsemast. Kubermangu maavalitsuse funktsioonid lähevad üle Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteele. Viimase juures luuakse rahvamajanduse kultuuri ja administratiivalade juhtimiseks vastavad osakonnad.

"Nõukogude korra kehtestamine Tallinnas, kus bolševikel oli kindel tugi peaaegu 60 000-lise proletariaadi, revolutsioonilis-te sõdurite ja madruste näol, oli võrdlemisi kerge. Tegelik võitlus algas siis, kui bolševikud ning nende ümber koondunud sulased ja kehvtalupojad alustasid nõukogude võimu rajamist ning kindlustamist ja kodanliku valitsemisaparaadi lammutamist maakondades ja rohkem kui 350 vallas"[1].

Ka Tartu linnas ja maakonnas toimub see samuti ägedas ning raskes võitluses. Kohalik eesti kodanlus, toetatuna väikekodanlike kokkuleppeparteide poolt, kasutab kõiki võimalusi nõukogude võimu õõnestamiseks alates marurahvuslikust kihutustööst, relvastatud demonstratsioonist ja valgekaardi organiseerimisest ning kodanlike ametiasutuste nõukogudevastasest tegevusest, kuni majandusliku laose ja nälja organiseerimiseni, mis seisnes vilja peitmises põllparunite poolt maal ja ettevõtete kuritahtlikus seismajätmises linnas.

Kuid sellele vaatamata eesti kodanluse allakäik suureneb järjest ja alles Saksa Imperialistlik Okupatsioon päästis ta lõplikust hukkumisest.

---

1) Reimann, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 48.

1) Kodanliku riigimasina likvideerimine

Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu

poolt Tartu linnas.

25. oktoobril läks võim Tartu linnas ja samuti maakonnas Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Nõukogu kätte. Nüüd seisis Tartu bolševike ja Tartu Nõukogu ees ülesanne - likvideerida kodanluse poliitiline ja majanduslik võim, aga eelköige likvideerida endine kodanlik võimuaparaat, mis oli kölbmatu proletariaadi diktatuuri teostamiseks, ja mida kodanlus oli kasutanud enne nõukogude võimu kehtestamist ja mida ta püüdis kasutada kapeale seda, võitluseks töörahva võimu vastu.

Vana kodanliku riigiaparaadi likvideerimist ei saanud teostada mõne päevaga. See eeldas nõukogude riigiaparatuuri ülesehitamist, antud konkreetsel juhul Tartu Nõukogu aparaadi laiendamist ja tugevdamist, tema haldus-, majandus- ja riigikaitseorganite väljakujundamist.

Esimeseks sammuks kodanliku võimuaparaadi likvideerimise suunas oli Tartu Nõukogu komissaride nimetamine Tartu linna ja maakonna miilitsavalitsuste, maakonna valitsuse, pankade jne.[1] juurde. Ent Tartu Nõukogu ja tema komissarid põrkavad köikjal kodanlike asutuste ja ametnike sabotaažile. Tartu linnavolikogu ja linnavalitsus[2], Tartu Maakonnanõukogu ja maakonnavalitsus[3], kodanlikud toitluskomiteed jne. jälgides Eesti Maanõukogu ees-

---

1) Molot nr. 1, 12. 11. 1917.
2) Edasi nr. 23, 15.12.1917.
3) Edasi nr. 1, 21.11.1917.

kuju d eklareerivad, et nad ei tunnusta nõukogude võimu, Rahvakomissaride Nõukogu ega viimase dekreete. Kontrrevolutsiooni keskuseks Tartu linnas kujuneb Tartu linnavolikogu.

Kohapealsed kogemused näitasid selgesti, et kodanliku võimuaparaadi kõrvaldamiseta nõukogude võim ei saa eksisteerida. Seepärast Tartu Nõukogu asub kiiresti oma aparatuuri laiendamisele ja kaadrite kasvatamisele. Kõigepealt teostatakse 7.-21. novembril Tartu töölissaadikute, s.o. Tartu Tööliste Nõukogu ehk Tartu Nõukogu tööosakonna ümbervalimised [1]. Ümbervalimised annavad täieliku võidu bolševikele. 28. novembril valib ümbervalitud Tartu Tööliste Nõukogu oma juhatusse kõik bolševikud [2]. Tartu Tööliste Nõukogu vaheaegadel täidab tema funktsioone juhatus ja seda nüüd regulaarse tööosakonnana Tartu Nõukogu juures. Just temale langeb hiljem põhiline osa linna majanduselu korraldamisel, tööliskontrolli kehtestamisel ning kultuuriliste ülesannete teostamisel, kui ka Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu loomiseni detsembris nõukogude võimu kehtestamine maal.

Detsembri algul valitakse ümber ka Tartu Nõukogu Täitevkomitee. Siia valitakse 32 liiget, neist 22 eestlast. Täitevkomitee esimeheks saab eestlane Plau [3]. Seega eesti kodanluse laim, nagu oleks Tartu Nõukogus valitsenud "umbkeelsed", s.o. võõrast rahvusest isikud, ei oma mingit alust. Otse vastupidi - Tartu Nõukogu koosnes põhiliselt eestlastest, eest töörahvast, kes oma kätega ehitas Nõukogude korda Tartus ja maakonnas.

Tartu Nõukogu otsustab nüüd oma ridu puhastada reetureist. Nimelt 7. detsembril Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste

---

1) TTSSN Teataja nr.17, 11.11.1917.
2) Edasi nr. 18, 9.11.1917.
3) Edasi nr. 18, 9.12.1917.

Saadikute Nõukogu üldkoosolek otsustab menśevike ja parempoolsete sotsialistide-revolutsionääride parteide esindajad, kes Oktoobrirevolutsiooni ajal reeturlikult keeldusid tunnustamast Nõukogu poolt võimu enda kätte võtmist ja ütlesid lahti Nõukogu tööst, - Nõukogust välja heita. Selle otsuse alla ei langenud vabrikutes ja soldatite poolt valitud saadikud kui rahvaesindajad [1]. Seega ühtlasi lõppes ka parteide esinduse institutsioon Tartu Nõukogus.

Selle otsusega andis töötav rahvas oma hinnangu nende kontrrevolutsioonilisele tegevusele.

Samal ajal, novembris-detsembris, laiendatakse energiliselt Tartu Nõukogu aparatuuri, laiendatakse vanu ja luuakse uusi osakondi juurde. Ajalehtedest saadud andmeil on 1917.-1918.aastate vahetusel olemas töö-, majandus-, kultuur-haridus-, administratiiv- (sellele allub ka miilits), rahandus-, toitlus-, tervishoiu-, varumis-jaotamis-, söja- ja demobilisatsiooni osakonnad. Nende juures töötab **rida** komisjone ja nõukogusid, nagu korterinõukogu, küttekomisjon jne. Kuna Nõukogu Täitevkomitee ise oli suureks kasvanud, siis hakkab nüüd kitsama juhtimisorganina tegutsema Nõukogu Täitevkomitee Presiidium, mis teostas Nõukogu töö juhtimist Täitevkomitee istungite vaheajal, valmistas ette viimase päevakorra jne. Seega on 1917.a. lõpuks välja kujunenud juba küllalt keerukas nõukogude valitsemisaparaat, mille kaadrid oli Nõukogu valinud ise töörahva parimate esindajate hulgast. Kõik Nõukogu alalised töötajad muutuvad palgalisteks. Nõukogu rahaliste sissetulekute esialgseks kindlustamiseks määratakse

---

1) Edasi nr. 18, 9.12.1917.

pankades hoiul olevatele rahasummadele ühekordne 1%-line maks[1].

Paralleelselt Tartu Nõukogu valitsusaparaadi väljakujunemisega asub viimane kodanliku riigiaparaadi otsustavale likvideerimisele. Tähtsamaks sammuks sellel teel on Tartu linnavolikogu ja linnavalitsuse likvideerimine vastavalt 24. detsembril laialisaadetud Nõukogude valitsuse ringkirjale kõigi endiste kohalike omavalitsusorganite asendamisest nõukogudega[2].

Tartu linnavolikogu ja linnavalitsus deklareerivad korduvalt, et nad ei tunnista nõukogude võimu. Tartu linnavalitsus saboteeris kõigiti Tartu Nõukogu ja tema Täitevkomitee korraldusi, eriti aga ignoreerides Tartu Nõukogu määrust rikaste maksustamise kohta jne. Seoses Tartu linnavolikogu kontrrevolutsioonilise tegevusega Tartu Nõukogu oma 27. detsembri koosolekul võtab vastu otsuse, et sellist töörahvale vaenulikku linnavolikogu pole Tartule tarvis, Tartu Nõukogu loeb kahjulikuks ühes linnas kahe võimu olemasolu ja tunnistab linna omavalitsust Tartu Nõukogu kõrval vaid tehnilis-täidesaatva võimuna. Tartu Nõukogu esitab ühtlasi Tartu linnavolikogule kaks ultimatiivset küsimust, millele 2 nädala jooksul mittevastamise korral, või vastamisest kõrvale puiklemise juhul, linnavolikogu saadetakse laiali. Küsiti: "Esiteks, kas tunnistab Tartu Linnavolikogu oma praeguses koosseisus Rahvavalitsuse komissaride võimu ja rahva tahtmisel nendest jalule seatud riigikorda maksvaks?

Teiseks, kas tahab Tartu linna volikogu oma liikmete praeguses koosseisus astuda asjalikku koostöötamisse kohaliku kõrgema riigivõimu asutusega, üleval toodud alustel"[3].

---

1) Edasi nr. 17, 23.01. (5.02.) 1918.
2) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk.50.
3) Edasi nr. 34, 30.12.1917.

Kuna vastust ei järgne, siis Tartu linna bolševike organisatsioon 10. (23.) jaanuaril 1918.a. kutsub ära oma fraktsiooni Tartu linnavolikogust [1]. Sellele järgneb 18.(31.) jaanuaril Tartu Nõukogu otsus - linna volikogu laiali saata ja kogu linna majandusliku elu juhtimine enda kätte võtta [2]. Otsus viiakse kohe ellu. Seega Tartu Nõukogu muutus linnas ainukeseks valitsemisorganiks.

Detsembri lõpul saadetakse laiali endine kodanlik linna miilits ja organiseeritakse uus rahvamiilits, mis allutatakse Tartu Nõukogu administratiivosakonnale [3]. Jaanuari algul allutatakse Põhja-Liivimaa Toitluskomitee Tartu Nõukogu toitlusosakonna kontrollile [4]. 21. jaan.(3.veebr.) luuakse Tartu Rahvamajanduse Nõukogu, mis võtab kogu majanduselu juhtimise enda kätte [5].

Seega oli 1918.a. jaanuari lõpuks kogu võimutäius Tartu linnas läinud Tartu Nõukogu kätte.

2) Nõukogude võimu kehtestamine ja uue võimuaparaadi loomine Tartu maakonnas.

Kui Tartu linnas kodanliku riigiaparaadi purustamine ja kogu võimu koondamine Tartu Nõukogu kätte toimus võrdlemisi kergesti, siis Tartu maakonnas toimus see teravas klassivõitluses saksa mõisnike ja eelkõige eesti külakodanlusega. See

---

1) Edasi nr. 7, 11.(24.)01.1918.
2) Edasi nr. 14,19.01.(1.02.)1918.
3) F. R - 60, 1,11, lk.1.
4) Edasi nr. 6, 10.(23.)01.1918.
5) Edasi nr. 18, 24.01.(6.02.) 1918.

võitlus oli seda raskem, et valdades puudusid veel töörahva nõukogud ja külakodanlusel eriti sotsialistide-revolutsionääride näol oli veel teatav mõju talurahva hulgas. Eesti kodanlus, kes linnas sai ühe hoobi teise järel, klammerdus kramplikult oma viimaste võimupositsioonide - vallavalitsuste külge maal. Eesti külakodanluse kontrrevolutsioonilise tegevuse legaalseks keskuseks saab esialgu endine Tartu Maakonnanõukogu ja kodanlik-esserlik maakonnavalitsus eesotsas K. Partsi teise väljaande esser Jansiga.

1. novembril 1917.a. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee andis välja ajutise määruse uute töörahva maakonna- ja vallanõukogude valimise kohta. Selle määruse järgi oli valimisõigus palgalistel töölistel, teenistujatel, käsitöölistel ja vähese maaga talupoegadel, kes ei kasutanud võõrast tööjõudu. Valla nõukogusse valiti iga 200 elaniku kohta üks saadik, maakonnanõukogusse aga iga 2000 elaniku kohta üks saadik. Valimiste üldine läbiviimine pandi vanadele vallavalitsustele, kusjuures valimiste lõpuleviimise tähtajaks määrati 19. november [1)]. Samal ajal pidi teostatama mõisate ülevõtmine saksa mõisnike käest mõisatööliste ja valla töörahva nõukogude kätte.

See Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee määrus, mille elluviimine tähendas vanade maakonnavalitsuste ja vallavalitsuste kõrvale töörahva võimuorganite loomist ja järgnevalt esimeste likvideerimist, leiab teravat vastuseisu ja otsest sabotaaži vanade vallavalitsuste poolt, kes teda lihtsalt ei täitnud. Seepärast organiseeriti Tallinnas Punakaartlastest ja eesti

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 48.

soldateist 6-liikmelised relvastatud salgad e esotsas instruktoritega, kes olid läbi teinud erikursuse üldpoliitilistes, möisate ülevõtmise ja kohalike nõukogude valimiste küsimustes. Need salgad, arvult umbes sada, saadeti Tallinnast 9. detsembril maale ning nad teostasid Põhja-Eestis küllalt kiiresti ja resoluutselt vallanõukogude valimised valdades ja möisate ülevõtmise. Ent nende tegevus piirdus vaid Põhja-Eestiga.[1]

Hoopis raskem ja pikaldasem oli s ee protsess Lõuna-Eestis, samuti Tartu maakonnas. Tartu maakonnavalitsus ja vallavalitsused käies Eesti Maanõukogu jälgedes a suvad kontrrevolutsioonilise v astulöögi organiseerimisele. Jansi initsiatiivil 18. novembril 1917. kokkukutsutud Tartu Maakonnanõukogu oma otsuses tunnistab ainukeseks "kõrgemaks" võimuks Eestis Eestimaa Maanõukogu, kohtadel aga vanad maakondade ja valdade nõukogud. Otsuses ei tunnustata 26. oktoobril Lenini allkirjaga väljaantud Maadekreeti ega "Eesti maatameeste ja väikemaapidajate vallanõukogude ajutist määrust", ja otsus keelab kõigil asutustel ja kodanikel nende täitmise[2]. Selle otsuse saadab "seadusena" vallavalitsustele laiali maakonnavalitsuse esimees Jans oma ringkirjades, kus keelab igasugused valimised valdades ilma mookonnavalitsuse loata. Esialgu see mõjus ja andis kodanlikele vallavalitsustele suurt abi nende võitluses maaproletariaadiga. Seetõttu Tartumaal novembris jääb enamik möisaid üle võtmata ja valdade töörahvanõukogud valimata[3].

Just sellepärast, e t paljudes maakondades, eriti Lõuna-Eestis, valimised ei teostunud, 19. novembril Eestimaa Tööliste,

---

1) Edasi nr. 24, 31.01.(13.02.) 1918.
2) Edasi nr. 2, 21.11.1917.
3) Edasi nr. 19, 11.12.1917.

Soldatite, Maatameeste ja Väikemaapidajate Saadikute Nõukogu Täitevkomitee, mis nüüd ümber nimetati Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteeks, samuti nagu nimetati ümber uuesti valitud maakonna- ja vallanõukogud valdade ja maakondade töörahva nõukogudeks, otsustas valimiste läbiviimise tähtaega pikendada 17. detsembrini[1].

Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Nõukogul oli selge, et vanad kodanlikud asutused maakonnas tuleb likvideerida. Eeskätt tuli anda hoop reaktsioonilisele maakonnavalitsusele. Seepärast 27. novembril Tartu Nõukogu 3-liikmeline komisjon eesotsas Suuderiga võtab maakonnavalitsuse üle[2]. Ent selle kodanlik aparaat jätkas sabotaaži ja intriige. Jans, Lukksepp ja Ko. ei alistu, vaid deklareerivad, et nad ei allu Tartu Nõukogule kui "juhuslike isikute kogule"[3].

Tuli asuda kiiresti organiseerima nõukogude võimu aparaati maakonnas. Juba novembri teisel poolel Tartu Nõukogu tööosakond (Tööliste Nõukogu) asub organiseerima mõisate ülevõtmist ja valla töörahva nõukogude valimisi vallas. Kuna mõisnikud sellal massiliselt vilja ja kariloomi maha müüsid ja ära sahkerdasid, siis Tartu Nõukogu esialgse sammuna saadab Tartu Eesti Tagavarapataljonist revolutsioonilisi soldateid "...4-5 meheliste salkade kaupa kohale, kes kahtlastes mõisates kontrollipidamise oma kätte võtavad"[4]. Novembri lõpul avaldab "Edasi" juhendi mõisate ülevõtmise ja mõisa Töörahva Vanemate Nõukogude loomise kohta[5]. Paralleelselt mõisate ülevõtmise organiseerimisega toimuvad val-

---

1) Edasi nr. 7, 27.11.1917.
2) Edasi nr. 9, 29.11.1917.
3) Edasi nr. 11, 1.12.1917.
4) Edasi nr. 19, 11.12.1917.
5) Edasi nr. 7, 27.11.1917.

la töörahva nõukogude valimised. Tallinnas 3.-4. detsembril toimunud maatameeste konverentsil on Tartumaa vallad esindatud juba 20 saadikuga [1].

Novembri viimastel ja detsembri esimestel päevadel Tartu Nõukogu tööosakonna korraldusel võetakse üle Kirepi, Teedla [2], Meeri, Kastre ja Törvandi mõisad [3]. Mõisad lähevad otseselt valitud valla töörahvanõukogude kontrolli alla. Nii kirjutab "Edasi" 11. detsembril, et Tartu Nõukogu Tööosakonna tegevuse tulemusena on "Maatameeste ja väikemaapidajate valitud valla töörahva nõukogude kätte järgmised mõisad üle võetud: Rannu, Konguta, suur- ja väike, Valguta, Aru ja Luua" [4]. Võetakse üle ka eesti soost mõisniku Mihkel Munna (Tartu "piimakuningas" Munna vend) omanduses olev Teedla mõisa. Mõisate ülevõtmine ja valla töörahvanõukogude valimine toimub teravas klassivõitluses saksa mõisnikega ja eriti eesti hallparunitega, kes eesotsas "Postimehega" püüavad maatöörahvast kõigiti pimestada ja hirmutada. Vana-Kuustes hirmutavad mõisnikud ja hallparunid maatamehi Saksa sõjavägede tulekuga, need pidavat 2. või 8. detsembril kohale jõudma jne. Ent sellest hoolimata valivad maatamehed siin 3. detsembril oma saadikud nõukogudesse ja valla miilitsasse [5]. Vana-Kuuste mõisas kontrrevolutsiooniline propaganda algul ajabki nurja sisseseatud tööliskontrolli. Ent Tartu Nõukogu poolt kohale saadetud relvastatud salk arreteerib siin kontrrevolutsionäärid - kohapealse metsaülema ja kellegi Toome, kes anti revolutsioonilise kohtu kätte ja aitab mõisa uuesti töölis-te kätte võtta [6]. Detsembri jooksul teostataksegi Tartu maakonnas

---

1) Edasi nr. 18, 9. 12. 1917.
2) Edasi nr. 14, 5. 12. 1917.
3) Edasi nr. 16, 7. 12. 1917.
4) Edasi nr. 18, 9. 12. 1917.
5) Edasi nr. 21, 13. 12. 1917,
6) Edasi nr. 19, 11. 12. 1917.

põhiliselt möisate ülevõtmine ja valla töörahvanõukogude valimine. Ent on ka valdu, kus veel jaanuaris ei ole köik möisad üle võetud. Sarnaseid teateid on Ulilast [1] ja Otepäält. [2]

Detsembri keskpaigaks on maatöörahva organiseerimine jõudnud sellise astmeni, et 14. detsembril võib kokku tulla Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu. Tema 47 saadikust on 39 valdadest ja 8 Tartu Nõukogu poolt. Maakonnanõukogu valib 3-liikmelise Täitevkomitee eesotsas sm. Suuderiga. Aruanded kohtadelt näitavad, et maal areneb äge klassivõitlus. Enamik möisaid on juba üle võetud ja samuti on valitud peaaegu köikjal valdades töörahva nõukogud, ent mõnes vallas on kodanlikud elemendid osanud isegi nende ette otsa pugeda. Samas võtab Maakonnanõukogu kahelt sellisel viisil Maakonnanõukogusse sisse pugenud kodanlaselt (Saare ja Palupera valdade saadikuilt) ära hääleõiguse.

Arutades võimuküsimust, otsustab Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu, et see peab kuuluma linnas ja maal nõukogudele [3]. Samuti võetakse vastu otsused kooli, toitluskomiteede, maa ja miilitsa küsimustes. Punakaardi küsimuses otsustatakse, et "Igas vallas tuleb viibimata Punase-kaardi korraldamisele asuda..." [4].

Alates 14. detsembrist hakkab Tartu Töörahva Maakonnanõukogu Täitevkomitee koondama enda kätte kogu võimuaparaati ja selle juhtimist maakonnas.

Tartu Maakonnanõukogu Täitevkomitee koos Tartu Nõukoguga asub nüüd ellu viima Nõukogude valitsuse otsust köigi endiste omavalitsusorganite asendamisest nõukogudega ka Tartu maakonna osas. Vastava otsuse tegi 28. detsembril ka Üle-Eestimaaline Nõukogu oma järje-

---

1) Edasi nr.11, 16.(29.) 01.1918.
2) Edasi nr.12, 17.(30.) 01.1918.
3) Edasi nr.27, 20.12.1917.
4) Samas

kordsel istungil[1]. Seoses sellega Tartu Maakonna söja-revolutsiooniline komissar Plau annab 5.(18.) jaanuaril välja ringkirja, milles teatab, et vana maakonnakomissari amet kaotatakse ära ja kogu asjaajamine läheb Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu Täidesaatva komitee kätte, kuhu edaspidi köigis ametiasjus tuleb pöörata[2]. Samuti arreteeritakse Jans, kes ikka jätkas oma kontrrevolutsiooniliste keelukirjade saatmist valdadesse[3].

Seega jaanuari algul viiakse lõpule endise Maakonnavalitsuse likvideerimine ja kogu asjaajamine läheb Maakonna Töörahva Nõukogu kätte. 14. jaanuaril toimuval Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu järjekordsel istungil Täitevkomitee liige Kull võib oma aruandes Täitevkomitee tegevusest märkida, et kuigi Maakonna Nõukogu osakonnad pole veel lõplikult välja kujunenud ja kodanlus avaldab tugevat vastupanu, on Nõukogu tegevus rajatud kindlale alusele[4].

Jaanuaris toimub ka kodanliku omavalitsuse võimuaparaadi viimse lüli - vallavalitsuste likvideerimine, nende ülevõtmine valla töörahva nõukogude poolt. Juba 31. detsembril võetakse üle Luunja vallavalitsus. Ajalehe kirjasaatja hindab seda sündmust Luunja ajaloos "enam-vähem tähtsa päevana" millal "Vana tsaariaegne vallavanem andis oma ametikohustused üle maatamehe kätte"[5]. Järgneb Kaarepere[6], Vorbuse[7], Laeva[8] ja teiste vallavalitsuste ülevõtmine. See toimub suures osas jaanuaris, ent on ka rida teateid veel veebruarist vallavalitsuste ülevõtmise kohta.

Jaanuaris-veebruaris viiaksegi lõpule kodanlike vallavalit-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1951, lk. 50
2) Edasi nr. 4, 5.(18.) 01. 1918.
3) Samas
4) Edasi nr. 17, 23.01. (5.02.) 1918.
5) Edasi nr. 6, 9.(22.) 01. 1918.
6) Edasi nr. 12, 17.(30.) 01. 1918.
7) Edasi nr. 17, 23.01.(5.02.) 1918.
8) Samas

suste likvideerimine Tartumaa valdades, võim läheb köikjal maatöörahva kätte. Võimu ülevõtmine toimus teravas võitluses eesti külakodanlusega. Selles võitluses maatöörahvas toetus kindlalt Tartu linna töölisklassile ja revolutsioonilistele soldatitele. Külakodanlus saab köikjal lüüa. Tartu maakonna külakehvistu ja maproletariaat astus kindlalt välja nõukogude korra kaitseks. Tunnistust maatöörahva meeleolust maakonnas sellal annab Vastse-Kambja mõisa tööliste resolutsioon: "Meie Vastse-Kambja mõisa töölised, tunnistame ainsamaks valitsusvõimuks Eesti töörahva nõukogu täidesaatvad komiteed ja protesteerime köiksugu marurahvusliste kihutustöö tegijate vastu, kes korjavad mööda külasid hääli tagurlise maapäeva hääks"[1].

Näiteks üldisest klassivõitluse käigust nõukogude võimu kehtestamise eest Tartu maakonna valdades võiks olla sündmused Valguta vallas. See on üldse revolutsiooniline vald. Juba suvel käivad siin suurel arvul bolševistlikud ajalehed. Pärast Nõukogude võimu kehtestamist selles vallas ühena esimestest Tartumaal valitakse valla töörahva nõukogu. 5. detsembril 1917 võetakse üle kohalik mõisa, 26. jaanuaril 1918 vallavalitsus, vaatamate sellele, et hallparunid ähvardasid valla töörahva nõukogu liikmeid salaja maha lasta jne., "...mille järeldus oli, et töörahvas neilt püssid ära võttis ja paar isikut arresteeris, keda Tartu Tribunal Eestimaalt välja elama mõistis, nii olid meie hallid parunid täiesti proletariaadi diktatuuri all..."[2]. Ent Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee poolt saadetud instruktor, nagu maatamehed kaebavad, olevat hakanud taluperemehi ja hallparuneid jälle soosima. Loodetak-

---

1) Edasi nr. 6, 9.(22.) 01. 1918.
2) Edasi nr. 27, 3. 02. 1918.

de, et Tartu Nõukogu sellele varsti lõpu teeb.

Jaanuari lõpul muudetakse kohalik tööliste selts bolševike partei organisatsiooniks, kuhu astub 94 liiget Valguta maaproletariaadi ridadest, kes seadsid omaülesandeks rahva poliitilise kasvatamise [1]. See fakt näitab kujukalt, kui suureks oli maatöörahva hulgas kasvanud bolševike partei autoriteet, sest selle partei juhtimisel saavutas maatöörahvas oma suured ajaloolised võidud.

3) Kohaliku nõukogude riigiaparaadi sunniorganite väljakujunemine ja nende tegevus nõukogude võimu kaitsmisel ning kindlustamisel.

Riik üldse on klassivastuolude lepitamatuse produkt ja väljendus. See on täiesti kehtiv ka nõukogude riigi kohta sotsialismi ülesehitamiseni ja ekspluataatorlike klasside hävitamiseni, kuid ta on kvalitatiivselt uus riik, kus riigi surveaparaat oli suunatud ekspluateeriva vähemiku mahasurumisele laiade töörahvahulkade huvides.

Kodanlus ja teda teeniv bürokraatia, sõjaväeline juhtkond jne., olles kaotanud oma endise "paradiisi", asusid võitlusse selle tagasivõitmiseks, töörahva võimu kukutamiseks. Just nende vastu pidi nõukogude võim kasutama oma sunniaparaati ja õigesti kujundama selleks vajaliku spetsiifilise sunniorganite süsteemi. Ekspluataatorlikes riikides esindus- ja valitsus.ehk täidesaatvate võimuorganite (parlamendid, kesk- ja kohalikud valitsusasutused) kõrval

---

1) Edasi nr. 27, 3. 02. 1918.

olid sellisteks sunnivõimu organiteks alaline rahvast eraldatud armee, politsei, vastuluure, kohus ja vanglad. "Alatine sõjavägi ja politsei on riigivõimu jõu peamised relvad..." [1] . "Kõigis kodanlikes vabariikides, isegi kõige demokraatlikumais, on politsei peamiseks rahvahulkade rõhumise vahendiks (nagu alaline armeegi); alati võimalike tagasipöörete pandiks... Olles eraldatud rahvast, moodustades professionaalse seisuse, koosnedes inimestest, kes on "välja õpetatud" vägivalla najal vaese elanikkonna vastu, inimestest, kes saavad veidi kõrgemat palka ja võimu "privileege (rääkimata altkäemaksudest"), jääb politsei igasuguseis demokraatlikes vabariikides kodanluse valitsuse ajal paratamatult tema ustavaimaks tööriistaks, toeks ja kaitseks" [2] . Seepärast "... iga revolutsioon, lõhkudes riigiaparaadi, näitab meile selgesti, kuidas valitsev klass püüab taastada teda teenivad relvastatud inimeste salgad, kuidas rõhutud klass püüab luua uue seda laadi organisatsiooni, mis oleks suuteline teenima mitte ekspluateerijaid vaid ekspluateeritavaid" [3] .

Samuti tõusid üles Eestis ja Tartus küsimused kodanlust teenivate sunnivõimuorganite - vana armee ja eriti eesti rahvusväeosade, kodanliku miilitsa ja kodanliku kohtu lammutamisest ning nende asemele Sotsialistliku sõjaväe, nõukogude miilitsa ja nõukogude revolutsioonilise kohtu loomise ülesanded. Seda nõudsid kodanliku kontrrevolutsiooni mahasurumise huvid, mis avaldus nii poliitilises, ideoloogilises kui ka majanduslikus võitluses, sest kodanlus organiseeris laialdast vastupanu tööliskontrolli kehtestamisele, pankade ja mõisate ülevõtmisele ning külakodanlus sabo-

---

1) Lenin, Valitud teosed, 2. kd., lk. 114.
2) Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 336 jj.
3) Lenin, Valitud teosed, 2. kd., lk. 115.

teeris nõukogude toitluskorraldusi ülejääkide loovutamise ja kindlate hindadega müümise v astu organiseerides nälga. Nälja organiseerimine oli teravaks võitlusvormiks nõukogude võimu vastu. Valdades külakodanlus otseselt ütles, e t "parem söödan vilja sigadele kui maata rahvale müün" [1]

Võitluses kodanliku kontrrevolutsiooniga Tartu Nõukogu, nagu kõik teised nõukogud , toetus relvastatud töölistele (töölispunakaart) ja revolutsiooniliste soldatite massidele, s.o. üldse relvastatud töörahvale.

Punakaardi loomine algas Tartus Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu perioodil, ning Oktoobrirevolutsiooni päevil oli ta Tartu revolutsiooniliste soldatite kõrval teiseks peamiseks ülestõusu relvastatud jõuks Tartus. Oktoobrirevolutsiooni järel tööliste Punakaart kujuneb laialdaseks töörahva relvastatud jõu organisatsiooniks, saades tuumikuks tulevase Punaarmee loomisel. Tallinnas töuseb Punakaarti liikmete arv novembris-detsembris kuni 15 00 inimesele [2] .

Jõudsasti kasvab ka Tartu Punakaart, kus 1918.a. jaanuaris on üle 200 liikme [3] . Tartu Punakaart tegutses aktiivselt kodanliku kontrrevolutsiooni vastu 21. novembri meeleavalduse päevil ja abistas samuti maatöörahvast nõukogude võimu kehtestamisel valdades. Tartu linna Punakaart võitleb novembris-detsembris ka energiliselt spekulatsiooni vastu. 15. detsembril tekib tal Tartu raudteejaamas organiseeritud spekulantide jõuguga suurem kokkupõrge ja tulevahetus, milles 2 punakaartlast saavad haavata [4] .

---

1) Edasi nr. 28, 18.02.1918.
2) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 51.
3) Edasi nr. 6, 10.01.(23.01.) 1918.
4) Edasi nr. 29, 22.12.1917.

Detsembri lõpul hakkab Tartu Nõukogu Täitevkomitee maksma punakaartlastele teenistuspäevade eest tasu [1] ja jaanuari algul tunnistab Punakaardi "...sõjaliseks üksuseks ja talle antakse sellega õigus intendandi valitsusest sõjariistade ja rahalise laenu saamiseks" [2]. Novembris-detsembris täidab Tartu Punakaart suures osas ka endise miilitsa funktsioone, s est kuigi vana kodanlik miilits veel Tartu Nõukogu komissari kontrolli all funktsioneeris, ei s aanud tema vastu,kui kodanluse tööriista vastu, töörahvavõimul olla usaldust. Seepärast 27. detsembril 1917 Tartu Nõukogu Täitevkomitee otsustab endise kodanliku miilitsa tegevuse lõpetada [3]. Määruses linna miilitsa laialisaatmisest öeldakse, et ta saadetakse laiali "kui oma ülesannetele mitte vastav" [4].

Vana kodanliku miilitsa asemele luuakse jaanuari algul 1918 Tartu Nõukogu Administratiivosakonnale alluv 162-liikmeline rahvamiilits 25-liikmelise kantseleiga. Uue nõukogude miilitsa ülesandeks seatakse korra hoidmine linnas ja Nõukogu Täitevkomitee määruste ja otsuste täitmise kindlustamine [5].

Klassivõitluse teravnemine külas nõudis ka siin maatöörahva relvastatud jõudude organiseerimist. 3.-4. detsembri Eestimaa maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverents otsustas luua igas vallas Punakaart ja relvad endise kodanliku miilitsa käest ära võtta [6]. Samuti otsustab Tartu Töörahva Nõukogu oma koosolekul 14. d etsembril, et igas vallas tuleb Punakaart asutada ja et valla miilits peab alluma valla töörahva nõukogule [7]. Seejärel asutaksegi Tartumaa valdades Punakaardi organiseerimisele, mis teenis valla töörahva huve nende võitluses kulakute ja mõisnike

---

1) Edasi nr. 32, 28.12.1917.
2) Edasi nr. 5, 8.(21.) 01. 1917.
3) Edasi nr. 34, 30. 12. 1917.
4) F. R - 60, 1, 11, lk. 1.
5) Edasi nr. 6, 9. 1917.
6) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 51.
7) Edasi nr. 27, 20. 12. 1917.

vastu, nagu s eda hästi nägime vaadeldes Valguta sündmusi. Võimatu on praegu aga ülevaadet saada Punakaardi loomise üksisasjade ja nende arvukuse kohta valdades. On näiteks teada, e t Vorbuse vallas jaanuaris 1918 Punakaardi loomise esimesel päeval astus sinna 15 liiget.[1] Seoses Punakaardi asutamisega v aldades Tartu Maakonna Nõukogu kinnitab 14.(27.) jaanuaril "Punase kaardiväe eelarve" 1918. aastaks 193 320 rubla suurus es summas[2] . Veebruari algul avaldab "Edasi" Valla Töörahva Punakaarti põhikirja, milles öeldakse: "Tööliste Punane Kaardivägi on proletariaadi sõjariistus jõudude organisatsioon, võitluseks vasturevolutsiooniga, revolutsiooni ja korra kaitseks... Tööliste Punane Kaardivägi ühisab koos mõisatöölistest, taluteenijatest, väikemaadpidajatest, kes võõrast tööjõudu ei tarvita, käsitöölistest jne."[3] .

Seoses Punakaardi loomisega linnades ja valdades Üle-Eestimaaline Töörahva Nõukogu Täitevkomitee 5. jaanuaril 1918 võttis vastu otsuse kodanlike maakondlike miilitsavalitsuste ja valdade kodanliku miilitsa likvideerimise kohta[4] .

Vana miilitsa likvideerimine Tartu linnas ja maakonnas tähistas kodanliku, töörahva mahasurumise huvidele kohandatud, politseiaparaadi hävitamist ja uue nõukogude võimu kaitsva ja kindlustava miilitsa ja Punakaardi organisatsiooni loomist.

Nõukogude valitsuse üheks suuremaks ülesandeks oli uue regulaarse armee loomine, mis oleks suutnud maad kaitsta välisimperialistide kallaletungide, nende interventsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni vastu, kes organiseeris kodusõda oma kaotatud "paradiisi" tagasivõitmiseks. Oktoobrirevolutsioonijärgseil päevil

---

1) Edasi nr. 17. 23.01.(5.02.) 1918.
2) Samas
3) Edasi nr. 24, 31. 01.(13.02.) 1918.
4) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 52.

oli nõukogude võimu sõjaliseks jõuks peamiselt Punakaardi salgad ja samuti otseselt nõukogudesse ja nõukogude ümber koondunud relvastatud soldatite massid. Nõukogude võimu edasise kaitse huvid nõudsid uue võimsa armee loomist, sest vana armee oli laostunud, kaotanud võitlusvõime ja kõige halvem oli selles - et endise armee juhtkond (kindralid ja ohvitserid) oli oma rõhuvas enamuses kontrrevolutsiooniline, püüdes kasutada armeed võitluseks nõukogude võimu vastu. V. I. Lenin oma töös "Riik ja revolutsioon" näitab, et kodanlikule tsentraliseeritud riigimasinale on kõige iseloomulikumad kaks institutsiooni: ametnikkond ja alatine sõjavägi, mis on tuhandete niitidega seotud kodanlusega [1]. Seepärast oli vaja lõhkuda ja purustada ka vana armee, mis just eriti oma juhtkonna kaudu oli tuhandete niitidega seotud vene ja eesti rahvuslikes väeosades eesti kodanlusega. "Eestis oli vana armee likvideerimine mitte ainult sõjalis-poliitiliseks, vaid ka rahvuslikuks küsimuseks, sest siin olid olemas rahvuslikud väeosad - eesti diviis. Eesti bolševikel tuli võidelda mitte ainult vana korniilovliku väejuhatuse, vaid ka eesti kodanlik-natsionalistliku ohvitserkonna vastu, eesti sõdurite hulgas levinenud natsionalistlike eelarvamuste ja nende eelarvamustega mürgitatud elanikkonna kihtide vastu, kes pidasid rahvuslikke väeosi mingisuguseks rahvusliku vabaduse atribuudiks" [2].

Eesti alal asuv XII armee ja samuti tema Tartus asuvad väeosad tervitasid Oktoobrirevolutsiooni ja ise aktiivselt aitasid kehtestada nõukogude võimu. Samuti Tartu Eesti Tagavarapataljon asus kindlalt nõukogude võimu toetamise seisukohalt. Selle kind-

---

1) Lenin, Valitud teosed, lk. 124.
2) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 53.

lustas bolševike selgitustöö kohalikes väeosades ja eriti just komissaride energiline töö.

Kohalik Tartu Nõukogu Täitevkomitee ja Tartu Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee kujunesid ka kohapealsete vana armee osade likvideerimise juhtivateks keskusteks. Kuid kontrolli kehtestamine vana armee üle nii komissaride kui ka revolutsioonilis-te soldatite organisatsioonide kaudu oli alles esimeseks sammuks vana armee lammutamise teel.

Oli vaja kõigepealt purustada vana kodanliku, eesti rahvusväeosades aga kodanlik-natsionalistliku, ohvitserkonna mõju. 10. novembril 1917 andis Rahvakomissaride Nõukogu välja dekreedi vana armee järkjärgulise vähendamise kohta ja siis järgnevalt dekreedi tsaariaegsete aumärkide ja auastmete kaotamise, valitavuse kohta armees ja kõigi sõjaväelaste õiguste võrdsustamise kohta [1].

Tartu Nõukogu kohapeal asub neid dekreete ellu viima. Demobilisatsiooni teostamiseks luuakse Tartu Nõukogu Täitevkomitee juurde demobiliseerimisosakond. 16. detsembril 1917 väljaantud dekreet valitavuse kohta armees [2] lõhkus põhiliselt vana armee organisatsioonilise struktuuri ja juhtimissüsteemi, murdes otsustavalt armee kodanliku juhtkonna mõju.

Tartus jõutakse tegelikult sellest dekreedist ette. Läti soldatid-bolševikud tõstavad selle probleemi siin üles juba novembri algul 1917. 8.novembril arutab ohvitseride valitavuse küsimust Tartu Nõukogu, kus leitakse, et see on tarvilik armee demokratiseerimiseks. Valimiste teostamiseks valitakse kohalikes

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr. 10, 1950, lk. 53.
2) Samas, lk. 56.

söjaväeosades 3-liikmeline komisjon[1]. Kohalikes läti ja vene väeosades viiakse see otsus ilma suuremate vahejuhtumisteta ellu.

Ta Tartu Eesti Tagavarapataljoni soldatite hulgas leiab see otsus laialdast vastukaja. 16. novembril pataljoni üldkoosolek võtab vastu järgmise resolutsiooni:

"Meie, Eesti tagavarapataljoni soldatid, tunnistame, et üheks kõige suuremaks kurjuseks oli vana seaduse ajal "mitte vastutavus ja isevalitsemine igatsugu ülemate kihtides"

1) Tunnistame, et revolutsiooni ja kodumaa päästmine on ainult siis võimalik, kui korralik kontroll soldatite, töölis-te ja vaeste talupoegade poolt rahva elu ja majanduse üle mak-sev on.

2) Meie protesteerime kindlalt:

meie ülemate vastu, kes ei taha end meie rootude ja pataljoni komissaride alla paenutada ja nendega käsikäes töötamast tör-guvad.

3) Õige korra jalule seadmiseks meie pataljonis ja töös ühinemiseks ülemustega, nõuame, et viibimata saaks ülemate va-limine ette võetud.

Avaldame pölgtust kõigi valeteadete kohta, mis meie orga-nisatsiooni ja usalduse soldatite ja tööliste saadikute nõukogu kohta kuritahtliselt lendu lastakse igasuguste mustade jõudude poolt.

Teatame, et meie kõige jõuga toetame täidesaatvat Komiteed ja sellega ühtlasi Petrogradis asuvat Keskkomiteed, ja täidame ainult nende käskusid.

---

1) Molot nr. 4, 16.11.1917.

Teatame kornilovlastele ja Kerenski poolehoidjatele, et nende jaoks meie keskel ruumi ei ole"[1].

16.novembril toimub Tartu eesti soldatite koosolek ka kino "Illusioon" ruumides, kus samuti arutatakse ülemate valitavuse küsimust. Siin eesti ohvitserid avaldavad ägedat agitatsiooni selle otsuse elluviimise vastu, kuid see ei anna tulemusi. Soldatite enamik (ainult 6 häälega vastu) asub ülemate valitavuse seisukohale[2].

Eesti tagavarapataljoni ohvitserid ja nende mõju all olev enne Oktoobrirevolutsiooni komplekteeritud pataljonikomitee 17. novembril aga otsustavad, et ülemad peavad nimetatud olema tehes vaid järeleandmisi selles, et allüksusel on öigus nöuda ülema tagandamist[3]. Eesti kodanlus ja ohvitserid said väga hästi aru, et ülemate valitavus viib nullini nende mõju soldatite hulgas ja seepärast panevad köik rattad käima selle ärahoidmiseks.

Iseloomustades sellal pataljonis kujunenud olukorda kirjutab ajaleht "Edasi", et eesti pataljoni ohvitserid on erandtult kontrrevolutsioonilised, taotledes "raudset" distsipliini, kuna "Soldatid aga, iseäranis pärast Oktoobrirevolutsiooni, püüavad ohvitseride võimu piirata ja seadsid pöhjusmötte üles, et ülemus nagu igal pool ja kohalikus läti pataljonis valitud peaks saama, kuid isandad ohvitserid on selle vastu"[4].

Tartueesti ohvitseride võitlus ülemate valitavuse vastu langeb sellal ühte 21.novembri relvastatud meeleavalduse organiseerimisega, missugused sündmused aga andsid raske hoobi

---

1) Edasi nr.1, 20.11.1917 ja Meos, lk. 22 jj.
2) Meos, lk. 23
3) Samas, lk. 24
4) Edasi nr.1, 20.11. 1917.

eesti ohvitseride autoriteedile siin ja nad kohustuvad edaspidi töötama pataljoni komissaride nõukogu ja allüksuste komissaride Nõukogu kontrolli all. Pataljoni ülem Rosenbaum aga nõustub töötama koos pataljonikomissari Winkiga, ilma kelle kaasallkirjata ta otsused pole maksvad [1]. Kuid ka Tartu ohvitserid, Tallinna ja eriti I Eesti polgu ohvitseride eeskujul ei lakka saboteerimast valitavuse põhimõtet. Selle kohta mainib ajaleht "Edasi" detsembris, et ülemate valitavuse põhimõte, soldati piiramatu inimese ja kodaniku õiguse mõte ei mahu "Eesti ohvitseri tõusiku ja vasturevolutsionääri hingesse" [2].

Ent detsembri algul antakse Tartu garnisoni ülema poolt välja kohustuslik juhend ülemate valimise kohta [3], sellele järgneb 16.detsembril Rahvakomissaride Nõukogu dekreet ülemate valitavuse kohta. Pärast neid dokumente murtakse Tartu Eesti Tagavaraptaljoni ohvitseride vastupanu ja nad on sunnitud end valida laskma. Üldreeglina valitakse kõik ohvitserid oma kohtadele tagasi. Teravam konflikt valimistel on soldatite ja ohvitseride ning nende poolt juhitava pataljonikomitee vahel tekkib 19.-20.jaanuaril (1--2.veebr.) 1918. Nimelt vaatamata 19. (31.) jaanuari pataljoni üldkoosoleku otsusele - võtta maha endise pataljoni komandöri Rosenbaumi ja ta asetäitja kandidatuurid nendele kohtadele, kuna mainitud härrad "... pataljoni üldkoosolekule ei ilmunud, sest nad on harjunud nägema, et neid palutakse" [4]. Pataljoni-komitee esimees Unt seadis nende kandidatuurid hiljem üles. Selle vastu avaldavad Teise roodu soldatid ägedat protesti ja nõuavad nende kandi-

---

1) Edasi nr.10, 23.11.1917.
2) Edasi nr.24, 16.12.1917.
3) Edasi nr. 27, 20. 12. 1917.
4) Edasi nr.17, 23.01.(05.02).1918.

daatide mahavõtmist[1]. Küsimus laheneb siiski lõpuks kompromissi teel ja Rosenbaum valitakse pataljoni komandöriks tagasi. Seega jaanuari lõpuks oli ka Tartu Eesti Tagavaraptaljonis ülemate valimine teostatud.

Kuid sellele vaatamata jätkavad ohvitserid ja nende mõju all olev pataljoni-komitee mõnede roodude komiteede toetusel vasturevolutsioonilist tegevust püüdes oma hoope suunata eelköige pataljonikomissaride nõukogu (koosnes roodude komissaridest) ja eriti Tartu Nõukogu Täitevkomitee komissari Winki vastu. Et takistada Winkil segamast pataljoni siseellu, eriti poliitilistes küsimustes jne., selleks valib pataljoni-komitee isegi uue pataljonikomissari, mis pidi Winkilt ta funktsioonid üle võtma ja esitasid Tartu Nõukogu Täitevkomiteele selle "valitud" komissari kinnitamiseks Winki asemele. Ent see manööver ei lähe läbi. Täitevkomitee kõrvaldab isehakanud komissari Lampi[2].

Terav võitlus kujuneb ka Rahvakomissaride Nõukogu dekreedi - endiste aumärkide ja paguņite kandmise keelamisest - ümber. Vastavalt sellele dekreedile keelab Tartu garnisoni ülem, eesti soldat Hea, endiste aumärkide ja pagunite kandmise Tartus. Ent paljud vene ja eriti eesti ohvitserid ei taha seda täita. Real juhtudel on soldatid sunnitud kasutama füüsilist jõudu ohvitseripagunite maharebimiseks. Tartu Revolutsioonilises Tribumalis on korduvalt ohvitseride-pagunikandjate süüasjad arutusel ja isegi kodanliku klassisõja "kangelane" J. Kuperjanov on suunatud vastavalt tribunali otsusele ajakirjanduses avalikult vabandama oma "säädusvastase tegevuse"

---

1) Edasi nr.17, 05. 02. 1917.
2) Edasi nr.10, 15.(28.) 01.1918.

pärast pagunite kandmises, pärast nende kandmise keelamist[1].

Bolševike ja Tartu Nõukogu tegevuse tagajärjeks oli Tartus asuvate sõjavägede, nende hulgas ka eesti tagavarapataljoni, juhtkonna mõjuvõimu murdmine. Komissaride ja revolutsioonilise soldatite masside kontrollile allutatud ohvitserid ei saanud kasutada armeed kontrrevolutsiooni huvides. Ka Tartu Eesti Tagavarapataljoni soldatid asusid bolševike ja Tartu Nõukogu poolele, likvideerides oma jõududega ohvitseride poolt organiseeritud ja teostatud kontrrevolutsioonilised väljaastumised ja sammud. Veel mõni päev enne eesti pataljoni 8.põhiroodu soldatid oma üldkoosolekul 20.veebruaril avaldasid valju protesti pataljoni-komitee otsuse vastu, milles nõuti Eesti Asutava Kogu kokkukutsumist. Soldatid oma resolutsioonis ütlesid:

"1) Protesteerime valjult pataljoni komitee resolutsiooni vastu, mis 19.veebruaril 1918.aastal pataljoni komitee koosolekul vastu võeti Asutava Kogu kokkukutsumise kohta.

2) Tunnistame ainukeseks maksvaks võimuks nõukogude valitsust, mille kõrval ühtki teist võimu olla ei või"[2].

Peale selle nagu juba eelpool nägime, Tartu eesti soldatid aitasid Tartu Nõukogul võtta mõisnikelt üle mõisaid ja kehtestada nõukogude korda maal. Mitte asjata ei anna "Edasi" 1917.a. detsembris kõrget hinnangut nende tegevuse kohta. Ta kirjutab: "Tartu Eesti sõjaväelased lähevad igapäev salkadena välja, et ära võtta mõisnikkudelt oma esiisade varandust. Ilma Tartu Eesti sõjaväelasteta ei saaks kuidagi jagu Tartu

---

1) Edasi nr.8, 12.(25.) 01.1918.
2) Meos, lk. 88

mustasajalistest. Tartu Eesti söjaväelased murdsid Tartu Eesti kodanluse võimu ja Tartu Eesti soldat valitseb praegu kui revolutsiooniline võim Tartus"[1] .

Tartu eesti soldatite revolutsioneerumine, enamiku tagavarapataljoni revolutsioneerumine kutsus välja kodanluse meelepaha. Mitte asjata ei laida Tartu Eesti söjaväelasi oma töös "Eesti tagavara pataljon 1917-1918" E. Meos, kes kiites Esimese Eesti polgu marurahvuslust, suure pahameelega ütleb, et midagi sarnast ei näinud ta Tartu eesti pataljonis, vaid siin eesti sõdurid minnes bolševike järgi "... aitavad eesti vanima häälekandja "Postimehe" kallal vägivalda tarvitada, ajavad ohvitseride kogu laiali, võtavad ohvitseridel söjariistad käest, ... vangistavad nad ühes seltskonnategelastega, möistavad nende üle kohut, võtavad vastu äärmiselt alatuid ja häbematuid resolutsioone, ning teevad muid alatuid tempe, mis omased vahest mõnele Meksiko röövsõdurite-bandele aga mitte eesti rahvusväeosale..."[2] .

Paremat ülestunnistust ei ole vajagi! Eesti kodanlus söimas Tartu Tagavarapataljoni soldateid sellepärast, et need asusid bolševike poolele, et nad ei lasknud eesti kodanlusel, ega tema käsikutel marurahvuslike ohvitseride näol, endid muuta töörahva vastase võitluse pimedaks relvaks.

Just sellepärast vana kodanlik Tartu linnavolikogu otsustas 23.veebruaril 1918.a., veel enne sakslaste saabumist Tartu, Tartu Eesti tagavarapataljoni laiali saata. Enamik ohvitserkonnast käputäie natsionalistlikke soldatitega astus kodanlikku miilitsasse[3] .

---

1) Edasi nr.22, 14. 12.1917.
2) Meos, lk. 99
3) Samas, lk. 94

Nii hindas Tartu Eesti kodanlus Tartu Eesti tagavarapataljoni soldatite "teeneid". Samal ajal oli see väärikaks hinnanguks Tartu bolševike tööle Tartu eesti sõjaväelaste bolševiseerimisel.

Bolševike parteil ja Nõukogude valitsusel oli aga selge, et vana laostunud armee, eriti tema kontrrevolutsioonilise ohvitserkonna tõttu ei saa olla kindlaks toeks nõukogude võimu kaitsmisel. Seepärast Nõukogude valitsuse dekreediga, millele V.I. Lenin oli alla kirjutanud 15.(28.) jaanuaril, pandi alus Tööliste ja Talupoegade Punaarmeele.

13.(26.) jaanuaril avatud eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongress otsustas eesti rahvusväeosad reorganiseerida uueks sotsialistlikuks armeeks, kes oleks valmis kartmatult kaitsma revolutsiooni. Selle loomiseks valiti 25-liikmeline Sotsialistlike Eesti Sõjaväelaste Nõukogu eesotsas V. Kingissepaga. Uus Punaarmee otsustati luua vabatahtlikkuse alusel. Kongress võttis vastu manifesti sotsialistliku Punaarmee loomise kohta ja üleskutse eesti sõjaväelastele ja töörahvale[1].

9.(22.) jaanuaril arutab ka Tartu Nõukogu Täitevkomitee presiidium "sotsialistliku sõjaväe korraldamise küsimust" ja otsustab selle üles seada Täitevkomitee päevakorda ning korraldab vastavaid selgituskoosolekuid sõjaväeosades[2]. 10.(23.) jaanuaril toimub üks selline selgituskoosolek Tartu Eesti tagavarapataljonis[3]. 1.(13.) veebruaril toimuval pataljoni koosolekul kutsutakse eesti sõjaväelasi sotsialistlikku sõjaväkke, s.o. Punaarmeesse astuma[4].

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 57 jj.
2) Edasi nr.7, 11.(24.) 01.1918.
3) Edasi nr.9, 13.(26.) 01.1918.
4) Edasi nr.26, 15.02.1918.

16.veebr. Eestimaa Töörahva Nõukogude Täitevkomitee sõjaväeosakond kuulutas kõik eesti rahvusvõeosad laialisaadetuks ja samuti kuulutas välja vabatahtlike vastuvõtmise loodavasse Punaarmee üksustesse. Tallinnast astus Punaarmeesse esimestel päevadel ligi 400 vabatahtlikku. Tartus komplekteeritavasse Punaarmee polku kirjutas end mõne päevaga üles 200 Eesti tagavarapataljoni sõdurit [1].

Kuid Saksa imperialistlike vägede röövellik kallaletung Nõukogudemaale ei lasknud lõpule viia Punaarmee loomist Eestis. Ometi kahe-kolme kuu jooksul tehti ka Tartus ära suur töö vana armee lammutamisel ja loodi kõik eeldused Punaarmee loomiseks. Periood Oktoobrirevolutsioonist kuni Saksa imperialistliku okupatsioonini oli Tartus asuvate sõjavägede järjekindla bolševiseerimise ajajärk, kodanluse isoleerimisajajärk soldatite, eriti eesti soldatite laiadest hulkadest.

Ekspluataatorite mahasurumise huvid nõudsid ka uue kohtu loomist, sest kodanlik kohus oli kohandatud vaid kodanluse huvide kaitseks.

Nõukogude võimu esimeseks kohtuorganiks sai revolutsiooniline tribunal. Ta loodi Eestis Üle-Eestimaalise Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee otsusega 24.oktoobril 1917 [2]. Revolutsioonilised tribunalid loodi ka kohe kõigi kohalike nõukogude juures. Tartus loodi Tartu Nõukogu Revolutsiooniline Tribunal. Revolutsiooniline Tribunal jääbki Eestis nõukogude võimu esimesel perioodil ainukeseks funktsioneerivaks kohtuvõimuks, seda igatahes täiesti Tartus, sest vastavalt Rahva-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 58 jj
2) Reiman, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 52

komissaride Nõukogu 24.novembri kohtudekreedile Eestimaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee alles 27.novembril tegi kohalikele linna ja maakonnanõukogudele ülesandeks uute rahvakohtute loomise. Ent nende loomine suudeti lõpule viia alles jaanuari lõpuks - veebruari alguseks 1918.a.[1] . Uus kohtukorraldus andis esinduse rahvakohtuis vaid töörahvale. Nii kohtunikud kui ka rahvakaasistujad valiti otseste demokraatlike valimistel alusel ja nad olid igal ajal asendatavad ja ärakutsutavad.

Mis puutub revolutsioonilistesse tribunaalidesse, siis need olid valitavad otseselt vastavate nõukogude poolt, milliste juures nad töötasid. Samuti oli sellal ka näiteks Tartu Nõukogu Täitevkomitee kõrgemaks kassatsiooni-instantsiks, kelle otsus oli lõplik. Detsembris luuakse Tartu Nõukogu Täitevkomitee juures edasikaebuste läbivaatamiseks isegi kassatsiooni komisjon[2] .

Tihti praktiseeriti tribunali poolt, nagu näiteks nägime 21.novembri sündmustega seoses olevate eesti ohvitseride süüasja puhul, otseselt rahvakaasistujate valimist ka revolutsioonilise tribunali koosseisu. Samuti on tribunalis kaitsjate ja süüdistajate institutsioon. Seega uus kohus oli kõige tihedamalt seotud töörahvaga ja tema esindus organite - nõukogudega. Ta täitis otseselt ja vahetult töörahva tahet. Seda illustreerib ka kujukalt 3.detsembri sündmus Tartus. Nimelt sellel päeval toimus suur rahvakoosolek, millel keegi reaktsioonilin üliõpilane Klaarmann võttis sõna, esinedes nõukogusid ja töörahvast alandava laimuga, üteldes, et "... nõukogu-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 52
2) Edasi nr.28, 21.12.1917.

de valitsus olla rajatud toore jõu peale, ... töölised olla aga nagu loomad ..." [1]. See kutsus esile tööliste vihapurske. Klaarmann arreteeritakse ja tema üle teostatakse samas rahvakoosolekul Tartu Revolutsioonilise Tribunali liikmete poolt kohtumõistmine. Klaarmann mõistetakse süüdi rahva ja rahvavalitsuse haavamises ja karistatakse 3-kuise vangistusega. Ühtlasi avaldab rahvakoosolek oma resolutsioonis nõukogude valitsusele täielikku usaldust [2].

Poliitilistes süütegudes karistab Tartu Tribunal näiteks J. Jansi tema nõukogudevastase tegevuse pärast pooleteisekuuse vangistusega [3]. Suurtalu rentnikku H. Pettaid karistatakse relvade varjamise, kontrrevolutsioonilise propaganda ja ähvarduste eest nõukogude võimu esindajate suhtes Baltimaalt väljasaatmisega 4 kuuks [4]. Liivimaa kroonupalati ülemat A. Visbenit karistatakse kontrrevolutsioonilise kihutustöö pärast kohalt valladdamisega ja ühiskondliku noomitusega [4].

Kuid Tribunal täidab sellal ka veel kriminaal- ja tsiviil kohtu ülesandeid. Nii näiteks 26.01.(8.02) 1918 on Tartu Revolutsioonilise Tribunali süüasjade päevakorras 31 süüasja, neist 11 abielulahutust, 8 vargust, 2 võltsimist, 4 salaviinamüügi juhtu jne. ja ainult 3 poliitilise iseloomuga süüasja: nõukogude võimule vastuhakkamine, nõukogude võimu vastane agitatsioon ja ohvitseripagunite kandmine [5].

Seega veel jaanuari lõpul on kõigi kohtuliikide funktsioonid koondunud tribunali. Sellal kuuluvad ka Tartu maakonna kohtuasjad arutamisele siia.

---

1) Edasi nr.13, 4.12.1917.
2) Samas
3) Edasi nr.22, 30.01.(12.02.) 1918;
4) Edasi nr.13,18.(31.)01. 1918
5) Edasi nr.5,8.(21.)01. 1918.

Tartu Revolutsiooniline Tribunal on sellal teravaks relvaks ka nõukogude võimu majanduspoliitiliste sammude kindlustamisel, võitluses kodanluse majandusliku sabotaaži ja spekulatsiooni vastu. Tribunal karistab vabrikant Willmanit toormaterjali varjamise ja katse eest vabriku töö seisma jätta 200 000 rublase trahviga ehk mittemaksmise korral ehk viieaastaste ühiskondlike töödega ja kogu varanduse konfiskeerimisega [1]. Tuntud suurspekulanti P. Munnat karistatakse 200 000 rublase rahatrahviga ehk mittemaksmise korral 10-aastase vanglakaristusega [2]. Kaupmees Sacki karistatakse 5000-rublase fahatrahviga toiduainete varjamise pärast jne. [3].

Ülaltoodust nähtub, et Revolutsioonilise Tribunali, kui nõukogude võimu selleaegse peamise kohtuorgani võitlusteravik on suunatud just kodanluse majandusliku aluse vastu, teenides majandusalaste ürituste järjekindlat elluviimist. Selle tõttu on ka karistusmäärad siin kaunis kõrged. Samal ajal poliitilistes süütegudes on tribunali otsused üldiselt väga pehmed. Kodanluse hirmujutud verisest terrorist, vägivallast jne. on vaid tühi jutt ja laim. Verise kodusõja Eestis avas kodanluse nn. valgetel öödel saksa imperialistide pealetungi ajal ja enne seda Püssi mõrvaga Võrumaal ning nagu hiljem näeme Tartumaal.

Kokkuvõte

Tartu linna ja maakonna töörahvas pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni rakendas ellu marksistlik-

1) Edasi nr.15, 20.01.(02.02.) 1918.
2) Maatamees nr.15, 18.(31.) 01.1918.
3) Edasi nr.8, 12.(25.) 01.1918.

leninliku riigiõpetuse põhijärelduse kodanliku riigiaparaadi lammutamisest ja uue proletariaadi diktatuuri huvidele vastava riigiaparaadi loomisest.

See töö teostati Tartu linna tööliste ja maakonna talupoegade poolt Tartu bolševike juhtimisel, kes lähtusid V. I. Lenini ja J. V. Stalini geniaalseist juhtnööridest. Ühtlasi teostati see vennalikus liidus vene ja läti tööliste ja soldatitega. Koos lammutati vana kodanlik valitsemisaparaat ja loodi selle asemele nõukogude riigiaparaat alt kuni üles, mis oma diktatuuri organite - Punakaardi, nõukogude miilitsa, Punaarmeeks ümber kujundatavate revolutsioonilis-te soldatite, revolutsioonilise tribunali ja loodavate rahvakohtute kaudu - murdis eesti kodanluse raevuka vastupanu ning tugevdades proletariaadi diktatuuri Eestis võimaldas läbi viia samaaegselt ka majanduslikke ja kultuurilisi ümberkorraldusi, mis lõhkusid põhjalikult kodanluse majandusliku võimu alused.

Nõukogude riigiaparaadi ülesehitamine Tartus ja maakonnas töendavad täiesti hinnangut, mida Nõukogude, kui proletariaadi diktatuuri parima teostamisvormi kohta andis V.I. Lenin: "Nõukogud, on uus riigiaparaat, mis annab esiteks tööliste ja talurahva relvastatud jõu, kusjuures see jõud pole eraldatud rahvast, nagu vana alalise sõjaväe jõud, vaid on tihedasti rahvaga seotud; sõjaliselt on see jõud võrratult võimsam kui endised, revolutsioonilises suhtes pole ta asendatav millegi muuga. Teiseks loob see aparaat massidega, rahva enamikuga niivõrd tiheda ja lahutamatu, niivõrd ker-

gesti kontrollitava ja uuendatava sideme, et varasemas riigiaparaadis pole midagi sellesarnast olemaski. Kolmandaks on see aparaat oma koosseisu valitavuse ja asendatavuse töttu rahva tahtel, ilma bürokraatlike formaalsusteta, palju demokraatlikum kui endised aparaadid. Neljandaks loob ta kindla sideme köige erisugusemate kutsealadega, kergendades seega köige mitmesugusemate köige sügavama iseloomuga reformide teostamist ilma bürokraatiata. Viiendaks annab ta eelväe, s.o. <u>röhutud</u> klasside, tööliste ja talupoegade köige teadlikuma, köige energilisema, köige eesrindlikuma osa organiseerimise vormi, olles seega aparaadiks, mille abil röhutud klasside eelvägi võib aktiviseerida, kasvatada, öpetada ja enesega kaasa tömmata nende klasside <u>kogu hiiglamassi</u>,kes seisis seni täiesti väljaspool poliitilist elu, väljaspool ajalugu. Kuuendaks annab ta võimaluse ühendada parlamentarismi hüvesid vahenditu ja otsese demokraatia hüvedega, s.o. ühendada valitavate rahvaesindajate isikus nii seadusandlikku funktsiooni <u>kui ka seaduste täitmist.</u> Kodanliku parlamentarismiga vörreldes on see niisugune edusamm demokraatia arenemises, millel on maailmaajalooline tähtsus..."[1] .

---

1) Lenin, Teosed, 21.kd., lk. 258 jj.

V Nõukogude võimu majanduslik ja rahvuslik-

kultuuriline ülesehitustöö Tartus ja

maakonnas

Võimu võtmine proletariaadi kätte Oktoobrirevolutsiooni päevil ja nõukogude riigiaparaadi ülesehitamine alt kuni üles, võimaldasid samaaegselt teostada suurt majanduslikku ülesehitustööd, mis teenis sotsialismi ülesehitamist Nõukogudemaal. Revolutsioonilises võitluses kisti ära kodanluse käest poliitiline võim ja seda teostav riigiaparaat, kuid poliitilise võimu kindlustamiseks tuli hakata talle ehitama ka majanduslikku alust - sotsialistlikku majandussüsteemi.

V. I. Lenin konkretiseerides marksistlikku õpetust vene riigimasina purustamisest, osutab, et kodanlik rõhumisaparaat - politsei, armee, bürokraatlike valitsusasutuste jne.

näol tuleb likvideerida, kuid sellised ühiskonnale vajalikud asutused, nagu pangad, trustid, post, tarbijateühistud jne. mida peab kasutama ka proletaarne riik, sotsialistlik ühiskond, tuleb puhastada kodanlikest kahjureist ja panna töörahva teenistusse. Juba Lenini Aprilliteesides olid antud ~~olid antud~~ majandusliku ümberkorralduse põhiprintsiibid, eelkõige igaküldse tööliskontrolli kehtestamise näol. Käsitledes teoses "Riik ja revolutsioon" proletariaadi ülesandeid suurtööstuse reorganiseerimisel, tema ühiskondlustamisel, Lenin kirjutab:

"Me ise, töölised organiseerime suurtööstuse, lähtudes sellest, mis kapitalism on juba loonud, toetudes oma töölisekogemustele, luues rangeima raudse distsipliini, mida toetab relvastatud tööliste riigivõim, teeme riigiametnikud meie ülesannete lihtsaks täitjaiks, vastutavaiks "ülevaatajaiks ja raamatupidajaiks" (muidugi ühes iga liiki, laadi ja astet tehnikutega) - see ongi meie proletaarne ülesanne, millest võib ja peabki alustama proletaarse revolutsiooni teostamisel"[1].

"Kodanluse majandusliku jõu aluse lõhkumiseks," üteldakse ÜK(b)P ajaloo lühikursuses, "ja uue nõukogude rahvamajanduse organiseerimiseks, eelkõige aga uue nõukogude tööstuse organiseerimiseks natsionaliseeriti pangad, raudteed, väliskaubandus, kaubalaevastik ja kõik suurtööstuse harud: kivisöe, metallurgia-, nafta-, keemia-, masinaehituse-, tekstiil-, suhkru- jne. tööstused"[2].

Kuid ~~revolutsioneerimise~~ natsionaliseerimise seadus ise tähendas vaid formaalset seaduslikku akti. Ta tuli viia visas võitluses ellu.

---

1) Lenin, Valitud teosed, 2.kd., lk.136
2) ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk.212

Teda ei saanud viia ellu järsku, vaid rea vaheabinõudega, milleks Oktoobrirevolutsioonijärgseil esimestel kuudel oli tööliskontrolli kehtestamine kõigepealt tööstusettevõtetes ja siis kõigis kodanlikku ühiskonda teenindavais asutustes, samuti kinodes, teatrites jne. Alles selle sammu järele mindi üle teisele sammule - tööstuste ja muude majandusasutuste otsesele ülevõtmisele tööliste kätte, nende ülevõtmisele nõukogude riigi majandada. Samuti tuli esimestel päevadel piirduda kontrolliga panganduses ja kaubanduses ning kontrolli kehtestamise järele asuda nende sotsialiseerimisele, nende asutuste ja nendes olevate majanduslike ressurside kasutamiseks nõukogude võimu tugevdamiseks. Samal ajal tähendas see nende materiaalsete allikate äravõtmist kodanluse käest tema võitluses nõukogude võimu vastu.

Maal oli oluline teostada leninlik maadekreet, selleks et kindlustada tööllisklassi ja talurahva liitu, kui proletariaadi diktatuuri sotsiaalset baasi ja sisu.

Samuti nõudsid kodanliku võimu poliitilise ja majandusliku võimsuse murdmise huvid terava ideoloogilise võitluse arendamist kodanliku ideoloogia ja seda sisendavate haridus- ja kultuuriasutuste vastu. Vana kodanlik kasvatussüsteem tuli reorganiseerida sotsialistlikuks. Rahvuslikes ääremaades, nende hulka kuulus ka Eesti, kogu poliitiline ja ideoloogiline võitlus aga võttis teravalt rahvusliku ilme ja see ilmnes eriti kultuurhariduslikku ala ümberkorralduses. Siin tuli purustada kodanlikud eelarvamused rahvusküsimuses ja tegeliku poliitikaga tõestada nõukogude rahvuspoliitika

töörahva huvidele täiesti vastavat iseloomu.

Eelpool vaatlemegi nende ülesannete teostamist Tartus ja maakonnas.

1) Nõukogude võimu majanduslikud ümberkorraldused Tartus

Tartu kodanluse majandusliku võimsuse purustamiseks tuli asuda pankade ülevõtmisele, tööliskontrolli kehtestamisele tööstusettevõtetes ja selle järgnevalt nende ülevõtmisele, majade natsionaliseerimisele, Tartu Nõukogu kontrolli teostamisele kaubanduses.

Üheks võimsaks vahendiks võitluses kodanliku kontrrevolutsiooniga oli pankade natsionaliseerimine, mis võttis kodanluselt võimaluse kontrrevolutsiooniliste ürituste finantseerimiseks ja seadis pankades oleva kapitali töörahva võimu, nõukogude võimu teenistusse.

Teel pankade natsionaliseerimisele oli esimeseks sammuks komissaride määramine pankadesse. Tartus Tartu Nõukogu komissaride määramine. Pankade kaudu hakkabki Tartu Nõukogu ka kohe oma tegevust finantseerima. Detsembris maksustatakse algul Tartu Nõukogu kasuks kõigi erapankade jooksvad arved ühekordse 1%-lise maksuga [1]. Sellele järgneb igasuguste tähtajaliste ja tähtajatute hoiuste maksustamine [2].

21.detsembril 1917 luuakse Eestimaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee Pankade Komissariaat, kelle juhtimise alla

---

1) Edasi nr.24, 16.12.1917.
2) Edasi nr.31, 27.12.1917.

läksid kõik natsionaliseeritud pangad Eestis [1] .

Pankade kaudu teostas nõukogude võim kõigi ametasutuste (post, raudtee, kontorid jne.) ja kogu ametnikkonna allutamist oma kontrollile. Vastavalt sellele ülesandele detsembri~~s~~ teisel poolel Tartu Riigipanga, Kroonupalati ja Tartu Erapankade komissar Kožuh nõuab kõigilt linna ja maakonna asutustelt, et need esitaksid detsembrikuu palgalehed läbivaatamiseks Tartu Nõukogu Täitevkomiteesse, sest "Palka käesoleva kuu eest makstakse välja ainult Nõukogu Täitevkomitee poolt läbivaadatud nimekirjade järgi" [2] . Uued palgalehed pidid olema juba välja töötatud võrdsustamisprintsiibi alusel vastavalt V.I. Lenini poolt püstitatud üldnõudele, et ametnikud ei pea saama üle keskmise töölise töötasu.

Tartu Nõukogu juurde luuakse finantsküsimuste lahendamiseks rahandusnõukogu. Viimane peab jaanuaris vastavalt Tartu Nõukogu otsusele lahendama linnas tekkinud rahapuudust, kuna kodanlus ja nende ettevõtted püüdsid raha käibelt kõrvaldada ega viinud summasid pankadesse. Seepärast annab Tartu Nõukogu välja määruse, mille järele kõik isikud, kellel on raha üle 1000 rubla ja kaubanduslikud ettevõtted (poed, sööklad jne.) peavad rahasummad, mis on suuremad, kui asutuse kahepäevane sissetulek, peavad selle riigipanka hoiule andma. Määruse elluviimine pannakse rahandusnõukogule [3] .

Seega olid kohalikud pangad ja nende põhikapitalid pandud nõukogude võimu kontrolli alla ja teenisid uue korra ülesehitamise huvisid.

Otsustavamaks sammuks kodanluse majandusliku võimu murd-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950,lk. 53
2) Edasi nr.21, 27.01.(09.02.) 1918.
3) Edasi nr.21, 27.01.(09.02.) 1918.

misel sellal oli tööliskontrolli kehtestamine tootmise ja jaotamise üle, mis oli esimene tegelik samm sotsialismi poole, mis tähendas tööliste ja eelkõige proletaarse riigi vahelesegamist kapitalistlikku majandusse, tema kaubandus-asjade saladusse. Tööliskontrolli abiga murti ettevõtjate sabotaaž, tema abil tutvusid töölised majanduselu praktili-se juhtimisega, vabrikute ja tehaste töö juhtimisega. Ta valmistas ette kapitalistide täieliku eemaldamise tootmise juhtimisest.

Üksikud katsed tööliskontrolli teostamiseks Petrogradis ja Tallinnas tehti isegi 1917.a. sügisel. Ent tõelise ulatu-se võttis see alles pärast Oktoobrirevolutsiooni, millal riigivõim, s.o. nõukogude võim ise otseselt asus tööliskont-rolli organiseerimisele.

Vastavalt Ülevenemaalise Nõukogude Kesk-täitevkomitee määrusele tööliskontrollist töötas Eestimaa Nõukogude Täitev-komitee 21.novembril 1917 välja vastava instruktsiooni, mis sai aluseks tööliskontrolli sisseviimisel kogu Eestis ja samuti ka Tartus. Selles öeldi, et tehaseis ja vabrikuis teostavad tööliskontrolli vabriku-tehasekomiteed, kes sel-leks moodustavad vastavad komisjonid "...need peavad koos-nema "2/3 osas tööliste esindajaist ja 1/3 osas insener-tehnilisest personalist". Tööliskontrolli komisjonil oli kaks osakonda a) "ettevõtte üldise juhtimise osakond ja b) "ettevõtte varustamise" osakond. Üldise juhtimise osa-kond "kontrollib ettevõtte tegevuse kõiki külgi ja tege-

leb tema reorganiseerimisega" varustusosakond "tegeleb kütte- ja tooraine hankimise ja jaotamisega"[1] .

Novembris algab ka Tartus tööliskontrolli kehtestamine. Juba 12.novembril Tartu suurima käitise - telefonivabriku tööliste üldkoosolekul otsustatakse vabrikus tööliskontroll sisse seada[2] . 17.detsembril nimetatakse endine tööliste vanemate nõukogu ümber vabrikukomiteeks ja valitakse töölis-kontrolli komisjon[3] . Tööliskontrolli teostamine toimub peamiselt Tartu Tööliste Nõukogu ehk tööosakonna juhtimisel.

Reas ettevõtetes käib sellega paralleelselt ka kaheksa tunnise tööpäeva kehtestamine, nagu näiteks Willmani hülsi-vabrikus, kus seni kehtis 10,5-tunnine tööpäev[4] . Tekkinud konflikti lahendab alles Tartu Nõukogu tööosakonna vahelesegamine, kes tööliste õigused jalule seab. Samasugune konflikt tekib ka Moori mööblivabrikus, kus omanik julgeb isegi eesrindlikke töölisi vallandada ja neid uutega asendada[5] .

Enamikus Tartu ettevõtetes teostatakse tööliskontrolli kehtestamine detsembrikuu jooksul, kuid reas väiksemais ettevõtteis nagu Hackenschmidti riidevärvimistöökojas[6] , Tartu aiatööstusettevõtetes[7] teostatakse see veel jaanuaris-veebruaris 1918.

Kuid elu ise nõuab otsustavamate sammude astumist, ettevõtete täielikku ülevõtmist, nende tegelikku natsionalisee rimist, sest ettevõtjad vaatamata kehtestatud tööliskontrollile jätkasid sabotaaži organiseerimist, püüdsid toorainete puuduse ja teiste ettekäänete all vabrikuid seisma

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk.54 jj.
2) Edasi nr.23, 15.12.1917
3) Edasi nr.29,22.12.1917;
4) Edasi nr.21,13.12.1917;
5) Edasi nr.4,5.(18.)01.1918.
6) Edasi nr.28,18.02.1918.
7) Edasi nr.28,17.02.1918.

jätta, et tekitada tööpuudust ning majanduslikku laost nõukogude võimu õõnestamiseks.

Juba 2.detsembril Tartu kinotöölised arutades töölis-kontrolli küsimusi nõuavad Tartu Nõukogult kõigi kinode sekvesteerimist, s.o. nende minekut Tartu Nõukogu majandamisele [1].

Jaanuari esimestel päevadel võetakse Tartu Nõukogu Täitevkomitee poolt üle "Postimehe" trükikoda, mis läheb nõukogu häälekandja "Edasi" käsutusse [2]. Järgnevalt ollakse sunnitud sekvesteerima rauatööstus "Franzenhütte" metallitööliste ametiühingu nõudel, kuna ettevõtte omanik Jaure raua ja teiste toorainete puuduse ettekäändel jättis töö seisma [3]. Jaanuari algul ollakse sunnitud ka Willmani hülsivabrikut ja ta kauplust sekvesteerima, kuna ta jätkas töölis-kontrolli saboteerimist, püüdes vabrikut seisma jätta [4]. Sekvesteerimine aga oli sellal sisuliselt natsionaliseerimise teostamine, sest sekvesteeritud ettevõtted läksid töö-liste kätte Tartu Nõukogu Täitevkomitee kontrolli all.

9. (22.) jaanuaril 1918.a. otsustab Tartu Nõukogu töö-osakonna juhatus natsionaliseerida kõik tehniliselt pare-mini korrastatud vabrikud ja töökojad ning võtta arvele kõik tehnilised kontorid ja bürood [5].

Seoses majanduselu koondamisega Tartu Nõukogu kontrolli alla tekkib vajadus spetsiaalse organi järele, kes juhiks uut, sotsialistlikku tööstust ning lahendaks kõiki tähtsamaid majanduselu probleeme.

2.detsembril 1917 oli Ülevenemaalise Kesk-täitevkomitee

---

1) Molot nr.20, 5.12.1917.
2) Edasi nr.16, 22.01.(04.02.)1918.
3) Edasi nr.14, 19.01.(01.02.)1918.
4) Edasi nr.18, 24.01.(06.02.)1918.
5) F. R-60, 1, 33, lk.1

ja Rahvakomissaride Nõukogu vastava dekreediga loodud Rahvamajanduse Kõrgem Nõukogu. 13.(26.) jaanuaril loodi Eestimaa Rahvamajanduse Nõukogu, kus oli esindatud ka Tartu linn ja maakond [1].

Nende eeskujul luuakse ka Tartu Rahvamajanduse Nõukogu. 21.jaanuaril (3.veebr.) toimub Tartu ametiühingute, vabriku- ja töötubade komiteede esindajate konverents, mis otsustab Tartus kohaliku majanduse ja tööstuse juhtimiseks rahvamajandusnõukogu asutada, kuhu ka 13 esindajat valitakse. Nõukogule valitakse 5-liikmeline juhatus [2].

1.(14.) veebruaril kinnitab Tartu Nõukogu oma koosolekul Tartu Rahvamajanduse Nõukogu järgmises koosseisus: ametiühingute ja vabrikukomiteede poolt 13, Tartu Nõukogust 3, Tartu maakonna Töörahva Nõukogust 5, tööliste kooperatiivist 1, rahandusosakonnast 1, linna majandusosakonnast 1 ja korterinõukogust 1 esindaja. Ühtlasi liidetakse Tartu Nõukogu tööosakond rahvamajandusnõukoguga. Tartu Rahvamajandusnõukogus nähakse ette 3 osakonda: üldise juhtimise ehk "korraldamisosakond", varustus-jaotamisosakond ja tööosakond [3].

Tartu Rahvamajanduse Nõukogu loob tiheda sideme juba ülevõetud ettevõtetega ja asub nende tööd juhtima. Samal ajal aga asutakse uute ettevõtete ülevõtmisele.

2.(15.) veebruaril otsustatakse üle võtta kõik söjatööstuskomitee alla kuuluvad ettevõtted [4]. Ettevõtete natsionaliseerimist nõuavad töölised ise. Tartu trükitöölised oma ametiühingu üldkoosolekul 21.jaanuaril (3.veebr.) nõuavad

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 19 , lk. 55
2) Edasi nr.18, 24.01.(06.02.)1918.
3) Edasi nr.30, 20.02.1918.
4) Samas

üksmeelselt kõigi Tartu trükikodade natsionaliseerimist [1]. Jaanuari-veebruari vahetusel teostatakse Tartu trükikodade ülevõtmine trükitööliste poolt. Veebruaris otsustatakse natsionaliseerida kõik Tartu aurulaevad ja tehakse esimesed sammud nende ülevõtmiseks [2].

Tartu Rahvamajanduse Nõukogu algab energilist võitlust tööpuuduse ja majandusliku laose vastu. Asutakse linnas ja maakonnas olevate toorainete tagavarade, eriti rauatagavarade arvele võtmisele. Koostöös "kivitööliste" ametiühinguga otsustatakse panna uuesti tööle Ilmatsalu telliskivitehas, mille lagunenud masinate remontimiseks pöördutakse abi saamiseks Tartu metallitööliste poole [3].

Tartu puutöölised teevad rahvamajandusnõukogule ettepaneku juba varakult talvel saagida valmis puud linna puutööstuste jaoks, et kindlustada need järgmiseks aastaks toormaterjalidega [4].

Tartu töölised näitavad üles suurt initsiatiivi võitluses tööpuudusega. Nii Tartu aiatööliste ametiühing teeb Tartu Rahvamajanduse Nõukogule ettepaneku suurt ühiskondlikku aiandusäri asutada, mis annaks paljudele inimestele tööd, varustaks linna kahe suurel hulgal juurviljaga ja hiljem ka puuviljaga. Tulevikus kavatseti sellel baasil luua isegi konservivabrik [5].

Tööstus- ja kaubandusettevõtete ülevõtmise kõrval asutakse ka linna kinnisvara, eelkõige majade natsionaliseerimise poliitikale. 7.detsembril võtab Tartu Nõukogu vastu otsuse, millega "kogu linna kinnisvara" ja sellelt saadavad

---

1) Edasi nr.16, 22.01.(4.02.)1918.
2) Edasi nr.29,19.02.1918.
3) Edasi nr.29, 19.02.1918.
4) Samas
5) Samas

sissetulekud muudeti linna kodanike ühisvaraks[1]. See otsus ei tee vahet suur- ja väikemajaomanike vahel ning kujutab sellepärast õigest bolševistlikust liinist kõrvalekaldumist, kuna majade natsionaliseerimisel bolševikud ei puuduta isiklikeks, mitte ekspluateerimise otstarveteks ehitatud väikemaju.

Kuid seda otsust ei viidagi sel kujul ellu, kuigi 9.detsembril valitakse vastav komisjon[1], sest linnakinnisvarade ülevõtmine tuli edasi lükata seniks, kuni Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee selleks vastava juhendi välja töötab[2].

Kuid ka majaomanike üle organiseeritakse niiütelda "tööliskontroll" majakomiteede ja linna korteriüürnike nõukogu kaudu. Majakomiteed loodi jaanuaris vastavalt Tartu Nõukogu Täitevkomitee juhendile iga suuremas majas ja väikestes majades igas 100-200 inimese kohta. Nende ülesanneteks oli tervishoiu ja korra järelevalve majades ja peamisena - kontrolli sisseseadmine majaomanike tegevuse üle, kõrge korteriüüride vastu võitlemine ja vaesemate üürnike vabastamine korteriüürist[3].

Veebruari algul on Tartu Nõukogu Täitevkomitee korterikomisjonis arutusel projekt, mille järele majad ja nende juurde kuuluv maa, mille väärtus on üle 25.000 rubla, tuleb natsionaliseerida[4]. Seega parandati siin detsembris tehtud viga, ent selle otsuse elluviimist ei jõutud enam teostada.

On väga oluline rõhutada, et kõigi majanduslike ürituste läbiviimine teostati otseselt tööliste initsiatiivil, nende organisatsioonide kaudu. Seepärast jätkatakse kõigi töölis- te ja teenistujate koondamist ametiühingutesse. Luuakse isegi

---

1) Edasi nr.22, 14.12.1917.
2) Edasi nr.19, 12.12.1917.
3) Edasi nr.31, 27.12.1917.
4) Edasi nr. 29, 06. 02. 1917.

sellised ametiühingud, nagu majahoidjate [1] (s.o. kojameeste) ja kellnerite, kokkade ja šveitserite ametiühingud [2]. Ja see oli väga oluline, sest just viimase ametiühingu kaudu, temas organiseeritud tööliste kaudu oleks kerge olnud asuda söökla-laid, restorane ja võõrastemaju ühiskondlustama, kusjuures vastava ametiühingu aktiiv oleks oma ridadest andnud ja nagu ta tegelikult alati andiski natsionaliseeritud ettevõtetes, inimesed nende asutuste töö juhtimiseks. Seega juba siis olid ametiühingud riikliku ja majandusliku elu juhtimise kooliks, kommunismi kooliks, võimsaiks organisatsioonideks nõukogude võimu tugevdamisel ja kindlustamisel, kelle-de tähtsust on raske üle hinnata.

Kogu nõukogude riigiaparaadi ehitamine ja majanduslike ümberkorralduste teostamine toimus Tartus nagu ka kõikjal mujal bolševike partei juhtimisel, kelle poliitika ainukesena vastas laiade töörahvakihtide huvidele. Seoses sellega kasvab määratult bolševike partei autoriteet Tartu töölisklassi hulgas. Seoses bolševike partei autoriteedi järjekindla kasvuga kasvavad ka bolševike partei read. Nii võeti ainult Tartu bolševike organisatsiooni Eesti sektsioonis ajavahemikus 15.novembrist - 15.detsembrini vastu 36 uut liiget [3] ja ajavahemikus 15.detsembrist kuni 15.jaanuarini 22 uut liiget [4]. Samuti kasvas Tartus jõudsalt bolševike partei võitlusabiline ja ta reserv - Sotsiaaldemokraatlik Noorsooühing, millesse detsembri esimesel poolel kuulus enam kui 200 liiget [5].

---

1) Edasi nr.15, 20.01.(02.02.)1918.
2) Edasi nr.12, 17.(30.)01.1918.
3) Edasi nr.30,23.12.1917.
4) Edasi nr.17,23.01.(05.02.)1917.
5) Edasi nr.20,12.12.1917.

Tartu töölisklass näitas parimast küljest oma loomingulist initsiatiivi ja energiat, suunates oma andekamad pojad riikliku ja majandusliku elu juhtimisele. Ülaltoodud faktid lükkavad kindlalt ümber eesti kodanluse võltsingud, nagu poleks eesti töörahvas toetanud nõukogude võimu. Veelgi enam, isegi seni kodanlust teeniv ametnikkond hakkas astuma samme koostööks nõukogude võimuga. Nii jaanuari keskel Tartu Eesti ametnike ühing, milles oli üle 200 liikme, otsustas rõhuva häälteenamusega ühineda Tartu Nõukogu Täitevkomiteega ja valivad Tartu Nõukogusse 6 esindajat [1].

Tartu Nõukogu Täitevkomitee astub samme ka raskeks kujunenud toitlusolukorra lahendamiseks. Novembris seatakse sisse kaardisüsteem. Võetakse tarvitusele kõik abinõud toiduainete tagavarade arvele võtmiseks ja nende varjajate karistamiseks [2]. Määratakse kindlad hinnad toiduainetele ja ka küttepuudele [3].

Ometi tekkib teravilja sisseveo lakkamise ja kulakute ning kodanlike toitluskomiteede tegevuse tõttu, kes igati varjasid toiduaineid ja organiseerisid nälga, 1918.a. jaanuaris olukord, kus leivanorm väheneb 1/2-1/4 naelale leivale päevas [4].

Kulakute, eesti hallparunid aga ütlesid, et nad parem "söödavad vilja sigadele kui maata rahvale müüvad" [5]. Seega hakkas juba sellal tõusma üles probleem võitlusest leiva eest, kui võitlusest sotsialismi eest, hakkas üles tõusma vajadus - saata töölissalgad külla, et kindlustada linn ja

---

1) Edasi nr.12, 30.01.1918.
2) Molot nr.1, 12.12.1917.
3) Edasi nr.34, 30.12.1917.
4) Edasi nr.14, 21.01.(1.02.)1918.
5) Edasi nr.28, 18.02.1918.

alanud sotsialistlik ülesehitustöö toiduainetega, leivaga.

Majandusliku elu ümberkorralduste peamised tulemused Tartu linnas 1917.a. novembrist 1918.a. veebruarini seisnesid pankade natsionaliseerimises ja siin asuvate kapitalide kasutamises nõukogude riigi tugevdamiseks, tööliskontrolli kehtestamises Tartu tööstusettevõtetes ja sellele järgnevalt rea ettevõtete (trükikojad, mõned rauatööstused, aurulaevad jne) natsionaliseerimises, tingimuste ettevalmistamises suuremate majade, sööklate ja võõrastemajade natsionaliseerimiseks. Kaubanduse alal kehtestati kindlad hinnad, allutati endiste toitluskomiteede tegevus Tartu Nõukogu toitlusosakonnale ja loodi tingimused täieliku kontrolli kehtestamiseks kaubanduse üle.

Need olid suured võidud, mis saavutati vaid mõne kuu kestel ja nad said võimalikuks ainult Tartu tööliste suure aktiivsuse ja initsiatiivi tõttu, kes koondunud Tartu Nõukogu ümber bolševike partei juhtimisel teostasid ennastsalgavalt sotsialistliku ühiskonna alusmüüride rajamist.

2) Eesti bolševike agraarpoliitika rakendamine

Tartu maakonnas

Teine Ülevenemaaline Nõukogude Kongress võttis vastu maadekreedi, mis omas määratu suure revolutsioneeriva mõju külale. Selle dekreediga kaotati maaeraomandus ja maa muudeti üldrahvalikuks omandiks. Mõisnike, keisrikoja, kloostrite

ja kirikute maad anti talurahvale igaveseks ajaks tasuta kasutamisele.

Selle dekreediga said vene ja eesti talupojad miljoneid hektare maad, ühtlasi vabanesid nad üha kasvavast suurest võlakoormast.

1.novembril 1917 võttis Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee vastu otsuse Teise Ülevenemaalise Nõukogude Kongressi maadekreedi elluviimiseks. Selle otsusega kuulusid kõik mõisad Eestis natsionaliseerimisele ja konfiskeerimisele. Nende ülevõtmiseks tuli luua valdade ja mõisade töörahva nõukogud [1)].

Detsembris-jaanuaris teostati mõisade ülevõtmine põhilises osas ka Tartumaal. Kogu mõisade vara, elus ja eluta inventar karja, tööloomade vilja jne. näol läks üksikasjalise akti alusel mõisatööliste poolt valitud maatööliste vanemate nõukogude ja valla töörahva nõukogude kontrolli alla. Mõisahäärberid läksid maatöörahva käsutusse. Mõisade ülevõtmine toimus ägedas võitluses mõisaomanike, mõisarentnike ja nende sabarakkude ning samuti eesti hallparunitega, sest viimased kartsid, et kord ka järg nende kätte jõuab. Seepärast nad läksid otsesele kokkuleppele saksa mõisnikega eesti maatöörahva vastu tehes ägedat propagandat mõisade ülevõtmise vastu, mis olevat "omavoliline", "seadusevastane" ja väga kardetav, sest varsti tulevat saksa sõjaväed siia ja siis kordub 1905.aasta karistussalkade lugu. Peale selle läksid eesti kulakud otseste ähvarduste teele valla- ja mõisanõukogude juhtivate töötajate suhtes.

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk.58 jj.

Võitluses mõisade ülevõtmise ja võimu töörahva kätte koondamise eest valdades sai maatöörahvas suurt abi Tartu proletaariaadilt ja Tartu Nõukogult, kes saatis maale abiks relvastatud soldatite ja Punakaardi salku mõisnike ja hallparunite vastupanu mahasurumiseks. Nii Alatskivil ja Alatskivi ümbruses abistab siinset maatöörahvast mõisade ülevõtmisel 40-liikmeline Tartu Punakaartlaste salk [1].

Mõisade ülevõtmisega ja igasuguste kohustuste lõpetamisega mõisnikele likvideeriti poolfeodaalse ekspluateerimise alus maal, likvideeriti nii saksa kui ka eesti soost mõisnike - Essenite, Munnade, Simmide jt. majandusliku võimutsemise alus.

Ülevõetud mõisad läksid maatööliste kätte nende poolt valitud esindajate juhtimisel. Et korraldada uutel alustel mõisade majandamist, selleks otsustas jaanuaris 1918 Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu korraldada kursused mõisade raamatupidajatele ja samuti valdadesse saadetavaile instruktoreile [2].

Esmakordselt ajaloos tundis eesti töörahvas end täisõigusliku maa peremehena. Sellest kirjutas kujukalt Reola valla teomees: "Iseäralik tundmus oli köndida ilustustega ehitud endise mõisaherra saalis, sest mõned aastad tagasi vaatlesin seda lossi eemalt aukartusega. Selg, mis aastakümnete jooksul mõisa põllul orjates küüru on vajunud, on praegusel silmapilgul palju sirgem ja nägu röömsam. Veel mõnedn päevad ja siis ununevad endised piitsahoobid ja meie elame nagu uues ilmas" [3].

---

1) Edasi nr.6, 10.(23.).01.1918.
2) Edasi nr.17, 23.01.(03.02.)1918.
3) Edasi nr.12, 17.(30.) 01.1918.

Ka kulakute suhtes hakkab nõukogude võim maatöörahva tahtel kasutama repressiivsemaid abinõusid. Vallamaksud reorganiseeritakse progressiivse maksusüsteemi alusel, mis rikkaid taluperemehi valusalt puudutas [1]. Samuti asutakse järjekindlamalt teostama viljatagavarade arvelevõtmist ja kontrolli nende kulutamise üle. Mõnedes valdades keelatakse vilja söötmine kariloomadele, eriti sigadele [2].

Poliitilise võimu üleminek proletariaadi ja kehvtalurahva kätte, majanduslikud kitsendused ja kartus oma vara edasise saatuse pärast tugevdab eesti hallparunite vastupanu. Nad asuvad koos eesti linnakodanlusega organiseerima valgekaarti võitluseks töörahva võimuga. Kaotanud igasuguse mõju eesti töörahva hulkades pööravad nad oma pilgud saksa imperialistide poole. Sellest räägivad peaaegu kõik teated valdadest. Haaslavalt teatatakse, et sealsed hallparunid "... paluvad jumalat, et sakslane siia tuleks karistama töölisienamlasi, ... Nende arust oleks hää, kui va hirmuvalitsus Nikolai kujul pukil oleks" [3]. Paljastades eesti maakodanluse teguviisi sellal, kirjutas V. Kingissepp: "Olgugi et ükski mõis ei põlenud ja ükski saks ei surnud, oli hädaldamist "korralageduse" üle terve maa täis. Hallparunite köva pea oli seekord haruldaselt vastuvõtlik. Nad aimasid kohe hädaohtu, olgugi, et võõrandamisele tulid ainult mõisad, mitte talukohad, kuigi need olid paiguti suuremad kui see või teine mõis.

Ja eesti taluperemees [x] löi saksa mõisniku poole.

See oli suur poliitiline õppetund laiadele töörahva hulkadele.

---

1) Edasi nr.17, 23.01.(03.02.)1918;
2) Edasi nr.27, 16.02.1918.
3) Edasi nr.29, 19.02.1918.

x) V. Kingissepp mõtleb selle all kulakuid

Iga lehm ja täkk, kelle eesti peremees võttis parunilt varjamiseks, kasvatas möisatöölise ja talusulase klassiteadvust rohkem kui arssin "Töölise" juhtkirju. Iga valla töörahva nõukogu, kes ajas vallavolikogu laiali, aitas meid penikoorma vörd edasi klassivahekordade arenemisel ja "iseseisvuse" lähendamisel"[1].

Seoses möisade ülevõtmisega ja kogu võimu koondumisega maa töörahva kätte kasvab määratult bolševike partei autoriteet maal, kasvab tema organisatsioonide ja liikmete arv. Tekivad sellised massilised bolševike organisatsioonid, nagu Laiuse ja Valguta valdades, kus organisatsioonide liikmete arv ulatus kuni sajani. Bolševike organisatsioonid tekivad peaaegu köigis Tartumaa valdades. Et bolševike partei oli Tartu maakonnas sellal maatöörahva osas absoluutselt valitsev partei, seda töendab kujukalt ka fakt, et Eestimaa põllumajanduslikul konverentsil 1918.a. jaanuaris oli Tartu maakonna 88 saadikust 80 bolševikku[2].

Need faktid lükkavad veelkordselt ümber kodanluse valeväite, nagu ei oleks eesti rahvas läinud kaasa bolševikega, nagu ei oleks ta revolutsioonist osa võtnud. Otse vastupidi, ei keegi muu kui eesti maatöörahvas kasutades linnaproletariaadi abi ise oma kätega tegi löpu möisnike majanduslikule võimutsemisele ja eesti hallparunite poliitilisele võimutsemisele vallavalitsustes. Ei keegi muu, kui eesti möisatööline, sulane ja kehvik asus nõukogude võimu etteotsa valdades ja töendas, et ta oskab veel paremini valitseda kui eesti hallparun. Seepärast ei saa

---

1) Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk.17
2) Maatamees nr.4, 10.(23.)01.1918.

eesti kodanliku ajalooteaduse üht väidet - nagu ei oleks eesti rahvas võtnud osa revolutsioonist ega toetanud nõukogude võimu - lugeda millekski muuks kui kõige alatumaks ja häbiväärsemaks ajaloo võltsimiseks, mis teenis kodanluse ekspluataatorlikke huvisid ja pettis selleks rahvast.

Käsitledes agraarpoliitika küsimusi Tartu maakonnas nõukogude võimu esimesel faasil Eestis ei saa mööda minna neist tõsistest vigadest, mida mõned eesti bolševike juhid tegid agraarküsimuse lahendamisel. Põhiline viga seisnes selles, et eesti bolševike juhid arvestamata talurahva enamiku tolleaegset üldist soovi - saada maad ja harida seda individuaalses korras, milleks tükeldada mõisad - asusid suurmajandite säilitamise poliitikale argumenteerides sellega, et need on rahvamajanduslikult kasulikumad. Selle vea hädaohtlikkus seisis selles, et ignoreerides maatöörahva enamiku taotlusi, võis tekkida lõhe tööliskassi ja talurahva vahele, mida oleks saanud kasutada ja hiljem tegelikult kasutaski eesti kodanlus talurahva teatud hulkade petmiseks ja enda poole tõmbamiseks.

Kuid just proletariaadi ja talurahva klassiliit on nõukogude võimu, proletariaadi diktatuuri aluseks. "Proletariaadi diktatuur," ütleb Lenin, "on proletariaadi eelväe ja töörahva arvukate mitteproletaarsete kihtide (väikekodanlus, väikeomanikud, talurahvas, intelligents jne.) või nende enamiku klassiliidu vorm, on liit kapitali vastu, liit kapitali täielikuks kukutamiseks, kodanluse vastupanu ja tema restauratsiooni katsete täielikuks mahasurumiseks,

liit sotsialismi lõplikuks väljakujundamiseks ja kindlustamiseks. See on erilaadne liit, mis kujuneb erilises olukorras see on sotsialismi kindlate pooldajate liit tema <u>kõikuvate</u> (minu allakriipsutus - K. S.) liitlastega, mõnikord ka erapooletutega" (siis muutub liit võitluskokkuleppest neutraliteedikokkuleppeks), on liit majanduslikult, poliitiliselt, sotsiaalselt ja vaimselt erinevate klasside vahel"[1]. Ja V.I. Lenin rõhutas, et selle liidu põhiliseks jõuks on töölisklass ja talurahvas. "Ainult kokkulepe talurahvaga võib päästa sotsialistliku revolutsiooni Venemaal niikaua, kui pole alanud revolutsioon teistes maades"[2].

Täie selgusega formuleerib proletariaadi diktatuuri sisu seltsimees Stalin: "Proletariaadi diktatuur on proletariaadi ja töötava talurahva hulkade klassiliit kapitali kukutamiseks, sotsialismi lõplikuks võiduks, tingimusel, et selle liidu juhtivaks jõuks on proletariaat"[3].

Seega proletariaadi diktatuuri, nõukogude võimu diktatuuri poliitiliseks aluseks on/kahe klassi liit, kusjuures talurahvas on siiski kõikuv liitlane tänu oma väikeomaniku positsioonile ja väikekodanlikele traditsioonidele. Liit talurahvaga aga on otsustavaks proletariaadi diktatuuri ja nõukogude võimu püsimise seisukohalt. Seepärast Lenin Oktoobrirevolutsiooni eel rõhutaski, et maaküsimust proletariaat ja bolševike partei peavad lahendama seoses revolutsiooni põhiküsimuse - võimuküsimusega. Kuivõrd liit talurahvaga otsustas revolutsiooni saatuse, siis Lenin nõudis, et bolševike partei ei või

---

1) Ленин, Сочинения, том 29-е, стр. 359
2) Ленин, Сочинения, том 26-е, стр. 238
3) Stalin, Teosed, 8.kd., lk. 27

ühegi küsimuse ja samuti maaküsimuse lahendamisel "... mööda minna rahva allkihtide otsusest, kuigi me ei oleks sellega nöus"[1] .

Seepärast Lenin nöudiski sotsialistide-revolutsionääride poolt koostatud juhendi aluseks vötmist maaküsimuse lahendamisel, kuna see oli koostatud talurahva tegelike nöuete alusel. Teatavasti see saigi Teise Ülevenemaalise Nöukogude Kongressi maadekreedi aluseks. Maakasutamise vormide osas oli siin selge sönaga öeldud, et need "... peavad olema täiesti vabad, külatalude, krunttalude, kogukondade või artellide viisi, nagu otsustatakse üksikuis külades või asulais"[2] .

Seega tööliskласs ja bolševike partei ei võinud revolutsiooni võidu huvides, proletariaadi diktatuuri huvides minna vastuollu töötava talurahva nöudmistega, ei võinud talle peale suruda oma tahet.

Just selles küsimuses tegid eesti bolševikud suure vea - arvestamata maatöörahva nöudmisi möisade tükeldamise suhtes. 3.-4.detsembril 1917 Tallinnas toimuval maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverentsil aga ilmnes selgesti, et enamik maatöörahvast taotleb individuaalset maaharimist ja möisade tükeldamist. Kuna rida bolševikke aga nöudsid suurmajandite säilitamist ja ühismajapidamist, mis on majanduslikult kasulikum. Seoses tösiste lahkhelidega vöeti vastu kompromissotsus - vötta praegu kohe ära möisad parunite käest ja alles siis otsustada, missugune maakasutamise vorm on kasulikum[3] .

Samasugused lahkhelid ilmnevad selgesti ka Tartu Maa-

---

1) Lenin, Valitud Teosed, 2.kd., lk. 186
2) Samas
3) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk.58

konna Nõukogu koosolekul 14.detsembril Tartus. Paljude saadikute sõnavõttudest selgub, et maatöörahvas taotleb maa eraviisilist kasutamist ja suurmajandite tükeldamist. Ka siin võetakse vastu kompromissotsus: "Kõik kroonu, kiriku- ja eramõisad tulevad viibimata üle rahvaomanduseks võtta, vaatamata kas mõisas asub rentnik või pärisomanik. Praeguseid asjaolusid silmas pidades, tuleb mõisat seni kaua ühiselt harida, kuni Eestimaa Töörahva Nõukogu seda otsust ümber otsustanud ei ole"[1].

Mis puutub Tartu bolševike juhtidesse ja Tartu Nõukogusse, siis ei asunud nad sellal mõisate tingimusteta säilitamise seisukohal. Nii kirjutab Tartu Nõukogu häälekandja "Edasi", et bolševikud on üldiselt mõisade mittetükeldamise poolt "... kuid enamlased on alati ütelnud ... et rahvas, nimelt maa töörahva kogud, seda ära otsustavad, kuidas maad tarvitada ... Lühidalt - eeskätt ei ole mitte maa tarvitamise viis, vaid tema rahva kätte võtmine tähtis. Tarvitamise kohta on veel aega maa töörahval aru pidada ja otsustada. Kuid maa ära võtta tuleb tingimata"[2].

Ometi ei teinud eesti juhtivad bolševikud maatöörahva meeleoludest vastavaid järeldusi. Kasutades bolševike absoluutset enamust Tallinnas 5.(18.)jaanuaril 1918 toimunud Eestimaa põllumajanduslikul konverentsil, kus 530 delegaadist oli 469 bolševikku, viidi läbi otsus, et mõisu ei tule tükeldada, vaid neis tulevad luua eeskujulikud ühismajandid[3]. Seega asuti tehtud vea süvendamise teele. Selle vea kasutas hiljem

---

1) Edasi nr.27. 20.12.1917.
2) Edasi nr.25, 18.12.1917.
3) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk. 58 jj.

kodusöja päevil demagoogilistel eesmärkidel, oma kontrrevolutsiooni huvides ära eesti kodanlus, püüdes luua lõhet töölisklassi ja talurahva vahele.

Peale selle ei tehtud paljude eesti bolševike poolt selget vahet marksistliku talurahva klassikihituse osas - kehvik, keskmik ja kulak. Ka Tartumaal segati tihti kulakutega (hallparunid) keskmisi taluperemehi, mis töukas viimaseid kulakute leeri, sest neil ei lastud tihti valla töörahva nõukogude valimistest osa võtta jne. Mõnel juhul aga on teada, et seda viga püüti ka parandada. Nii Vesneri valla töörahva nõukogu valimistel, millistel viibis ka Tartu Maakonnanõukogu esimees sm. Suuder, lubati valimistest osa võtta ka peremeestel, kui neil ei ole põllumaad üle 30 vakamaa [1]. Seega ühehobusetalud ja nende omanikud said valimisõiguse. Kuid ka paljud 40-50 vakamaa omanikud (≈ 20 hektari) kuulusid veel kahtlemata keskmike hulka ja nende suhtes tulnuks igal juhul kindlat neutraliteedipoliitikat hoida, laskmata neil kalduda hallparunite poole.

Need olid tõsised vead bolševike agraarpoliitikas, kuid oleks lubamatu neid üle hinnata tolleaegse poliitilise momendi seisukohalt. Sest bolševike juhtimisel teostati siiski mõisade võtmine rahva kätte, samal ajal kui eesti kodanlus ja hallparunid võitlesid aktiivselt mõisade ülevõtmise vastu. See oli klassivõitluse teravpunktiks sellal. Ja selles punktis sai eesti kodanlus täieliku lüüasaamise ja poliitilise pankroti osaliseks, maa töörahvas pööras talle selja, asudes oma

---

1) Edasi nr.17, 23.01.(05.02.) 1918.

röhuvas enamuses bolševike poole. Ja alles järgnevas teravas klassivõitluses kodusõja päevil eesti kodanlus asus nn. maaseaduse teele, püüdes sel teel petta maatöörahva masse. Just kodusõja päevil aga ilmnesid ka eesti bolševike poolt tehtud agraarpoliitika vigade tulemused, sest kodanlus kasutas demagoogiliselt ära talurahva individualistlikud kaldumised ja saavutas osa kesk- ja kehvtalurahva eemaletõmbumise töölisklassist. Ei ole kahtlust, et eesti bolševikud oleksid Lenini ja Stalini juhtimisel agraarpoliitika alal tehtud vead parandanud, ent järgnev sündmuste käik kodusõja päevil ei andnud selleks enam küllaldast võimalust.

3) Rahvuslik-kultuuriline ülesehitustöö

Tartus ja maakonnas

Seoses ja samaaegselt vana riigiaparaadi lammutamise, nõukogude riigi ehitamise ja suurte majanduslike ümberkorraldustega tegi nõukogude võim suurt tööd feodalismi igandite ja rahvusliku rõhumise likvideerimiseks.

Nõukogude valitsuse dekreetidega kaotati seisulikud privileegid ja organisatsioonid, rahvuslikud kitsendused, kehtestati südametunnistuse vabadus, lahutati kirik riigist ja kool kirikust ning õppeasutustes keelati religioossete doktriinide õpetamine.

Rahvuslikes ääremaades ja nende hulgas ka Eestis, kogu poliitilise ja majandusliku elu, eriti aga kultuurilise elu

ümberkorraldamine võttis teravalt rahvusliku võitluse kuju, mistõttu on paratamatu vaadelda lühidalt rahvusküsimuse lahendamist kohapeal.

"Ajavahemik 1917.aasta oktoobrist 1918.aasta veebruarini moodustab erilise etapi eesti rahva proletaarse riikluse arenemisel. See oli kodanliku riigiaparaadi purustamise ja Nõukogude Eesti loomise, tekkimise ajajärk. See protsess pidi bolševike kavatuse järgi lõppema Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni vastuvõtmisega, mille järgi Eesti oleks olnud Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi koostisosa"[1].

Selle suure ülesande täitmine nõudis eesti kodanliku natsionalismi, kui ideoloogia, mis oli eesti kodanlusele mugavaks kaitsevormiks võitluses nõukogude võimuga, purustamist. Selleks tuli paljastada kodanliku autonoomia ja "iseseisvuse" idee tõeline olemus.

Seltsimees Stalin näitas, et kodanlikule autonoomiale tuleb vastu seada nõukogude autonoomia. Rahvuslikust kodanlusest tuleb "... lõplikult lahti kiskuda "nende oma rahvusest hulgad" ja koondada viimased nõukogude ümber, on vaja "võtta" neilt (kodanluselt - K. S.) autonoomia, puhastades selle enne kodanlikust rämpsust, ning muuta see kodanlikust nõukogulikuks. Kodanlik-natsionalistlikud rühmad nõuavad autonoomiat selleks, et muuta see "oma rahvusest" hulkade orjastamise vahendiks. Just seepärast "tunnustades nõukogude kesk-võimu", ei taha nad tunnustada kohalikke nõukogusid, nõudes nende "siseasjadesse" mittesegamist"[2].

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk. 61 jj.
2) Stalin, Teosed, 4.kd., lk. 72 jj.

Edasi seltsimees Stalin näitab, et autonoomia eitamine mõnede nõukogude poolt kohtadel liidab rahvahulki kodanluse ümber, kes kujutab end "isamaa" päästjana, "rahvuse" kaitsjana. "Mitte autonoomia eitamine, vaid selle tunnustamine on nõukogude võimu järjekordseks ülesandeks. On vaid vaja rajada see autonoomia kohalikele nõukogudele ... Järelikult on tarvis, et autonoomia kindlustaks võimu mitte antud rahvuse ladvikule, vaid tema laiadele hulkadele"[1].

Seltsimees Stalin osutab ühtlasi, et töörahvahulgad on vaja tõsta nõukogude võimuni ja liita nende paremik sellega. "Kuid see on võimatu nende ääremaade autonoomiate, s.o. kohaliku kooli, kohaliku kohtu, kohaliku administratsiooni, kohalike võimuorganite, kohalike ühiskondlik-poliitiliste ja hariduslike asutuste organiseerimiseta, kohalikule keelele, piirkonna töörahvahulkade emakeelele, täielike õiguste tagamiseta kõigil ühiskondlik-poliitilise töö aladel"[2].

Oktoobrirevolutsiooni eel ja selle järele eesti bolševikud asusid energiliselt lahendama rahvusküsimust. Juba Ülevenemaalise Asutava Kogu valimistel esinesid nad laialdase rahvusprogrammiga, mille aluseks oli leninlik-stalinlik rahvaste enesemääramise põhimõte. Nõuti kohustusliku riigikeele kaotamist jne... Selles programmis kirjutati: "Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei Eestimaa Komitee nõuab, et Eestimaa, jäädes Venemaa demokraatliku Vabariigi osaks, saaks autonoomia, see on, et Eestimaa omavalitsus oleks kõigis kohalikes asjades täiesti iseseisev"[3].

---

1) Stalin, Teosed, 4.kd., lk. 72 jj.
2) Samas
3) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk.63

Samuti paljastasid eesti bolševikud kodanliku autonoomia töörahva vastase iseloomu, mis tahtis jäädvustada ekspluataatorite võimu Eesti.

Eesti kodanlus rääkis, et bolševikud ei väljenda eesti rahva tahet, et nad suruvad vööraste jõudude abil peale nõukogude võimu ja lasevad viimastel segada eesti rahva sise-
asjadesse jne.[1].

Seoses eesti kodanluse kontrrevolutsioonilise olemuse paljastamise ülesandega otsustatigi kokku kutsuda Eestimaa Asutav Kogu. Ta teenis nagu Ülevenemaalinegi Asutav Kogu kodanliku kontrrevolutsiooni paljastamise huvisid. Eesti bolševikud deklareerisid selgesti, et Eestis võib iseseisvusest ja töörahva võimust juttu olla vaid siis, kuid püsib nõukogude võim Venemaal. Tartus ajaleht "Edasi" ja Tartu Nõukogu ning tööliskoosolekud rõhutasid korduvalt, et Eesti Asutavat Kogu võib tunnistada vaid sedavõrd, kuivõrd see tunnistab nõukogude võimu.

Seoses Eestimaa Asutava Kogu valimistega töötasid eesti bolševikud välja oma platvormina Eesti Töörahva Kommuuni põhiseadus@ projekti, mis tähendas sisuliselt Eesti nõukogude vabariigi esimest Konstitutsiooni projekti. Kuigi projektis märgiti, et Eesti Töörahva Kommuun on Vene vabariigi autonoomne osa, ületas projekt sisuliselt autonoomia piirid, kuna nähti ette õigus igal ajal Venemaast lahku lüüa, samuti oli vaid Eestimaa Töörahva Kongressil õigus muuta Eesti Töörahva Kommuuni põhiseadust. Kohalike küsimuste otsustamisel

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk.64

jäi Eesti Töörahva Kommuunil täielik iseseisvus, kuna välisasjad lahendati kooskölas Vene Nõukogude Vabariigi keskvõimuga [1].

Seega Eesti Töörahva Kommuunile "... jäid kõik suveräänse kõrgema riigivõimu õigused, riigivõimu, mis oliiseseisev ja piiramatu oma maa raamides ja piiras end ainult vajadusega kooskölastada oma tegevus Nõukogude föderatsiooni keskvõimuga välissuhetes.

Seega ei olnud Eestile ette nähtud tavaline piirkonna autonoomia, vaid tegelikult kujunesid tal Nõukogude keskvõimuga [2] föderatiivsed suhted".

Kahjuks aga takistas saksa imperialistide sissetung Eesti Töörahva Kommuuni plaani elluviimist, mis oleks viinud nõukogude riigiaparaadi suurepärasele täiustamisele Eestis.

Teatavasti ei viidud lõpule Eestimaa Asutava Kogu valimisi, kuna jaanuaris avastatud saksa parunite ja eesti kodanluse kontrrevolutsioonilise vandenõu avastamine ise näitas eesti kodanluse tõelisi taotlusi ja tuli asuda teravamate abinõude teele. Seoses sellega Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee pani Eestimaa Asutava Kogu valimised seisma. See toimus töörahva otsesel nõudmisel. Jaanuari lõpul toimunud suurel rahvakoosolekul võeti vastu resolutsioon Asutava Kogu valimiste seismapaneku nõudmisega, selles kirjutati: "Praegusel otsustaval silmapilgul, kus kodanlus oma jõudusid koondab, millest selget tunnistust annavad meie kodanluse teod ja ka nende mõttevèndade omad Ukrainas, Soomes ja

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk. 64
2) Samas, lk. 65

terves Lääne-Euroopas, nõuab tänane rahvakoosolek, et peab igal pool lõpetatama Eesti Asutava Kogu valimine ja selle korraldamine. Revolutsioonilise võitluse ajal ei tohi olla tagasiminekut, parlamentlisel võitlusel ei või olla enam kokkulepet kodanlusega"[1].

Ometi jõuti mõnel pool valimised ära pidada ja mõned teated valimiste tulemustest libisevad läbi ka ajalehtedest. Nii Võnnu vallas saavad bolševikud 982 häält, kõik teised nimekirjad kokku aga umbes 500[2]. Leevi vallas (asub Võrumaal Tartumaa ligidal) saavad bolševikud 817, nn. eesti demokraadid 435, tööerakond 165 häält ja kõik ülejäänud erakonnad vaid paarkümmend häält igaüks[3]. Udernas saavad bolševikud 442 häält, kõik teised nimekirjad kokku umbes 400 häält[4].

Need faktid on veelkordseks kujukaks näiteks eesti bolševiku mõju tugevusest eesti maatöörahvale ja töendavad selgesti, et bolševikud olid sellal ainukeseks enamusparteiks töörahva hulgas, kusjuures võrreldes Ülevenemaalise Asutava Kogu valimistega bolševike mõju oli veelgi kasvanud ja süvenenud. Nad saavad 50-65% maal antud häältest. See oli kahtlemata ka eesti bolševike õige rahvuspoliitika näitajaks.

Eesti bolševikud ajavad ka järjekindlat leninlik-stalinlikku keelepoliitikat. Tartu Nõukogu asub põhimõtteliselt emakeelse asjaajamise seisukohale. Juba 9.novembril 1917 viiakse emakeelne asjaajamine sisse Tartu maakonna miilitsa asutustes[5]. 14.detsembril 1917 Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu otsustas kogu maakonnas kehtestada emakeelse asja-

---

1) Edasi nr.22, 29.01.(11.02.)1918.
2) Edasi nr.23, 30.01.(12.02.)1918.
3) Edasi nr.24, 31.01.(13.02.)1918.
4) Edasi nr.23, 30.01.(12.02.)1918.
5) F. R-60, 1, 9, lk. 18

ajamise. Aga Mustvees, kus oli segarahvastik, otsustati sisse seada asjaajamine kahes keeles, nii eesti kui ka vene keeles[1].

Huvitav on, et Tartu Eesti Tagavarapataljoni juhatus seadis eestikeelsete käskkirjade ja üldse asjaajamise sisse alles pärast pataljoni komissaride nõukogu teravat resolutsiooni, Aga kodanluse poolt kiidetud esimeses Eesti rahvuspolgus püsis venekeelne asjaajamine kuni saksa okupatsiooni alguseni[2]. Seega ei rutanud eesti kodanlikud ohvitserid-natsionalistid sugugi truuduse murdmisega vanale tsaariarmeele.

Oktoobrirevolutsioon andis surmahoobi ka kõigile endistele feodalismi igandeile aadli privileegide ja üldse igasuguste tsiviilaukraadide näol. Selle teostas Nõukogude valitsus 10.nov. dekreet seisuslike privileegide ja tsiviilaukraadide kaotamise kohta. Kogu Venemaa elanikkonnale kehtestati ühine Vene Vabariigi kodaniku nimetus. Vastavalt 28. novembri Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsusele teostati kohalike nõukogude poolt selle dekreedi elluviimine ja võeti üle kogu Eestimaa "rüütelkonna" liikuv ja liikumata vara. Kõik aadli seisuslikud organisatsioonid saadeti laiali[3]. Seega alles Oktoobrirevolutsioon ja nõukogude võim tegi resoluutselt lõpu saksa parunite peremehetsemisele Eestis. Eesti kodanlusel ei ole selles vähematki teenet.

Rahvuspoliitika raames oli äärmiselt oluline töötavate hulkade haridus- ja kasvatussüsteemi väljaarendamine. Vana haridussüsteem tuli purustada. Selles küsimuses kerkis teravalt üles intelligentsi, eriti õpetajate probleem,

---

1) Edasi nr.27, 20.12.1917,
2) Meos, lk. 74
3) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk. 59 jj

sest neid oli vaja võita nõukogude võimu poole. Suureks sammuks sellel teel oli 28.detsembril 1917 toimunud Eesti õpetajate kongress, mis kutsus üles õpetajaid tulema üle revolutsiooni ja töörahva poole. Kongress otsustas luua Üle-Eestimaalise Nõukogu Täitevkomitee juurde ~~luua~~ kooli-valitsuse, mis hakkaks organiseerima uue kooli ülesehitamist [1].

14.detsembril otsustas Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu koolikũsimuses: "Kool tuleb täiesti vabastada nii vaimuliku kui ka igasuguse teise surve alt. Koolis käimine peab sunduslik olema, aga õpilastele, kelle vanemad neid kehvuse pärast kooli ei saa saata, tuleb kogukonna poolt jalatsid, riie, õpeabinõud ja toit muretseda. Usuõpetus peab tunniplaanist välja jääma..." [2].

Tartu linnas luuakse haridus- ja kultuurielu juhtimiseks Tartu Nõukogu Täitevkomitee juures Kultuur-haridusosakond. Samuti loodi haridusosakond Tartu Maakonna Nõukogu juurde. 14.(27.) jaanuaril 1918 otsustab Maakonna Nõukogu luua ka Koolivalitsuse, mis peab koosnema juhatajast, kooliópetajate esindajast, valla koolivalitsuste esindajaist ja Maakonna Töörahva Nõukogu esindajast. Kooliõpetajate palgaks määrati 200 rubla [3].

Suurt tähtsust koolielule omas Rahvakomissaride Nõukogu dekreet südametunnistuse vabaduse, kiriklike ja religioossete ühingute kohta. Sellega lahutati kirik riigist ja kool kirikust ning keelati religioossete doktriinide õpeta-

---

1) Reiman, Eesti Bolševik nr.11, 1950, lk. 61
2) Edasi nr.27, 20.12.1917.
3) Edasi, nr.17, 23.01.(05.02.) 1918.

mine köigis üldhariduslikes õppeasutustes.

Kuid kavatsetud hariduselu ümberkorraldamist, köigi koolide ja kultuurhariduslike asutuste natsionaliseerimist ei suudetud sakslaste sissetungi töttu teostada.

Noor nõukogude võim pühendas ka juba sellal suurt tähelepanu koolivälise hariduse võrgule. Tartu organiseeritakse Tartu Revolutsiooniline Rahvaülikool, mis seadis oma ülesandeks majandus-, öigus-, loodus- ja ajalooteaduste ning hügieeni, kirjanduse ja eesti keele alaste teadmiste levitamise rahva hulgas [1]. Rahvaülikool avatakse pidulikult 11. detsembril 1917. [2]. Siin peetakse järjekindlalt loenguid teemadel nagu "Meie revolutsiooni iseloom", "Revolutsioonilise liikumise areng Läänes" jne.

Tehakse esimesed sammud ka koolieelsete lasteasutuste laialdasemal organiseerimisel. 1918.a. jaanuaris otsustab Tartu Nõukogu Kultuur-haridusosakond organiseerida nn. Laste Varjupaiga nelja osakonnaga: lasteaed, lastesöim väikelastele, ettevalmistuse kool ja laste klubi. See oli möeldud eelköige vaesematele töölislastele. Ürituse elluviimiseks valitakse vastav komisjon ja avaldatakse üleskutse Tartu haritlastele, toetada seda tänuväärset ettevötet [3]. Veebruari alguseks on organiseerimistöö nii kaugel, et algab laste registreerimine vastavatavasse Laste Varjupaika [4].

Veebruaris asub kultuur-haridusosakond rahva raamatukogu ja lugemislaua organiseerimisele [5].

Mis puutub Tartu Ülikooli, siis viimane jääb üldiselt

---

1) Edasi nr.21.06.12.1917.
2) Molot nr.27, 13.12.1917.
3) Edasi nr.13, 18.(31.) 01.1918.
4) Edasi nr.21, 27.01.(09.02.) 1918.
5) Edasi nr.25, 14.02.1918.

väljapoole nõukogude võimu tegevusfääri. Detsembris avaldab ajaleht "Molot" pikema kirjutuse "Vaba Eesti peab saama oma rahvusliku ülikooli". Kirjutis läbib 4 numbrit lehes ja nõuab internatsionaalse demokraatliku ülikooli loomist rahvuslikel alustel. Ometi mingeid konkreetseid samme ülikooli enda töö reorganiseerimiseks ei suudeta teha.

Rahvuslik-kultuurilisele ülesehitustööle tegi samuti lõpu saksa imperialistlik okupatsioon. Kuid eesti bolševike poolt sellal teostatud rahvus-kultuuriline poliitika näitas selgesti, et nõukogude võim avas kõik teed eesti töörahvale oma haridus- ja kultuurielu igakülgseks ja laialdaseks õitsenguks Sotsialistlikus Eesti Vabariigis, mis kuulunuks Venemaa Nõukogude Sotsialistlikku Föderatiivsesse Vabariiki. Ühtlasi oli see periood eesti kodanliku rahvuspoliitika pankroti ja languse perioodiks.

Kokkuvõte

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni järgi, mis andis võimu töölisklassi ja ta liitlase - kehvtalurahva kätte, kõrvuti kodanluse poliitilise võimu ja seda teostava riigiaparaadi purustamisega, Tartu linna ja maakonna töörahvas bolševike partei juhtimisel rakendas ellu ka marksistlik-leninliku õpetuse kodanluse majandusliku võimu hävitamisest ja uue sotsialistliku majandussüsteemi loomisest, milleta nõukogude võim ei saa kaua eksisteerida.

Samm-sammult Tartu tööliskiass asus teostama kontrolli pankade, tööstuse, transpordi ja suurmajade üle ja selle järele asus nende tegelikule ülevõtmisele, s.o. natsionaliseerimisele. Nõukogude võimu poliitika, mis andis vabrikud, maa, majad jne. töörahva kätte, leidis töörahva hulgas palavat heakskiitmist ja toetamist. Tartu tööliskiass ja maakonna maaproletariaat ise oma kätega, näidates üles suurt revolutsioonilist vaimustust ja loomisindu, ehitas üles nõukogude korda, töendades, et ta võib sama hästi, õigemini - palju paremini, teostada nii poliitilist kui ka majanduslikku valitsemistööd. Nõukogude võim näitas üles ületamatut elujõulisust, sest ta oli seotud laialdaste töörahvahulkadega, omas ja löi sideme köige erisugusemate kutsealadega ja löi seega eeldused mitmekesiste ja sügavate reformide ja ümberkorralduste teostamiseks ilma igasuguse bürokraatiata otse organiseeritud töörahva enda kaudu.

Ometi tegid eesti bolševikud ja nende hulgas ka Tartu bolševikud olulisi vigu agraarküsimuse lahendamisel, ignoreerides maatöörahva tahet suurmajandite tükeldamise ja väljajagamises osas, mis ohustas tööliskiassi ja töötava talurahva liidu tugevnemist ja võimaldas hiljem eesti kodanlusel ajutiseks demagoogiliselt petta osa maatöörahvast. Kuid oleks lubamatu seda viga momendi seisukohalt üle hinnata, sest bolševikud andsid möisad töörahva kätte, samal ajal kui eesti külakodanlus köigiti agiteeris möisade ülevõtmise vastu. See oli momendi poliitilise elu teravpunktiks maal ja just selle küsimuse lahendamine kindlustas maatöörahva toetuse bolševikele ja tööliskiassile,

isoleerides ja paljastades samal ajal eesti külakodanluse reaktsioonilise poliitika.

Nõukogude võimu kindlustamise huvisid teenis ka bolševike rahvuslik-kultuuriline poliitika. Lenini ja Stalini juhtimisel teostatud järjekindel poliitika väikerahvaste täieliku enesemääramise ja võrdsuse alusel, mis avaldus nii riikliku korralduse, keele- ja hariduspoliitika elluviimisel, samuti kõigi feodaalsete igandite likvideerimisel, võitis eesti töörahva siira poolehoiu ja toetuse, paljastades samal ajal kodanliku rahvuspoliitika reaktsioonilise olemuse.

VI Nõukogude võimu võitlus eesti kodanluse kontrrevolutsiooni ja Saksa imperialistliku okupatsiooni vastu Tartus.

Oktoobrirevolutsioon võttis poliitilise võimu kodanluselt ja andis selle töötava rahva kätte. Oktoobrirevolutsiooni järel toimus eesti kodanluse poliitilise võimu ja seda teostava riigiaparaadi purustamine, eelköige linnas (novembris-detsembris) ja sellele järgnevalt maal (detsembris-jaanuaris). Kodanlikku poliitilist võimu Eesti Maanõukogu ja kubermanguvalitsuse, maakonna- ja vallavalitsuste näol asendasid nõukogud alt kuni üles. Poliitiline võim oli läinud eesti kodanluse käest töölisklassi ja kehvtalurahva kätte. Eesti hallparunaist, majaomanikest, kaubandus- ja rahandustegelastest riigimehi asendasid riigimehed tööliste, sulaste, möisatööliste ja teiste ekspluateeritavate klasside ja kihtide hulgast.

Toetudes oma poliitilisele võimule töölised ja kehvtalurahvas asusid ka majanduslike ümberkorralduste teele eksplua-

teeritavate kihtide huvides. Asusid teostama kontrolli rahanduse, tööstuse, transpordi ja kaubanduse üle ja osalt võtsid üle ning asusid neid majanduselu alasid ise juhtima. Maal teostati eelköige möisate ülevötmine, mis löhkus balti parunite majandusliku aluse. Linnas värisesid suurmajade omanikud majade natsionaliseerimise kartusel. Maal küll veel ei puudutatud kulaku suurtalusid, eesti hallparunite ümmargusi möisaid, ent hallparunid haistsid hädaohtu. Nad vihkasid viljamonopoli, kindlaid hindu, nöukogude valitsuse poolt teostatud võitlust spekulatsiooni vastu. Kulaklus oli eesti kodanluse köige arvukam ja kandvam kiht, (sest eesti tööstus- ja finantssuurkodanlust veel ei eksisteerinud) tema kapitalidele toetusid eesti pangad ja hoiuühisused, tema huvisid, muidugi koos eesti soost majaomanike ja kaupmeeste huvidega, kaitsesid eesti kodanlikud parteid. Kulaklus oli tugevnemud eriti söja aastatel. "Need vereimejad rikastusid söjaajal rahva hädade arvel, nad kogusid raha tuhandete ja sadade tuhandete kaupa, töstes vilja ja muude saaduste hindu. Need ämblikud läksid rasva söjast laostatud talupoegade arvel, näljaste tööliste arvel. Need kaanid imesid töörahva verd, rikastudes seda rohkem, mida rohkem nälgis tööline linnades ja vabrikuis. Need vampiirid kiskusid ~~kiskusid~~ ja kisuvad enda kätte möisamaid, nad orjastavad ikka ja jälle vaeseid talupoegi"[1)].

Kas võis siis eesti hallparun, vabrikant, kaupmees, majaomanik ja rahandustegelane ning nende palgalised poliitikategelased, eesti ohvitseride, intelligentsi ladviku, ametnike

---

1) Lenin, Valitud teosed, 2. kd., lk. 285.

koorekihi ja väikekodanluse ülemkihtide näol leppida töörahva võimuga, nõukogude võimuga, mis tahtis neilt võtta ja osalt võttiski nende eraomandi, mida nad kasutasid töörahva ekspluateerimiseks, nende kõrged palgad ja eelisseisundi? Ei, ei võinud. Tabatuna ootamatult Oktoobrirevolutsiooni tormi poolt ja sellest löödud, asub ka eesti kodanlus võitlusse kaotatud "paradiisi" tagasivõitmise eest. Eesti töörahva hulkades ei omanud kodanlus mingit toetust. Ta ainsaks lootuseks selles võitluses töörahva võimu vastu olid liitlased vene kodanlik-aadelikust kontrrevolutsioonist, (toetus) balti paruneilt ja saksa imperialistidelt, Ukraina Radalt ja Soome kodanluselt. Paljastades eesti kodanluse kontrrevolutsioonilisi sobinguid märgib ajaleht "Edasi" 1917.a. detsembris tabavalt: "Kaledin, Raada, Päts ja Willem - vaat' kus koalitsioon"[1] .

Oktoobrirevolutsiooni ja oktoobrirevolutsiooni järgseil päevil oli eesti kodanlus löödud ja nõutu ja olles isoleeritud rahvahulkadest, ei suuda ta midagi ette võtta revolutsiooni vastu. Ta paneb esialgu suuri lootusi Kerenski ja vene kontrrevolutsiooniliste kindralite katsetele nõukogude võimu kukutada, samal ajal hakkab ta palavikuliselt koondama oma sasitud ja pea kaotanud võitlusjõude.

Kuna vene kontrrevolutsiooni esimesed katsed häbiväärselt läbi kukuvad, siis laseb eesti kodanlus eraldumis- ja iseseisvusloosungid lendu, et eraldada eesti revolutsiooniline töörahvas ta liitlastest, eelköige vene töörahvast, et petta töörahvast ja koondada teda kodanluse kui eesti rahva "rahvuslike hu-

---

1) Edasi nr. 21, 13.12. 1917.

vide kaitsja" ümber. Seega loodeti sellelt loosungilt suurt poliitilist profiiti. 15. novembril kuulutaski Eesti Maanõukogu end"kõrgemaks võimuks" Eestis, seades end ja kodanlikke maakonnanõukogusid eesotsas isandate jansidega vastu nõukogude võimule. Seega "iseseisvus" tähendas nõukogude võimu mittetunnustamist. Nüüdsest peale eesti kodanlus kinnitab endale iseseisvusloosungi nii ette kui taha varjates hoolega, et töörahvas ei näeks, et selle teisele poolele on kirjutatud "Töörahva ekspluateerimisvabadus!" "Iseseisvuse" suuremaks üritusseks kohapeal on 21. novembri relvastatud demonstratsioon ja selle eellugu ning isand Jansi keelukirjad vallavalitsustele. Ent kui eesti kodanlus pidi kokku võtma oma novembrikuu "iseseisvuse"-kampaania tulemused, siis kujunesid need haletsusväärseiks : tööliste poolt laiali aetud Eesti Maanõukogu Tallinnas, läbikukkunud 21. novembri relvastatud demonstratsioon Tartus ja selle organiseerijate - Tõnissonide ja eesti ohvitseride arreteerimine Tartu Punakaardi jaTartu Eesti Tagavarapataljoni revolutsiooniliste soldatite poolt.

Novembris eesti kodanlus veendus, et tema otsesed massilist laadi väljaastumised nõukogude võimu vastu ei anna tulemusi, sest selleks puudub tal rahvamasside toetus, mis oli nõukogude võimu ja bolševike poolel. Seepärast otsene kodanlik kontrrevolutsioon varjub, ta võtab salaorganisatsioonide ilme, samal ajal aga avalikkuses jätkub pöörane marurahvuslik propaganda, mis üha enam ja kindlamini toimub "iseseisvuse" loosungi all, mis pidi saama selleks palgijupiks, mis "uppuva" eesti kodan-

luse päästab. Truult teenivad seda eesti kodanluse "laulu" väikekodanlikud parteid ajades puru silma rahvale. Osutades selle kontrrevolutsioonilise bloki tegevusele kirjutab "Edasi": "Küll mängitakse rahvuslisel kandlel köditavaid isamaalisi tundelugusid, millele siis Landmannid, Astid, Leemannid ja danted Oleskid ja teised kooris kaasa karjuvad "Eesti!"..."Eesti!"..." [1].

Kuid "iseseisvus" oli tarvilik vaid rahvahulkade petmiseks, tegelikult oli see võitlus töörahva võimu vastu ja selleks organiseeriti salajasi relvastatud jõude, pöörduti saksa imperialistide poole, et need teeksid lõpu nõukogude võimule Eestis. "Iseseisvuse lippu oli häbelikkudele vaja. Kusagilt ei olnud võtta paremat viigipuulehte alasti vasturevolutsioonikatmiseks, selle liidu varjamiseks, mis Mihkel Martnast Jaan Tönissonini ja Pilar von Pilchau'ni tekitas ühise väerinde töörahva vastu. See oli kogu kodanluse ja aadli blokk eraomanduse pühakoja uuesti sisseõnnistamiseks" [2].

Selle viigipuulehe tegelikku sisu paljastab eesti kodanluse kontrrevolutsiooniline tegevus, kes asus nüüd salaorganisatsioonide teele. Pärast 21. novembri avalikku väljaastumise läbikukkumist lähevad moodi salaähvarduskirjad nõukogude tegelaste vastu. Üheks selliseks tüüpiliseks näiteks on "Eesti üliõpilaste Pöranda-Aluse Salalepinglaste Komitee" ähvarduskiri Tartu garnisoni ülemale Heale ja eesti tagavarapataljoni komissarile Winkile ning kogu Tartu Nõukogu Täitevkomiteele, kus nõutakse, et need jätaksid oma senise tegevuse, s.o. võitluse

---

1) Edasi nr. 27. 27.01.(9.02.) 1918.
2) Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 22.

eesti kodanluse vastu, ehk vastasel korral on otsustatud nad "... tingimata ära tappa, ükshaaval, tasa hiljukesi, nii et keegi ei näe ega kuule"[1]. Kõik kodanluse jõupingutused samal ajal on tegelikult suunatud kodusõja ettevalmistamisele. Selleks organiseerib eesti kodanlus oma löögirühmi, kasutades selleks ära Esimest Eesti polku ja teistes eesti rahvuslikes väeosades ohvitseride löögirühmi, kuna nendes eesti soldatite massid üha enam bolševiseerusid ega läinud kaasa nõukogude vastaste sepitsustega. Ka kohalik vene kontrrevolutsioon ei maga. Novembri lõpul leitakse kohaliku mustasajalise organisatsiooni - Vene Rahva Liidu esimehe eradotsent Popovi juurest suuremal hulgal relvi ja laskemoona[2]. Maal organiseeritakse laialatuslikult vastukaaluks Punakaardile kulaklikku Valgekaarti. Valgekaardi loomine saab erilise hoo detsembris-jaanuaris, kuna sellal toimus mõisate ja vallavalitsuste ülevõtmine maatöörahva poolt, mis pani hallparunid kurjalt vanduma. "Jaanuaris tekkis valgekaarti valgeid plekke Märjamaal, Virumaal, Järvamaal, Viljandimaal, Tartumaal ja paljudes muudes kohtades"[3].

Töörahva vastaseks võitluseks luuakse ühine rinne saksa parunitega, mis ilmnes selgesti juba mõisate ülevõtmise päevil ja sai oma ristsed Püssi veretöös Virumaal. Liit saksa parunitega oli väga oluline eesti kodanlusele, s est koos nendega loodeti kiirendada Eesti okupeerimist Saksa sõjavägede poolt. Eesti kodanluse ja hallparunite üheks lemmikvahendiks võitluses nõukogude võimuga oli töörahva hirmutamine sakslaste tulekuga

---

1) Edasi nr. 10, 30.11. 1917.
2) Edasi nr. 8, 28. 11. 1917.
3)

ja siis järgnevate karistustega. Kodanlikud ajalehed hirmutasid sellega lugejaid oma veergudelt, rääkides avalikult sakslaste peatsest tulekust. Seoses nende kontrrevolutsioonilise tegevusega Tartu Nõukogu Täitevkomitee suleb lõplikult ajalehed "Uus Postimees" ja "Dorpatsche Zeitung" jaanuari algul.[1]

Jaanuaris reas paikades Tartumaal hallparunid koguvad allkirju saksa vägede Eestisse kutsumiseks[2]. Samal ajal, nagu märgib ajaleht "Edasi" J. Tönissoni tegevuse kohta Kopenhaagenis, on "Eesti kodanlased Willemi kintsu kaapimas"[3].

Eesti kodanlus ja ta apologeedid on hiljem püüdnud maha vaikida või varjutada eesti kodanluse osa Saksa okupatsiooni lähendamisel, s est viimane oli äärmiselt ebapopulaarne ja vihatav töörahva hulkade poolt. Kuid faktid on siin eesti kodanluse vastu. Lisaks seni üldiselt tuntud faktidele paljastab eesti kodanluse hübiväärset tegevust selles küsimuses ka Tartu Revolutsioonilise Tribunali kohtuprotsess J. Jansi keelukirjade asjus. Oma keelukirjades vallavalitsustele Jans otseselt ütleb, et sakslased ootavad "eestlaste poolt vormilikku ettepanekut saksa vägede Eestimaale toomiseks"[4]. Jans lisab veel, et nõukogude korral on varsti lõpp ja <u>parajal momendil</u> tuleb talle vastu hakata. Kohtuprotsessil Jans enda õigustuseks rääkides lisab sellele veel, et "...sakslastel olla... pühaks kohuseks oma rahvaid, kes 700 aastat Baltimaal elanud, kaitseda"[5].

Milles erineb see kodanliku kontrrevolutsiooni organiseerimisest nõukogude võimu vastu? Milles erineb see taotlusest

---

1) Edasi nr. 4, 5,(18.) 01. 1918.
2) Edasi nr. 26, 15.02.1918.
3) Samas
4) Edasi nr. 22, 29.01.(11.02.) 1918.
5) Samas

- lasta Eesti okupeerida Saksa imperialistide poolt ja selle okupatsiooni õigustamisest? On selge, et mitte milleks. Kodanluse sulane lobises avalikult/välja/ eesti kodanluse tegelikud taotlused. Just võitluseks nõukogude võimu vastu ja okupatsiooni kiirendamiseks loodi koostöö ja ühine rinne nõukogude võimu vastu - püha eraomandi kaitsmise lipu all.

Samal ajal toimub intensiivne Valgekaardi koondamine ja võitlusvalmis seadmine. Ja real juhtudel kulaklik valgekaart näitab oma kiskjanägu ka Tartumaal juba enne saksa vägede peatungi algust. 14.(1.) veebruaril toimub verine intsident Kulli talus Tähtvere vallas. See talu oli valgekaardi üheks kogunemiskohaks ja oli äratanud kohalikes nõukogude võimudes tähelepanu, sest siia kogunes tihti uhkelt riietatud härrasid. 14. veebruaril otsustas Punakaardi salk siin teostada läbiotsimise, ent ~~sellele~~ läbiotsijaile avati ootamatult tuli, mille tagajärjel 4 punakaartlast tapeti. Kasutades lähenevat pimedust, valgekaartlased pagesid. Nagu hiljem teenija seletustest selgus, oli siin viibinud 5 valgekaartlast, neist üks Võrumaa paruni Glasenapi poeg[1]. Seega ka siin, nagu Püssi veretöös, eesti kulakud vennastusid ühises veretöös balti paruniga, keda nad vennalikult varjasid ~~kd~~ nõukogude võimu eest. Kulli veretööd võib lugeda kodusõja alguseks Tartumaal. Seega verise kodusõja ka siin avas eesti kodanlus. Esimene suurem veretöö oli tehtud, oli tehtud sissejuhatus verisele veebruari "valgele" nädalale, mis nõudis paljude töörahva parimate esindajate elu.

Jaanuari lõpul avastatakse Nõukogude võimu poolt Tallinnas

---

1) Edasi nr. 26, 15.02.1918.

balti parunite ja eesti kodanluse vandenõu nõukogude võimu vastu. Tabatakse mitukümmend koormat relvade ja laskemoonaga, mis oli määratud Viljandi valgekaardile [1]. Seoses sellega kuulutatakse parunid "lindpriiks" ja 27.-28. jaanuaril (9.-10. veebruaril) arreteeritakse. Tartus teostatakse parunite arreteerimine 27. jaanuaril (9. veebr.) [2].

Seoses vandenõu avastamisega Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee avaldab üleskutse töörahvale, milles kirjutati: "Eesti hallid parunid ja rikkad majaperemehed, kartes, et nende liikumata varandused rahva kätte lähevad, kõik rahvakurnajad, kes tänini rikkalikult löiganud võerast tööd ja vaeva - terve Eesti kodanlus valmistub 15. veebruariks sõjariistus ülesastumist, et nõukogude võimu, töörahva võimu purustada.

Nad korraldavad üle maa Valget kaardiväge ja saleseltsisid ja soetavad enesele sõjariistus jõudu, et töölistele linnas veresauna valmistada ja Maatameeste Nõukogudele surmahoopi anda" [3]. Seoses sellega pannakse seisma Eesti Asutava Kogu valimised ja kuulutatakse välja sõjaseisukord.

Kommenteerides seda üleskutset ajaleht "Edasi" märgib, et selle vandenõu niidid ulatuvad Tallinnast Viljandi, Tartu ja mujale: "Tartus ei ole veel selgusele jõutud, kuidas moodi need meie Eesti "iseseisvuse" loojad selles asjas tegevad olid" [4]. "Edasi" aga osutab veelkordselt sellele, et parunite ja eesti hallparunite vahel oli juba möisate ülevõtmise päevil kujunenud ühisrinne ja seda oli süvendatud allkirjade kogumisega "Willemi kutsumiseks" [5].

---

1) Edasi nr. 26, 15.02.1918.
2) Edasi nr. 22, 29.01.1918.
3) Edasi nr. 24, 31.01.(13.02.) 1918.
4) Edasi nr. 27, 16.02.1918.
5) Samas

Et vandenõu niidid Tallinnast Tartu ja samuti üle kogu Eesti ulatusid, ilmnes siis, kui saksa imperialistlikud sõjaväed, rikkudes vaherahu tingimusi ja kasutades reetur Trotski provokatsiooni, alustasid pealetungi. Nüüd olid käes ka eesti kodanluse kontrrevolutsioonilised väljaastumised. "Ja - peab töele au andma - ta ei võtnud mööka tupest enne, kui tal oli kindlasti teada, et ta kannul tugev abivägi tuleb - Muhu väina poolt" [1]. Sakslaste pealetung - see oli eesti kodanlusele kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste signaaliks.

Samal päeval võeti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee poolt vastu läkitus "Kogu eesti töörahvale", milles töötajaid kutsuti võitlema sissetungijate vastu. Läkituses öeldi: "Seltsimehed! Me kutsume teid üles viibimata Tallinna ruttama ja rahvaväe ridadesse astuma. Punakaardi organisatsioonid linnas ja maal ilmugu relvaga. Tulgu kõik, kes tahavad astuda võitlusse maa kaitseks, rahvarevolutsiooni võitude kaitseks!" [2].

Seoses saksa vägede lähenemisega Riia suunast kuulutab Tartu Nõukogu Täitevkomitee linnas välja sõjaseisukorra. Ja kuna puudusid vajalikud organiseeritud jõud, linna kaitseks, siis otsustati alata linnas asuvate sõjaväeladude evakueerimist, et neid mitte jätta sakslastele ja valmistuti üldiseks evakuatsiooniks.

Samal ajal aga Tartu kontrrevolutsiooni staap otsustab anda nõukogude võimule hoobi seljatagant. 19. veebruari õhtul tulevad salajasele koosolekule kokku Tartu Eesti Maleva büroo esimees alamleitnant K. Einbund, Eesti tagavarapataljoni ülem

---

2) Reiman, Eesti Bolševik nr. 11, 1951, lk. 65 jj.

1) Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk.20

Rosenbaum, tema abi J. Kuperjanov, endine linnapea Kriisa ja teised[1]. Siin otsustatakse teostada 20.(?) veebruaril relvis väljaastumine nõukogude võimu vastu. Ainukesena on selle vastu polkovnik Rosenbaum.+ Ööl vastu 20.(?) veebruari moodustatakse eesti ohvitseridest ajutine nõukogu väljaastumise juhtimiseks. Samuti koondatakse kodanluse ustavaid ohvitsere ja soldateid löökrühmadesse. Osa eesti soldatite kaasatõmbamiseks kasutatakse ära fakti, et Tartu Nõukogu oli asunud sõjaväeladude evakueerimisele ja räägiti enagu tahaks bolševikud kõiki toiduaineid ja "kokkurõövitud" vara Tartust välja vedada.

Selle ettevalmistuse järel asutakse 20.(?) veebruari hommikul tegevusse. Relvastatud ohvitseride ja soldatite salgad ilmuvad raudteejaama ja panevad siin evakueerimistööd seisma. Teised salgad võtavad üle postiasutused ja vabastavad vanglast isand Jansi. Peamine operatsioon oli suunatud Tartu Nõukogu Täitevkomitee vastu, keda taheti täies koosseisus arreteerida. Kuid Täitevkomitee oli jõudnud juba organiseerida vastulöögi - vangistajad ise langevad vangi. Kohale jõuavad punakaartlased ja revolutsioonilised soldatid. Võetakse tagasi raudteejaam, postkontor ja teised asutused. Eesti ohvitseride ja marurahvuslike soldatite salgad lähevad tagasi Emajõe idakaldale[2].

Seega suurejooneliselt kavatsetud nõukogude võimu kukutamine varises kokku. Tartu Punakaart ja revolutsioonilised

---

1) Meos, lk. 88 jj.

2) Meos, lk-d 89-91.

+ On huvitav, et polkovnik Rosenbaum keeldus sellest väljaastumisest osa võtmast ja sõitis ära Venemaale.

soldatid andsid sellele järjekordse vastulöögi. Eesti kodanluse poolt ihaldatud arveteöiendamine Tartu Nöukogu Täitevkomitee liikmetega ei saanud teoks.

Üheks põhjuseks väljaastumise nurjumisel oli ka meeleolu muutus eesti soldatite hulgas, kes hommikul olid lasknud end ohvitseridest pimestada, ent varsti said oma eksitusest aru ja keeldusid võitlemast nöukogude võimu vastu. Seda töendab ilmekalt fakt, et Tartu Punakaardi juht J. Kippasto vöttis ükski umbes kümnemehelisel eesti soldatite salgal relvad käest ja need andsid relvad ära osutamata mingit vastupanu [1].

Eesti ohvitseride poolt teostatud kontrrevolutsiooniline väljaastumine teidis enamiku eesti soldatite teravat hukkamöistu ja ohvitserid ei võinud hiljem enam loota soldatite toetusele, mis tingiski tagavarapataljoni laialisaatmise Tartu linnavolikogu poolt veel enne sakslaste jöudmist Tartu. Kodanlik natsionalist Meos kommenteerib seda laialisaatmist väga lakooniliselt: "Eesti tagavarapataljon, milles ajavaim tunduvalt mö-junud (minu sörendus.- K.S.), saadeti 23. veebruaril laiali" [2]. Laialisaatmise põhjus oli selge - tagavarapataljoni bolševiseerunud soldatid ei olnud küllalt kuulekaks töörilstaks eesti kodanluse käes.

Seoses saksa imperialistlike vägede liginemisega lahkus Tartu Nöukogu Täitevkomitee koos Punakaardi salkadega Tartust suundudes Narva, et ühineda sealsete võitlussalkade regulaarseks Punaarmeeks vastulöögi andmiseks okupantidele.

Eesti kodanluse söjariistus väljaastumine veebruaris

---

1) Meos, lk. 91.
2) Meos. lk. 94.

"... oli novembri idude öis ja vili. Ta pidi tulema. Sest klassivõitluse teravus kasvas järjest. Küsimus seisis selles, missuguse silmapilgu leiab kodanlus paraja olevat kodusõja algamiseks" [1]. Selle väljaastumise üheks osaks oli Tartu eesti ohvitseride väljaastumine 20. veebruaril, mis abistas saksa imperialistidel Eesti okupeerimist ja balti aadli upitamist võimule, kes siin koos eesti kodanlusega hävitasid nõukogude korra ja töörahvavõimu võidud, mõrvasid kohalejäänud nõukogude aktiviste ja saatsid neid koonduslaagreisse. Kodanlus ja eesti hallparunid võtsid Saksa okupante vastu päästjaina. Ja sellega ei ole mitte palju öeldud, sest saksa okupatsioon päästis tõesti ajutiselt eesti kodanluse hävingust, määrates samal ajal eesti töörahva palgaorjusse.

Kokkuvõte.

Eesti kodanluse kontrrevolutsiooni vaatlemine juba ainult Tartu linna ja maakonna piirides paljastab eesti kodanluse, kui järjekindla kontrrevolutsionääri palge, kes oma taskuhuvides oli valmis maad ja rahvast maha müüma igasugustele okupantidele ja interventidele, selleks et talle säilitataks ta "püha" eraomand, kui alus eesti töörahva orjastamiseks ja ekspluateerimiseks.

Faktid käsitletavast perioodist paljastavad halastamatult eesti kodanluse liidu eesti rahva sajanditepikkuste verivaenlaste - saksa parunitega, selle liidu, mis sõlmiti nende

---

1) Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 21.

vahel eesti töörahva vastu, nõukogude võimu vastu. Faktid tõendavad, et verise kodusõja Eestis algas eesti kodanlik valgekaart juba enne okupantide tulekut ja et viimaste tulekuga saksa parunite ja eesti kodanluse võitlusliitu kinnitati eesti töörahva esindajate mõrvamisega.

Lõppkokkuvõte

Ajalooline periood-märts 1917-veebruar 1918 Tartu linna ja maakonna ajaloost, mis kujutab iseendast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise ajajärku ning nõukogude võimu esimest arengufaasi Eestis, omab väga suure poliitilis-moraalse tähtsuse.

See periood on Tartu linna ja maakonna töörahva eduka võitluse periood proletariaadi diktatuuri eest, nõukogude võimu eest bolševike partei juhtimisel. See on üldjoontes bolševike strateegia ja taktika põhijoonte rakendamine kodanluse võimu kukutamiseks Tartu bolševike poolt ja sellele järgnevalt nõukogude võimu ülesehitamise marksistlik-leninliku revolutsiooni ja riigiteooria alusel, nii majandusliku, riikliku kui ka rahvuslik-kultuurilise elu aladel.

Kuid Tartu linna väikekodanlik olemus ja miljöö, Tartu töölisklassi suhteliselt nõrgem klassiteadlikkus, avaldasid samuti mõju nende põhimõtete ellurakendamisel, õigemini tingisid rea oportunistlikke vigu nende ellurakendamisel, millistest olulisimaks oli lubamatult salliv suhtumine kuni

1917.a. septembrini väikekodanlikele kokkuleppeparteidele, mis takistas nende isoleerimist laiadest töörahvahulkadest . Samuti juba üleeestilise eesti bolševike organitsatsiooni veana tehti ka kohapeal viga ~~organiseerimise~~ agraarküsimuse lahendamisel - maakasutamise vormide, mõisade tükeldamise küsimuses. See viga sisaldas endas tõsist hädaohtu tulevikus tööliste ja talurahva klassiliidule kui proletariaadi diktatuuri alusele.

Kuid nendele vigadele vaatamata bolševike partei poliitika, kui ainsa töörahva huvidele vastava partei poliitika, saab sellal Tartu linna tööliskassi ja maakonna kehvtalurahva üldise poolehoiu osaliseks. Eesti töörahva laiad kihid asuvad sellal kindlalt bolševike loosungite alla sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks ja sotsialismi ülesehitamiseks.

Samal ajal on see periood eesti kodanluse ja samuti eesti väikekodanlike kokkuleppeparteide, eelkõige menševike ja esseride, poliitilise pankroteerumise ja isoleerimise ajajärk Eesti kodanlus ja ta agentuur töörahva hulgas väikekodanlike parteide näol paljastasid end sellal Tartu linna ja maakonna töörahva silmis, kui töörahva huvide kõige õelamad vaenlased, kui kõige reaktsioonilisemad verised ekspluateerijad, kes ei tahtnud ega saanud anda rahvale rahu, leiba, maad ega vabadust ja oma klassihuvide kaitsmise nimel oli valmis valama eesti töörahva verd.

Bolševikud kasutades Veebruarirevolutsiooni järele kätte võidetud poliitilisi vabadusi ja üldist revolutsioonilisuse

kasvu aga tõestasid, et bolševistliku selgitustöö ja veenmise jõud, mis on rajatud tegelikule elule, rahva eluliste huvide rahuldamisele, on selliseks jõuks, mis panevad liikvele miljonilised massid, viivad need maailmaajalooliste võitude teele. See bolševike õige leninlik-stalinlik poliitika tagas revolutsioonilise liikumise suure edu ka Tartus ja maakonnas.

Oktoobrirevolutsiooni teostamise järele ja juba selle päevil avaldub selgesti masside suur revolutsiooniline loomisind. Vallandub eesti töölisklassi ning maatöörahva loominguline initsiatiiv ja poliitiline aktiivsus. Lühikese aja jooksul ehitatakse üles nõukogude riigi- ja majandusaparaat. Teostatakse tööliskontroll, asutakse ettevõtete ja majade natsionaliseerimisele, võetakse üle mõisamaad. Luuakse eeldused tõeliselt vaba ja demokraatliku hariduse saamiseks. Kummutatakse kodanlik rahvusprogramm ja seatakse sellele vastu bolševistlik rahvusküsimuse lahendus Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi näol, mis kuulub Venemaa Sotsialistke Vabariikide Föderatsiooni. See oli suur loov töö. Kogu selle perioodi vältel linna ja maa töörahvas üha enam veendub selles, et ainult bolševike programm vastab nende huvidele. Seejuures tuleb erilise jõuga rõhutada, et just eesti töörahvas ise, massilises ulatuses, kõige aktiivsemalt ehitas uut nõukogude korda ja kodanluse jutt väljastpoolt tulnud põhiteguritest on naeruväärt. Tartu Nõukogus, Maakonna Nõukogus, valdade töörahva nõukogudes ja mõisatööliste vanemate nõukogudes) - kõikjal tegutses eesti töörahvas ise(muidugi

ei vähenda see tõsiasi milgil määral vene ja läti soldatite revolutsioonilist osa). Samal ajal pidas ta halastamatut sõda eesti kodanlusega, kes töörahva vastu lõi ühtse rinde Balti parunite ja saksa imperialistidega asudes ette valmistama verist kodusõda.

Just selle perioodi põhimomendist - eesti töörahva hulkade revolutsioneerimisest, nende koondumisest bolševike partei ümber, nende tegevusest nõukogude võimu ülesehitamisel, töös-tuste ja majade natsionaliseerimisel, mõisade ja vallavalitsuste ülevõtmisel, eesti kodanluse majanduslikul ja poliitilisel allasurumisel, tuleb otsida vastast kõigile eesti kodanluse kontrrevolutsioonilistele sammudele. See kehtib nii nn. iseseisvusloosungi püstitamise osas, see kehtib liidu loomises saksa parunite ja imperialistidega, verise kodusõja ettevalmistamise jne. kohta, sest eesti kodanlus kartis oma töörahvast, kartis seda oma vara, oma ekspluateerimisvabaduse ja poliitilise võimu hävitamise pärast. Seepärast oli ta valmis ennast ja kogu eesti rahvast maha müüma saksa imperialistidele ja nende nõrgenemise järele Lääne imperialistidele. Seepärast oli ta nõus valama eesti töörahva verd "isamaa" altarile.

Seepärast pidi ta asuma kodusõja päevil ühelt poolt poliitiliste järelandmiste ja demagoogia teele, teiselt poolt kõige verisema terrori teele, eesti töölisklassi ja kommunistide vastu. Seepärast arendas ta marurahvuslikku šovinismi. Seepärast asus ta selle ajaloolise perioodi faktide mahavaikimise teele ja teiselt poolt nende kõige hävituma võltsimise teele, et kustutada eesti töörahva ajust ja mälust tema poliitilise

võitluse kangelaslikku lehekülge.

Kuid see kõik ei läinud eesti kodanlusel hästi korda. Selle perioodi ajalugu, ajaloolised tõsiasjad lükkavad ümber kõik kodanluse võltsingud, nagu ei oleks nõukogude võim ja bolševikud omanud eesti tööliskassi ja maatöörahva poolehoidu, nagu oleks eestlaste iseloomule revolutsioonilised "vägivallasündmused" võõrad, nagu oleks sellal valitsenud eesti ja vene töörahva vahel vaen jne.

Esimese nõukogude perioodi ühiskondlik-poliitiline tähtsus eesti ajaloo arengus on määratu suur. See on periood, kus toimus töörahva massiline koondumine bolševike partei ümber oma taotluste rahuldamiseks, see on üks suurimaid poliitilise elu tõusujärke eesti rahva ajaloos. Sellest perioodist saadud poliitilisi kogemusi kandis eesti töötav rahvas läbi raske saksa okupatsiooni, läbi kodusõja lahingute ning sünge klikivõimu perioodi, rakenddes need uuesti ja nüüd juba lõplikult 1940. aastal.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Marksismi-leninismi klassikud

1. Lenin, V.I. Kirjad kaugelt, Valitud teosed, 1.kd., Tallinn, 1945
2. Lenin, V.I. Resolutsioon relvastatud ülestõusu kohta, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn,1946
3. Lenin, V.I. Revolutsiooni ülesanded, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
4. Lenin, V.I. Riik ja revolutsioon, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
5. Lenin, V.I. Kaksikvõimust, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
6. Lenin, V.I. Eemalseisja nõuanded, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
7. Lenin, V.I. Marksism ja ülestõus, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
8. Lenin, V.I. Proletariaadi ülesanded meie revolutsioonis, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn,1946
9. Lenin, V.I. Revolutsiooni õppetunnid, Valitud teosed, 2.kd., Tallinn, 1946
10. Ленин, В.И. Против бойкота, Сочинения, Издание четвертое, Том 13-ое.
11. Ленин, В.И. Письмо к товарищам большевикам, участвующим на областном с'езде Советов Северной Обалсти, Сочинения, изд-ние 4-ое, том 26-ой.
12. Ленин, В.И. Предисловие к речи „Об обмане народа лозунгами свободы и равенства, Сочинения изд-ние 4-ое, том 29-ый.

13. Ленин, В.И. Удержат ли большевики власть, Сочинения, изд-ние 4-ое, том 26-ой.

14. Stalin, J.V. Eile ja täna, Teosed, 3.kd., Tallinn, 1948

15. Stalin, J.V. Omavalitsuse valimise kampaania, Teosed, 3.kd., Tallinn, 1948

16. Stalin, J.V. Revolutsioonist mahajäänud, Teosed, 3.kd., Tallinn, 1948

17. Stalin, J.V. Sõnavõtud Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste (bolševike) Partei Petrogradi organisatsiooni erakorralisel konverentsil, Teosed, 3.kd., Tallinn, 1948

18. Stalin, J.V. Sõnavõtud Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste (bolševike) Partei 6.kongressil, Teosed, 3.kd., Tallinn, 1948

19. Stalin, J.V. Kas trotskism või leninism, Teosed, 6.kd., Tallinn, 1948

20. Stalin, J.V. Oktoobrirevolutsioon ja vene kommunistide taktika, Teosed, 6.kd., Tallinn, 1948

21. Stalin, J.V. Leninismi alustest, Teosed, 6.kd., Tallinn, 1948

22. [illegible]. ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus, Tallinn, 1946

Nõukogude kirjandus

1. История Гражданской Войны в СССР, том 2-ой, Москва, 1943

2. Kingissepp, V. Kellele iseseisvus, kellele ike, Tallinn, 1946

3. Naan, G. Eesti kodanliku "iseseisvuse" sünnist, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.13, Tallinn, 1946

4. Redikson, E. Kaksikvõim Eestis (TRÜ diplomitöö), Tartu, 1949

5. Reiman, V. Võitlus nõukogude võimu eest Eestis 1917-1918, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.10 ja nr.11, Tallinn, 1949

6. Saat, J. Eesti bolševike tegevus 1917.a. juunis ja juulis rahvahulkade enda poole võitmise, nende võitlustahtelise kasvatamise ja organiseerimise alal, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.14 ja nr.15, Tallinn,1949

7. Saat, J. Eesti bolševikud oktoobriülestõusu perioodil, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.21, Tallinn, 1949

8. Saat, J. Veebruarirevolutsioon 1917.a., ajakiri "Eesti Bolševik" nr.4, Tallinn, 1946

9. Sepp, J. Nõukogude riikluse areng Eestis, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.13, Tallinn, 1946

10. Sepp, J. Oktoobrirevolutsioon Eestis, ajakiri "Eesti Bolševik" nr.20, Tallinn, 1946

Kodanlik kirjandus

1. Meos, E. Eesti Tagavara Pataljon 1917-1918, Tartu, 1928

2. Tartu (Koguteos), Tartu 1927

Nõukogude ajakirjandus

1. Ajaleht "Edasi", Tartu, 1917-1918

2. Газета "Юрьевская Правда", Тарту, 1917.

3. Ajaleht "Kiir", Tallinn, 1917

4. Ajaleht "Maatamees", Tallinn, 1917-1918

5. Газета "Молот", Тарту, 1917.

6. Ajaleht "Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja", Tartu, 1917 = TTSSN Teataja

7. Ajaleht "Tööline", Tallinn, 1917

Kodanlik ajakirjandus

1. Ajaleht "Postimees", Tartu, 1917

2. Газета "Рижский Вестник", Тарту, 1917.

3. Ajaleht "Töö Lipp", Tartu (Tallinn), 1917

Arhiivmaterjalid

ENSV Tartu Ajaloo Riiklik Keskarhiiv (Tartu)

1. Fond R-1: Eestimaa Kubermangukomissari kantselei, säilitusühikud: 20

2. Fond R-60: Tartu Tööliste ja Soldatite Nõukogu, säilitusühikud: 11, 33

Sisukord

Lk.

Sissejuhatus 1

I Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Tartus ja kohapealse kaksikvõimu väljakujunemine. Tartu bolševikud partei uue orientatsiooni ajajärgul 19

1) 3.-4. märtsi revolutsioon Tartus. Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu tekkimine 23

2) Riiklik-administratiivse võimu koondumine kohaliku eesti kodanluse kätte - kohapealse kaksikvõimu väljakujunemine . 34

3) Klassivõitluse areng Tartu maakonnas märtsis-aprillis ja esimene kohapealne võimukriis. Tartu bolševikud partei uue orientatsiooni ajajärgul . . . 45

Kokkuvõte 54

II Tartu linna ja maakonna töörahvahulkade võitlus revolutsioonilise mobiliseerimise ajajärgul (mai-august 1917) 57

1) Bolševike mõju kasv Tartu linnas ja maakonnas 1917.a. kevadel ja kohapealse kontrrevolutsiooni mobiliseerimine 59

2) Kohapealne võimukriis juunis ja Tartu Soldatite ja Tööliste Saadikute Nõukogu kokkulepliku enamiku üleminek kontrrevolutsiooni leeri 71

Lk.

3) Rahvahulkade eemaldumine kokkuleppe-
parteist 1917.a. suvel. Väikekodanlik
kallak Tartu bolševike organisatsioonis 84

Kokkuvõte 95

III Töörahvahulkade koondamine relvastatud üles-
tõusuks ja Suure Sotsialistliku Oktoobrire-
volutsiooni teostamine Tartus 99

1) Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute
Nõukogu bolševiseerimine ja nõukogu
tegevus töörahva ja soldatite ette-
valmistamisel sotsialistliku revo-
lutsiooni teostamiseks 100

2) Suure Sotsialistliku Oktoobrievolut-
siooni teostamine Tartus 116

Kokkuvõte 133

IV Kohaliku Nõukogude riigiaparaadi ehitamine
Tartu linnas ja maakonnas Suure Sotsialist-
liku Oktoobrirevolutsiooni järel 137

1) Kodanliku riigimasina likvideerimine
Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute
Nõukogu poolt Tartu linnas 140

2) Nõukogude võimu kehtestamine ja uue
võimuaparaadi loomine Tartu maa-
konnas 144

3) Kohaliku nõukogude riigiaparaadi sun-
niorganite väljakujunemine ja nende
tegevus nõukogude võimu kaitsmisel
ning kindlustamisel 152

Lk.

Kokkuvõte 169

V Nõukogude võimu majanduslik ja rahvuslik-kultuuriline ülesehitustöö Tartus ja maakonnas 172

1) Nõukogude võimu majanduslikud ümberkorraldused Tartus 175

2) Eesti bolševike agraarpoliitika rakendamine Tartu maakonnas 185

3) Rahvuslik-kultuuriline ülesehitustöö Tartus ja maakonnas 195

VI Nõukogude võimu võitlus eesti kodanluse kontrrevolutsiooni ja Saksa imperialistliku okupatsiooni vastu Tartus 207

Kokkuvõte 219

Lõppkokkuvõte 221

Kasutatud allikad ja kirjandus 226

Sisukord 230